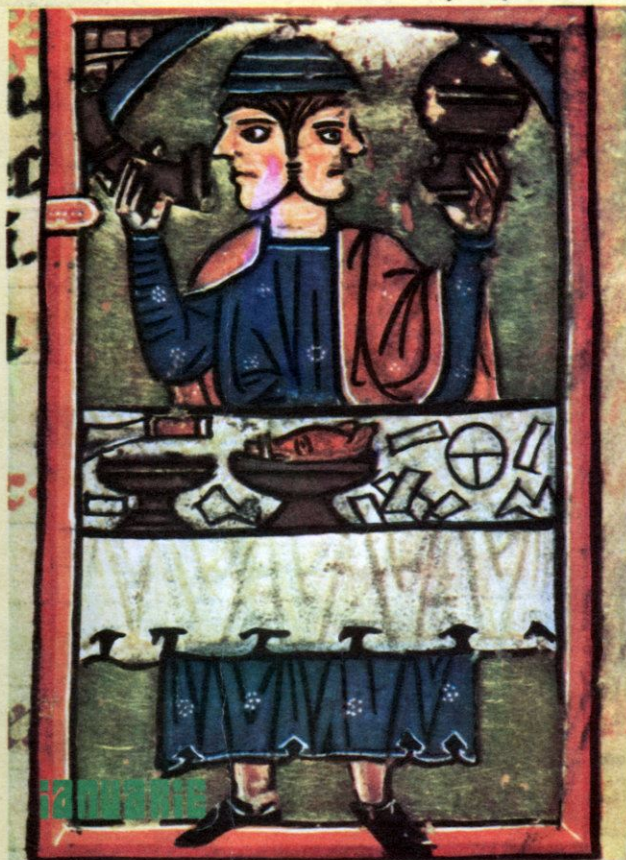

magazin istoric

ANUL XV Nr. 2 (167) FEBRUARIE 1981

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XV

Nr. 2 (167)

februarie 1981

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

SUMAR

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN 1921-1981:	
● Moștenirea înaintașilor (II): <i>Ion Mamina, Vasile Niculae</i>	2
● Constantin Dobrogeanu - Gherea în familie și cu prietenii: <i>Rădu Codreanu</i>	7
Statul Asăneștilor: <i>Dinu C. Giurescu</i>	11
Unirea — „un rezultat definitiv”: <i>Adolphe d'Avril</i>	14
Învățămîntul și istoria	18
A acționat Gestapoul: <i>Olimpiu Maticescu</i>	21
Pe urmele unui proces: <i>Haralamb Zineă</i>	24
Creatorul cronologiei moderne — Dionisie cel Mic: <i>Valeriu Anania</i>	28
Așezarea întărită de la „Metereze”: <i>Viorica Mihai</i>	30
Dave și stăpînii lor — Sangidava: <i>Ștefan Ferenczi, Géza Ferenczi</i>	33
Operația „Pește”: <i>Alfred Draper</i>	34
„Credință în biruința apropiată”: <i>Ioan Ursu</i>	40
Martor în culisele celui de-al treilea Reich (II): <i>N. Petrescu-Comnen</i>	43
1925-1927: războiul de eliberare a Siriei: <i>Gheorghe Unc</i>	48
Rudolf Diesel — sinucidere sau asasinat?: <i>Roger Delorme</i>	51
150 ani din istoria Bostonului: <i>George G. Ursul</i>	55
Yemen, drumul mirodeniilor: <i>Alain Rouaud</i>	57
Protecția monumentelor istorice în 1871: <i>Liviu Rotman</i>	60
● Concursul Magazin istoric, ediția 1981... 61 ● Cărți sosite la redacție... 62 ● Poșta Magazin istoric... 63	

COPERTELE NOASTRE

①④ Era noastră — sistemul cronologic cel mai răspîdit azi în toată lumea — este creația unui locuitor de pe meleaguri dobrogeane, Dionisie Exiguus. În imagini, pagini de calendar ilustrînd diferite scene de muncă dintr-un manuscris din sec. XIII aflat la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia — autentică comoară a artei universale într-o bibliotecă din țara noastră (Creatorul cronologiei moderne, p. 28)

② Marea ridicare la luptă a vlahilor și bulgarilor împotriva Imperiului bizantin a avut drept rezultat apariția statului Asăneștilor. Detaliu de pe fresca pictorului Costin Petrescu înfățișînd începutul luptei de eliberare a vlahilor și bulgarilor sub conducerea fraților Petru și Asan (Statul Asăneștilor, p. 11)

③ La 5 martie 1770, în orașul Boston, a avut loc o ciocnire sîngeroasă între populație și soldații englezi, cunoscută sub numele de „Masacrul din Boston”. (Sus): Benjamin Franklin (cel care în decursul activității sale a creat și o companie de asigurare contra incendiilor) în costum de pompier (150 ani din istoria Bostonului, p. 55)

Adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile împlintate adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă.

NICOLAE CEAUȘESCU

MOȘTENIREA ÎNAINȚAȘILOR (II)

Constituirea P.S.D.M.R., la 31 martie-3 aprilie 1893, pe baza principiilor socialismului științific, a intrat în istorie ca un eveniment de excepțională însemnătate pentru viitorul luptei revoluționare a proletariatului și a întregului popor român. Prin programul său marxist, prin întreaga sa activitate, partidul și-a demonstrat virtuțile sale de forță politică ce urmărea transformarea din temelii a societății românești. Făurirea partidului a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar, în dezvoltarea luptelor sociale din țara noastră. Stat-major marxist al proletariatului, el s-a situat în fruntea maselor populare în bătăliile împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață nouă, mai bună, pentru libertate socială și națională.

Partidul și-a creat o puternică bază de susținere în rândurile clasei muncitoare, ale țărănimii și ale altor categorii sociale exploatare, înregistrînd importante succese pe planul dezvoltării și întăririi organizațiilor socialiste, al călîrii ideologice a maselor proletare, al acțiunii politice muncitorești, al mișcărilor revendicative, al definirii poziției sale față de problemele fundamentale ale dezvoltării țării.

În continuarea cronicii noastre, redăm jaloanele principale ale activității partidului politic al clasei muncitoare în perioada dintre 1893 și 1909 (datele cuprinse în text sînt pe stil vechi).

1893

11 APRILIE. Manifest al Consiliului general al P.S.D.M.R., cu prilejul zilei de 1 Mai: „Veniți în număr cît mai mare, pentru ca să arătați că sînteți hotărîți să luptați fără preget pentru dezrobirea clasei noastre”.

25 IULIE. Delegația P.S.D.M.R. (C. Dobrogeanu-Gherea, I.G. Radovici, C. Mille, Grigore Panaitescu și I. Digrin) participă la lucrările Congresului socialist internațional de la Zürich. La insistențele reprezentanților români, se ia în discuție problema agrară-țărănească, a atragerii țărănimii în mișcarea socialistă, votîndu-se moțiunea: „Una din sarcinile cele mai de capete-nie pentru democrația socia-

listă din toate țările este de a organiza pe muncitorii agricoli, ca și pe muncitorii industriali, și de a-i înrola în rîndurile marii armate a socialismului internațional”.

SEPTEMBRIE. Din însărcinarea P.S.D.M.R., C. Mille întreprinde o vizită în Transilvania și Banat, luînd contact direct cu realitățile de acolo și observînd la fața locului exploatarea națională exercitată asupra românilor. La întoarcere, se adresează muncitorilor și tuturor patrioților, cerîndu-le să intensifice sprijinul în favoarea românilor subjugati.

NOIEMBRIE. O nouă ediție a *Manifestului Partidului Comunist* aparută la Iași, datorată lui I. Nădejde, inaugurează „Biblioteca Partidei Social-Democratice a Muncitorilor din România”.

20 DECEMBRIE. Apare la Iași (pînă în iulie 1894, apoi

la București, pînă în octombrie 1894) săptămînalul socialist *Evenimentul literar*. Atenția consacrată de socialiști problemelor culturii românești este ilustrată și de publicațiile: *Literatură și știință* (București, tom. I și II, 1893 și 1894); *Munca științifică și literară* (București, 1894); *Lumea nouă științifică și literară* (București, 1895-1896).

1894

20-22 APRILIE. Congresul II al P.S.D.M.R. (94 delegați din partea cluburilor și sindicatelor muncitorești)². Raportul Consiliului General înfățișează rezultatele obținute în domeniul organizării partidului, al

¹ În restul cronicii noastre nu vom mai face referiri la aceste manifestări, cronologia lor putînd fi urmărită în *Magazin istoric*, nr. 5/1979.

² Celelalte congrese vor fi doar marcate prin semnificația lor esențială, detaliile fiind cuprinse în cronologia publicată în *Magazin istoric*, nr. 11/1974.

propagandei socialiste, al susținerii mișcărilor revendicative muncitorești din București, Galați, Ploiești. Hotărâște: intensificarea activității pentru obținerea votului universal, organizarea țărânimii în cluburi socialiste ș.a.

15 MAI. P.S.D.M.R., în numele proletariatului român, condamnă procesul intentat de autoritățile austro-ungare fruntașilor memorandiști¹ din Transilvania. *Munca:* „Toți oamenii cinstiți și sinceri simpatizează cu asupriții. Purtarea stăpînirii maghiare este nedemnă, procesul intentat românilor este condamnabil din toate punctele de vedere”.

2 OCTOMBRIE. Apare *Lumea nouă*, organul central de presă al partidului (cotidian în perioada noiembrie 1894-noiembrie 1898, apoi săptăminal, pînă în 1900). „*Lumea nouă* e organul muncitorimii din România, înții și înții, deci interesele acestei muncitorimii le va reprezenta... Dar *Lumea nouă* nu e numai un organ al muncitorimii, ci și organ social-democrat, un organ socialist deci ca atare, va înfățișa toate chestiile din punctul de vedere socialist”.

1895

4-5 APRILIE. Congresul III al P.S.D.M.R. (89 delegați) hotărâște: intensificarea propagandei pentru vot universal, condiționarea eventualelor alianțe electorale de acceptarea acestei revendicări.

21 APRILIE. Parlamentul votează Legea minelor, menită a impulsiona dezvoltarea industriei extractive. Deși capitolul privind crearea caselor de ajutor și pensii se referă numai la lucrătorii din această ramură, el este primit favorabil de către P.S.D.M.R.

25 Iunie. În redacția cotidianului liberal *Românul* se ține întrunirea de constituire a Ligii votului universal. Participă delegați din partea organelor de presă *Lumea nouă*, *Românul*, *Evenimentul* (Iasi) și *Vremea* (Craiova). Rezoluția adoptată: „Prima îndatorire a tuturor membrilor din ligă este popularizarea

și susținerea principiului votului universal, prin o luptă neîncetată, prin întruniri, ziare și broșuri”. Se alege un comitet de conducere: I. Nădejde, C. D. Anghel, Vintilă C.A. Rosetti, Vasile M. Kogălniceanu².

29 IULIE. Sedință a Clubului muncitorilor din București consacrată memoriei lui F. Engels, mort la 24 iulie 1895. Ia cuvîntul Al. Ionescu, făcînd un elogiu vieții și activității celui pe care îl numește „ultimul dintre uriașii social-democrației”.

26-28 NOIEMBRIE. Candidații P.S.D.M.R. participă la alegerile parlamentare. Un manifest difuzat în 100 000 exemplare expune programul electoral socialist: „Numai socialismul apără interesele tuturor muncitorilor, de la cei în bluză sau suman, pînă la cei în haine negre”. V.G. Morțun este ales deputat din partea Colegiului II Roman.

19 DECEMBRIE. V.G. Morțun rostește un amplu discurs în Parlament, cu prilejul debaterii proiectului de răspuns la mesajul regal, în care demonstrează necesitatea introducerii votului universal în România. Reușește să-și apropie aderenți din rîndurile celorlalți deputați democrați, mișcînd propusă (și repetată în anii următori) întrunind numeroase sufragii: 10 (în 1895), 30 (în 1896), 38 (în 1897), 29 (în 1898). În decembrie 1896, din inițiativa aceluiași deputat, se constituie „Uniunea parlamentară a sufragiului universal”, cuprînzînd pe deputații care susțineau acest obiectiv politic, între care: Vintilă C.A. Rosetti³, Vasile M. Kogălniceanu⁴, G.A. Scortescu, C. Dobrescu-Argeș⁵, Al. Delimarcu, I. Procopiu, Gr. Macri.

1896

27 IULIE - 1 AUGUST. P.S.D.M.R. este reprezentat de I.C. Atanasiu la Congresul socialist internațional de la Londra. În legătură cu problema agrar-țărănească, se hotărâște ca, datorită împrejurărilor diverse din fiecare țară, să se lase la latitudinea fie-

² Amănunte privind activitatea Ligii votului universal, în *Magazin istoric*, nr. 8/1973.

³⁻⁵ *Magazin istoric*, nr. 3/1972; 9/1972; 11/1980.

cărei națiuni „modul ei specific de rezolvare a problemei agrare”.

17 NOIEMBRIE. Se constituie „Cercul de propagandă al studenților social-democrați” de la Universitatea din București. „Scopul cercului — precizează statutul votat la 24 noiembrie 1896 — e de a lărgi cîmpul de activitate al propagandei socialiste între muncitori și între studenți și de a stabili o strînsă solidaritate între toți studenții socialiști, pe de o parte, și între studenții socialiști și

Vinietele din pp. 3,5 sînt desenate după albumul Imagini ale unui trecut glorios

partidul muncitorilor, pe de altă parte”.

8 DECEMBRIE. Conferința organizațiilor sindicale hotărâște constituirea Uniunii sindicatului breslelor, cu rol de coordonare a activității tuturor asociațiilor profesionale. La 26 ianuarie 1897 este ales Consiliul permanent al Uniunii, în frunte cu Al. Ionescu (din 1898, I.C. Frimu).

13-14 DECEMBRIE. Cuvîntare rostită în Parlament de V.G. Morțun, axată pe necesitatea luptei pentru apărarea țării prin propriile forțe ale poporului: „Trebuie să facem noi înșine din țara noastră o stîncă solidă, care să stea mîndră și semeață înaintea amenințătoarelor valuri. Pentru a ajunge aici, pentru a crea această stîncă, trebuie să deșteptăm la viață politică pe fiii, pe urmașii acelor viteji care în atîtea rînduri, și în scurgerea atîtor veacuri ne-au apărut țara și neamul... Ce am fi noi azi ca stat, ca națiune, fără pan-

¹ *Magazin istoric*, nr. 7 și 8/1978.

durii lui Tudor, fără țăranii de la Islaz, fără eroii din Dealul Spirii, fără Peneș Curcanul?"

1897

27 IANUARIE. Încep dezbaterile parlamentare pe marginea proiectului de lege asupra repausului duminical, rezultat al acțiunii hotărâte a clasei muncitoare și a partidului său. Votată la 6 martie legea reprezintă un pas înainte spre impunerea unui sistem generalizat de legislație a muncii.

16 FEBRUARIE. Apare la București (pînă la 14 decembrie) revista *Mișcarea socială*. În numărul din 6 aprilie, la rubrica *Din Rusia*, inserează știrea cu privire la deportarea în Siberia a unui grup de revoluționari ruși, între care și „funcționarul de stat Ulianov [Vladimir Ilici Lenin]”.

14-16 APRILIE. Congresul IV al P.S.D.M.R. (74 delegați) hotărăște: întărirea organizațiilor existente și crearea altora noi, studierea aprofundată a problemei agrar-țăranăști, difuzarea largă a literaturii socialiste, intensificarea luptei pentru vot universal.

21 SEPTEMBRIE. Miting la București al Ligii culturale, la care participă muncitorii, intelectuali, studenți. Din moțiunea adoptată: „Noi, cetățenii Capitalei, declarăm că nu vom părăsi un singur moment cauza fraților noștri de peste munți”.

1898

7-9 APRILIE. Congresul V al P.S.D.M.R. (46 delegați) hotărăște: continuarea activității electorale și parlamentare, întărirea sindicatelor muncitorești, intensificarea propagandei socialiste în mediul rural și crearea în toate județele a cluburilor socialiste țărănești.

23 APRILIE. În urma intensei activități desfășurate de socialiști în rîndurile țăranimii, la Zimnicea se constituie un club socialist țărănesc. În anii 1898-1899 iau ființă peste 300 cluburi, un rol important în organizarea lor revenind militanților socialiști I.T. Banghereanu și Th. V.

Fișinescu. În primăvara anului 1899, ele sînt dizolvate de către guvernul liberal, unii conducători fiind judecați și condamnați.

27 MAI-12 IUNIE. *Lumea nouă* publică un ciclu de articole cu prilejul aniversării semicentenarului revoluției din 1848. „Noi serbăm revoluția democratică și socială, aceea care a vrut desființarea clăcii, a nedreptelor deosebiri de drepturi, deci desființarea nobilimii”; „Revoluția, pe lîngă caracterul ei democratic și social, avea unul și mai de seamă: aducerea unității și neatinării naționale”.

1899

21 FEBRUARIE. Sub titlul *Retragerea mea* se publică declarația lui I. Nădejde, prin care renunță la funcția de conducere din cadrul P.S.D.M.R.: „Aș putea să zic că mă retrag pentru că douăzeci de ani în slujba partidului îmi dau drept să las și altora sarcina grea de a conduce partidul în luptele de toate zilele... Partidul trebuie să se organizeze din nou și să-și hotărască tactica pe viitor, dar eu nu mai pot fi omul situației. Trebuie la împrejurări noi și oameni noi”.

20-22 APRILIE. Congresul VI al P.S.D.M.R. (43 delegați) dezbate problema viitorului partidului muncitorilor, conturîndu-se două poziții: una — susținută de V.G. Morțun, G. Diamandi, Tache Georgescu — preconizează transformarea P.S.D.M.R. în Partidul Național Democrat, de orientare burghezo-democratică, cealaltă — a grupului de delegați în frunte cu C.Z. Buzdugan, Al. Constantinescu, I.C. Frimu, Iosif Nădejde-Armașu — susține continuitatea organizatorică și programatică a partidului muncitorilor. Congresul își intrerupe lucrările, urmînd a și le relua în zilele de 27-29 iunie 1899. Criza de conducere, pusă în evidență de lucrările congresului, nu poate abate din drum mișcarea muncitorească, care își afirmă tot mai plenar virtuțile revoluționare. Dealtfel, *Apelul*, manifest *Sîntem și rămînem*,

1-2 Magazin istoric, nr. 12/1975; 8/1978.

preciza: „Noi nu putem să renunțăm la partidul și la idealul nostru. Sîntem muncitori socialiști și vom să rămînem ca atare, căci interesele noastre, și politice și economice, nu ne îngăduie să fim altfel... Noi sîntem și rămînem soldați credincioși ai steagului roșu al proletariatului internațional și în această direcție vom lupta”.

29 IUNIE. Conform hotărîrii Congresului VI, se desfășoară lucrările Conferinței socialiste, în fapt o continuare a congresului (peste 50 delegați). Hotărăște: intensificarea activității de propagandă și de organizare socialistă, atît la orașe, cît și la sate, precum și editarea în continuare a *Lumii noi*, ca „organ al partidului muncitorilor”.

1900

20 FEBRUARIE. Marea intrunire muncitorească în Sala constructorilor români din București, adoptă o moțiune în care se afirmă că proletariatul trebuie să se manifeste „ca o masă compactă, cu interesele ei proprii, cu cerințele ei proprii, neascultînd pe cît se poate mai mult decît de glasul conștiinței și al interesului bine priceput și cumpănit”.

IULIE-AUGUST. *Retrenea nouă* și *Adevărul* publică studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea *Socialismul român este el o plantă exotică?* în care autorul demonstrează necesitatea continuării, pe noi trepte a luptei organizate a clasei muncitoare din România.

1901

IUNIE. Prin transformarea vechiului club muncitoresc, se constituie Cercul „România Muncitoare” din București, care urmărește „o acțiune și țintă comună” pentru unirea tuturor muncitorilor și acceptă următoarele principii diriguitoare: „a) socializarea mijloacelor de producere; b) solidaritatea internațională a muncitorilor; c) lupta de clase și lupta politică (inclusiv lupta parlamentară)”. Cercul devine centrul politic coordonator al mișcării muncitorești din România, reprezentantul său pe planul relațiilor internaționale și al legăturilor

cu Biroul Socialist Internațional. În jurul său se grupează celelalte organizații denumite generic „România Muncitoare”, care ființează la Ploiești, Pașcani, Iași, Bacău, Buzău, Turnu Severin, Călărași, Brăila, Galați, Constanța, Craiova și care recunosc comitetul cercului din București drept for conducător.

1902

1 IANUARIE. „Pentru ca să-și spună și el cuvântul în public în chestiunile la ordinea zilei”, Cercul socialist din București editează organul de presă *România muncitoare* (seria I — săptămânal —, până la 9 iunie). T. Iordăchescu: „Entuziasmul ce l-a provocat această apariție e de nedescris. Era doar încoronarea atîtor eforturi”. Reapare, ca seria II, la 5 martie 1905.

24 MARTIE. *România muncitoare* analizează critic Legea meseriilor („Legea Missir”), adoptată la 5 martie (legea prevede înființarea corporațiilor, reunind laolaltă patroni și muncitori din mica industrie, în spiritul „armoniei sociale”). Comitetul Cercului „România muncitoare” din Capitală organizează, în anii următori, campanii politice pentru desființarea corporațiilor, organisme care, „prin tendința lor de a menține formele învechite de producție, sînt o piedică a progresului economic și social al țării”.

1903

11 AUGUST. Își începe activitatea Cercul de studii sociale din Iași, cu scopul de „a cultiva și răspîndi ideile social-democrate; a pregăti terenul pentru regenerarea și unificarea mișcării social-democrate în toată țara”.

16 AUGUST. Apare gazeta *Adevărul* (*Glasul poporului*), organ al social-democrației române din Transilvania. Din articolul-program: „Sus, românii muncitori din țara întreagă, asupriți, apăsați și necăjiți. Veniți după noi. Și dacă inima voastră dorește dreptate, egalitate și frățietate, veniți după steagul roșu, pe care este scris *Adevărul*”. Publicația dezvăluie situația deosebit de grea a maselor

muncitoare de la orașe și sate, demască politica de deznationalizare forțată la care sînt supuși românii de guvern ungur, cultivă legături strînsse cu socialiștii din România.

1904

18 APRILIE. Cercul socialist din Capitală editează, în număr unic, ziarul *1-iu Maiu, prilej*, „de a ne manifesta unitatea în concepție, unitatea în principii, unitatea în felul celor urmărim”.

1905

24 IANUARIE. Mari manifestații ale muncitorilor din București și Iași în semn de solidarizare cu revoluția burgheză-democratică din Rusia. În țară se distribuie numărul unic al gazetei *Jos despotismul!*, apărut în editura Cercului „România muncitoare”.

10 IULIE. Manifestul *Pentru marinarii de pe Potemkin* anunță constituirea, la București și Constanța, a unor comitete pentru ajutarea marinarii revoluționari ruși refugiați în România, acțiune pentru care (printr-o adresă către Biroul Socialist Internațional, din 6 martie 1906) mișcarea revoluționară rusă mulțumește mișcării noastre muncitorești.

23-25 DECEMBRIE. În prezența a 78 delegați, la Lugoj, se ține primul congres al social-democraților români din Transilvania, „deschilinit [deosebit] de acela al celor [alte] naționalități”; pune accent deosebit pe problemele organizării muncitorimii.

1906

30 APRILIE. Cercul „România muncitoare” inaugurează un amplu ciclu de conferințe susținut de I. Cantacuzino, D. Voinov, I. Teodorescu, Al. Slătineanu, C. Racovski, C.D. Gherea ș.a. *Dimineața*; Cercul socialist a devenit o autentică „universitate populară română”.

MAI. Apare, la Cernăuți, gazeta *Lupla*, organ al social-democrației române din Bucovina. Editor: George Gri-

gorovici. Se ridică împotriva asupririi sociale și naționale, în apărarea drepturilor și libertăților românilor, cu convingerea că lupta clasei muncitoare „ne va dezrobi cu desăvîrșire și ne va face liberi în privința națională și economică”.

13-15 AUGUST. Conferința mișcării muncitorești din România (94 delegați, inclusiv reprezentanți ai social-democraților români din Transilvania și Bucovina, ceea ce permite organului socialist central să scrie că, atunci, „a fost zămisliată și trairnic încheiată marea Românie socialistă”) hotărăște: centralizarea mișcării sindicale sub

conducerea Comisiei Generale a Sindicatelor din România (C.G.S.R.); editarea *Calendarului muncii*, destinat și socialiștilor din provinciile subjugate, pentru a se forma „înția unitate română socialistă între elementele muncitoare”. Se pun bazele Cercului de editură socialistă, cu menirea de a edita broșuri de propagandă, lucrări beletristice cu caracter social, scrieri de economie politică, sociologie, socialism științific.

24-25 DECEMBRIE. La Timișoara are loc Congresul social-democrat român din Transilvania (58 delegați). I.C. Frimu, reprezentantul Cercului „România muncitoare” din București, transmite „salutările proletariatului din România, care luptă pentru aceleași drepturi, pentru aceleași tendințe cu voi”.

1907

FEBRUARIE-MARTIE. Marea ridicare la luptă a țărănimii române care cuprinde lumea satului românesc. Prin

campanii de presă, întruniri și participări directe la răscoală, clasa muncitoare își manifestă solidaritatea militantă cu cauza dreaptă a țărănimii¹. Răscoala reprezintă un moment deosebit de semnificativ în afirmarea pe scena politică a alianței muncitorești-țărănești, clase profund interesate în transformarea revoluționară a societății românești.

29 Iunie-1 Iulie. La Galați, Conferința mișcării muncitorești din România (87 delegați) hotărăște centralizarea, pe baze programatice și statutare unice, a tuturor organizațiilor socialiste, în cadrul Uniunii Socialiste din România (U.S.R.). Comitetul Central al U.S.R.: I.C. Frimu — secretar, M. Gh. Bujor, N.D. Cocea, Gh. Cristescu, C. Racovski. *România muncitoare*: „Muncitorii fac parte dintr-o Uniune Socialistă, dintr-un partid politic”; „Uniunea Socialistă este expresiunea politică a muncitorimii, reprezentanta ei pe tărîm cetățenesc”.

5-11 August. Delegația U.S.R. (N.D. Cocea, Andrei Ionescu, Alecu Constantinescu și Cristian Racovski) participă la Congresul socialist internațional de la Stuttgart. Raportul românilor pune din nou în dezbateră forumul internațional chestiunea agrară-țărănească, precizînd că „pentru România actuală, suprimarea clasei marilor proprietari de latifundii și împărțirea acestora din urmă este o problemă de viață și de moarte”.

AUGUST. Apare la Iași revista teoretică *Viitorul social* (pînă în iunie-iulie 1908, apoi în anii 1913-1914 și 1916). Prin studiile publicate în paginile sale se dă o lovitură puternică ideologiei poporaniste.

23-24 DECEMBRIE. La Arad, în prezența a 91 delegați, se desfășoară Congresul social-democrat român din Transilvania; U.S.R. este reprezentată de I.C. Frimu, Cristian Racovski și Elena Carenin.

¹ Amănunte în *Magazin istoric*, nr. 3/1977.

1908

6-8 IANUARIE. Conferința mișcării muncitorești din România (84 delegați) adoptă statutul care, în art. 1, precizează: „Uniunea Socialistă din România are de scop să întrunească printr-o acțiune comună toată muncitorimea din România, organizînd-o în partid de clasă și întrîind-o spre desăvîrșita ei dezrobire economică, politică și socială”.

21 SEPTEMBRIE. Comitetul Central al U.S.R. hotărăște inițierea unei campanii de adunări publice în favoarea votului universal, în momentul cînd cercuri politice burgheze pun în discuție posibilitatea unei asemenea reforme. Punctul culminant este atins la 7 decembrie, prin întrunirile de la săliile „Ovidiu”, „Pomul Verde” și de la sediul Cercului „România muncitoare”, la care participă 8 000 cetățeni. Se adoptă un memoriu al U.S.R. și C.G.S.R. care este apoi înaintat Parlamentului și în care se propune „o operă de regenerare socială”, prin reforme radicale: „o largă expropriere” a marii proprietăți, pentru „a dezlega grava problemă țărănească”; o autentică legislație a muncii; votul universal, menit să faciliteze maselor accesul „la viața publică și la responsabilitățile guvernării”.

27-28 DECEMBRIE. Are loc Congresul social-democrat român din Transilvania. „Fără-delegile comise din partea autorităților față cu muncitorimea română” duc la interzicerea congresului ce urma să se țină în Arad. Cei 31 delegați declară: „Nu ne vom lăsa terorizați, ci cu orice preț vom ține acest congres”. Ei merg la Timișoara și țin congresul, care hotărăște întărirea muncii organizatorice și a activității de propagandă.

1909

24 IANUARIE. Își începe activitatea Cercul feminin din Ploiești, inițiativă urmată de înființarea unui cerc similar în Capitală.

8 MARTIE. Socialiștii români din Bucovina aniversază evenimentele revoluționare de la 1848, cu convingerea că „adevărata și desăvîrșită dezrobire va veni numai prin clasa muncitorilor pentru nația română și pentru lumea întreagă”.

24 MAI. U.S.R. condamnă măsurile samavolnice luate de autoritățile din teritoriile românești subjugate împotriva unor cunoscuți luptători pentru unitate națională: „Protestăm împotriva expulzării d-lui Iorga din Bucovina”; „Muncitorimea organizată, alături de studențimea universitară și de cetățenii Capitalei”, la 23 decembrie, înfierează „atitudinea dușmănoasă a guvernanților unguri, care sînt întemnițați pe poetul Octavian Goga, inimosul luptător pentru libertățile românilor de peste munți”.

19 DECEMBRIE. Mare întrunire publică muncitorească la Sala „Dacia”, în semn de protest „împotriva legii scelerate [legea în contra sindicatelor, asociațiilor profesionale a funcționarilor statului, județelor, comunelor și stabilimentelor publice — „Legea Orleanu”] care desființează, de fapt, prin dispoziții anticonstituționale... dreptul sînt de asociațiune și de grevă”. Se hotărăște convocarea congresului de transformare a Uniunii Socialiste din România în Partidul Social-Democrat din România.

25-27 DECEMBRIE. La Belgrad, Conferința socialiștilor din Balcani adoptă o rezoluție, subscrisă și de U.S.R., în care se relevă necesitatea alianței statelor balcanice „ca mijloc de apărare împotriva politicii de expansiune economică și teritorială a imperialismului cotorpitor”.

26-27 DECEMBRIE. La Brașov se desfășoară lucrările Congresului social-democrat român din Transilvania (58 delegați din 30 orașe și comune).

Ion MAMINA, doctor în istorie,

Vasile NICULAE,
doctor în istorie

CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA ÎN FAMILIE ȘI CU PRIETENII

Academician RADU CODREANU

Păstrez, din anii copilăriei, amintiri scumpe despre Constantin Dobrogeanu-Gherea, acea luminoasă figură de mare prevestitor al transformărilor sociale adânci pe care le trăim. Ambianța de generos umanism a ospitalității sale, legendară de pe atunci, a atras, firesc, și a unit și pe aceia care mai apoi mi-au fost părinți.

Tatăl meu, Filip Codreanu (1856-1930), urmărit de ohrana țaristă pentru propagandă revoluționară, a trecut Prutul către sfârșitul anului 1878, așa cum făcuse cu câțiva ani înainte și ruda sa mai vîrstnică, Nicolae Codreanu (1850-1878)¹, care îl și atrăsese

spre ideile socialiste. Pe teritoriul României, Filip Codreanu a intrat în legături strînse și cu C. Dobrogeanu-Gherea². Pînă la studiile sale la Facultatea de medicină din București (1888-1895), a domiciliat în Ploiești, fiind un intim al familiei marelui revoluționar, după cum ne arată și autografele acestuia pe volumele de *Studii critice* (1890): „Fratelui Codreanu ca semn de stimă și iubire“.

La rîndul său, mama mea, Alexandrina Alexandrescu (1876-1946), devenind, la liceul din Ploiești, colegă de clasă cu Ștefania, fiica lui Dobrogeanu-Gherea, își câștigase afecțiunea durabilă a familiei acesteia. După ce a ajuns profesoară de matematici la Bacău

^{1,2} Magazin istorie, nr. 5/1969; 10/1970, 12/1971 și 4/1976.

s-a căsătorit cu dr. Filip Codreanu (1903), pe care îl cunoscuse în același mediu socialist.

Transferați la Tulcea, soții Codreanu au găsit acolo prieteni socialiști, ca dr. Petru Alexandrov (1846-1911), Gr. Panaiteșcu și Andrei Ionescu. La propunerea lui Dobrogeanu-Gherea de a deschide împreună un restaurant, asociind și pe un alt refugiat politic, Andrei Dumitrescu, s-au stabilit în București, în 1906. Situat între Calea Victoriei și str. Academiei, peste drum de Hotelul „Continental” existent și astăzi, restaurantul, numit „Andrei Dumitrescu”, a fost un loc de întâlnire a militanților socialiști, frecventat și de intelectualitatea vremii, nu numai pentru faima lui culinară. După ocuparea Bucureștilor, în primul război mondial, de către trupele germane, austro-ungare, bulgare și otomane, localul a fost rechiziționat drept cazinou pentru trupele otomane. Clădirea a fost dărâmată în perioada de reconstrucție a Capitalei, după desăvârșirea unității naționale. Două plăci comemorative indică acum evenimentele social-politice de mare anvergură istorică al căror sediu a fost odinioară: aici s-au desfășurat lucrările din 8-10 mai 1921 ale marelui congres al Partidului Comunist Român și Conferința generală din 19-20 martie 1922 pentru crearea Uniunii Tineretului Comunist.

De la etajul doi al locuinței noastre, de atâtea ori am petrecut cu privirea pe Dobrogeanu-Gherea sau cum îi ziceam, „nenea Costică” urcând sau coborând anevoiile mulțimea de trepte, sprijinindu-se de un baston din cauza infirmității de la picior. Venea de la Ploiești, însoțit întotdeauna de „tanti Sofia” și expresia lui de preocupare îngrijorată, cu o umbră de oboseală, se îndulcea cu un zîmbet față de noi, copiii. Odată, trecind să ne vadă înainte de a pleca să viziteze familia Zariopol, la Leipzig, m-a întrebat ce jucărie să-mi aducă, și la întoarcere m-a făcut fericit cu un cal mare, excelent imitat, pe un balansoar, așa cum i-l cerusem atunci și de care nu uitase.

În 1911, în aceeași locuință, părinții mei au adăpostit cîțva timp pe scriitorul rus Vladimir Korolenko, venit cu soția, Andotia Semenovna și cu cele două fete, Sonia și Natașa, pentru a-l veghea pe cumnatul său, doctorul Petru Alexandrov, grav bolnav care, de altfel, a și murit. Dobrogeanu-Gherea se interesa stăruitor de Alexandrov, deoarece cu toții erau uniți printr-o veche prietenie și aceleași idealuri sociale. Andrei Dumitrescu și dr. Filip Codreanu, asumîndu-și toate cheltuielile privitoare la îngrijirea pînă la capăt a prietenului lor bolnav, au transmis avutul rămas de la acesta Cercului de editură socialistă ca „Fond dr. Alexandrov Petrov Ivanovski”, din care s-a tipărit, în 1916, lucrarea *Originele socialismului științific* de F. Engels în traducerea dr. Cristian Racovski, anunțîndu-se, în continuare, reeditarea lucrării *Concepția materialistă a istoriei*, de C. Dobrogeanu-Gherea și publicarea celei despre *Esența constituției* de Ferdinand Lassalle. Pînă la izbucnirea războiului, în 1914, tatăl meu

primea regulat revista lui Vladimir Korolenko, *Ruscoe Bogatsvo* (Tezaurul rusesc).

Păstrează cărțile de membră a Partidului Social-Democrat pe anii 1915 (nr. 564) și 1916 (nr. 1372) ale mamei mele, care activa sub numele de Ileana Pralea, cu care își și semna articolele în revista *Viitorul social* și în ziarul *Lupta*. Cartea de membră din 1915 poartă semnăturile lui Dimitrie Marinescu, pentru secretarul partidului și Soniei Hussar (soția lui Ilie Moscovici), care era secretară a Secțiunii București, iar aceea din 1916 este, respectiv, semnată de Gh. Cristescu și Rozalia Frimu. Însoțind pe mama la Clubul socialist din str. Sf. Ionică nr. 12 sau la serbările cîmpenești de 1 Mai, am cunoscut pe mulți fruntași ai partidului de pe atunci: dr. C. Ottoi-Călin și Maria Ottoi, I.C. Frimu, Izu și Jeana Brănișteanu, Ilie Moscovici, dr. Ecaterina Arbore, Theodor și Aurelia Iordăchescu, I. Sion, Barbu Lăzăreanu și familia sa, dr. L. Gheleter și alții. Prin aceleași împrejurări, am vizitat, la locuința sa, pe venerabilul cărturar Zamfir C. Arbure¹, de la care am găsit valoroase scrieri în biblioteca tatălui meu.

Neuitatele vacanțe la Sinaia

Tempul cel mai îndelungat petrecut cu membrii familiei Dobrogeanu-Gherea era în cursul vacanțelor mari, la Sinaia, unde ne instalam în apropierea locuinței lor și ne întîlneam zilnic, ceea ce însemna pentru noi o nesfîrșită desfătare, pe care o plănuiam și o așteptam cu nerăbdare de la un an la altul. Fotografia din pagina 9 oglindește, perioada poate de cea mai fericită împlinire din viața lui C. Dobrogeanu-Gherea (1912), înainte de cascada anilor amenințători care au dus la primul război mondial. Întreaga familie este reunită în parcul vilei Albușet (proprietatea Ardelea), pe sușul de după mănăstire, înspire Furnica, și ale cărei poteci și desigur ni se păreau misterios întortocheate în jocurile noastre de copii. Predilecția pentru peisajul din Sinaia a determinat pe Dobrogeanu-Gherea să achiziționeze, în 1915, casa de la nr. 3 de pe str. Luther, care astăzi îi poartă numele.

În fotografie, Dobrogeanu-Gherea este îmbrăcat ca în plimbările sale scurte, în care se recrea de oboseala scrisului sau își petrecea prietenii veniți să-l viziteze, ca familiile Caragiale, Delavrancea, dr. Alceu Urechiă etc. Soția lui, Sofia (1859-1939), domină în centrul grupului, vădînd firea energică cu care reușea să conducă treburile unei gospodării complicate, renunțînd la indeletnicirile publicistice. După vorba ei moldovenească neaoșe, fiind născută la Iași, n-ai fi bănuț că era fiica emigrantului revoluționar polonez, Grigori Parcevski. Sora ei de la Piatra Neamț, Profira, căsătorită Istrati, cu un frate al savantului chimist dr. Constantin I. Istrati, a administrat, împreună cu soțul

¹ Magazin istoric, nr. 7/1971.

său, proprietatea de la Șurănești (actualmente Emil Racoviță, în jud. Vaslui) a vestitului nostru biolog, Emil Racoviță, în timpul îndelungatei șederi a acestuia în Franța.

Dobrogeanu-Gherea și-a început căsnicia la 19 ani, soția lui fiind doar de 16 ani și au avut, în ordinea nașterii, următorii trei copii: Ștefania (1876-1944), numită familiar „Fani” sau „Tănișor”, Alexandru (1879-1937), căruia i se zicea „Sașa” și, mult mai târziu, Ionel (1895-1978). Ștefania, pianistă înzestrată, a urmat conservatorul la Leipzig, unde s-a și stabilit, căsătorindu-se, în 1902, cu Paul Zarifopol (1874-1934), dintr-o familie de la Cîrligi (jud. Roman), licențiat la Universitatea din Iași (1898) și care și-a susținut doctoratul în filologie, în Germania (la Halle, 1904), la puțin timp după Sextil Pușcariu. Din amintirile de tinerețe ale acestuia din urmă (volumul *Călare pe două veacuri*, 1968) aflăm cât de talentată era Ștefania, pe care o denumea „Gherița” și cât de mult a contribuit ea la cultura lui muzicală. Familia Zarifopol a fost statornică în Leipzig până la începutul primului război mondial (1914), primind vizitele rudelor și prietenilor din țară, ca I. L. Caragiale, multă vreme el însuși domiciliat la Berlin, și dr. C. Racovski. Relațiile cu aceștia sînt consemnate într-o importantă corespondență, numai fragmentar publicată.

În fiecare vară, soții Zarifopol se reuneau cu familia Dobrogeanu-Gherea, la Sinaia, aducînd pe cei doi copii, Sonia și Paul, zis mai ales „Koki”, de care mă leagă o prietenie de neuitat. La fel ca în fotografie, Paul Zarifopol, „Păvălucă” în familie, era mereu echipat sportiv, plăcîndu-i să facă, împreună cu Ionel Gherea și diferiți prieteni, excursiile obișnuite de la Sinaia: Piatra Arsă, Vîrful-cu-Dor, Peștera, Caraiman, care pentru noi cei mici aveau rezonanțe fabuloase. Pe „Herr Doktor” Zarifopol mi-l reamintesc afabil, cu o conversație cuceritoare și o vie înclinare pentru muzică, mai ales cea wagneriană, care îl atrăgea deseori la pian să exerseze la patru mîini cu soția sau cu Ionel Gherea. Mult după aceea, am ajuns să-mi dau seama de concor-

danța dintre fermitatea concentrată a trăsăturilor sale și anticonformismul ireductibil al concepțiilor lui estetic-literare. Ștefania Zarifopol, cea mai veche prietenă a mamei mele, avea cordiale legături cu muzicieni cunoscute ale timpului: Florica Musicescu, Margareta Cernovodeanu, Muza Ciomac, cu care se întâlnea la Sinaia.

Sinaia, 1912: C. Dobrogeanu-Gherea, în mijlocul familiei sale. De la stînga la dreapta, în spate: Maria și soțul ei — Al. Dobrogeanu-Gherea, C. Dobrogeanu-Gherea, Ionel Dobrogeanu-Gherea, Ștefania (Fani) și soțul său — Paul Zarifopol; în față: „Koki” Zarifopol, Fani Dobrogeanu-Gherea, Sofia Dobrogeanu-Gherea și Sonia Zarifopol

În p. 7: Constantin Dobrogeanu-Gherea într-un cerc de prieteni socialiști (după 1880). De la stînga la dreapta: Victor Crăescu (1856-1917), fost coleg de studii medicale cu Filip Codreanu și, paralel cu o destoinică activitate epidemiologică, s-a afirmat în literatură cu pseudonimul Ștefan Basarabeanu; Ștefan Nicolaevicei-Culașco — venit în țară odată cu Gherea și mori cînd la Ploiești de tuberculoză; C. Dobrogeanu-Gherea; Filip Codreanu; Ducescu și dr. Petru Alexandrov

„Sașa” și Aurel Vlaicu

Temperamentul deschis, curajos al fiului lui C. Dobrogeanu-Gherea, Alexandru i-a rezervat însă un grav destin. A studiat la München, odată cu alți români, ca: arhitectul Remus Iliescu, care a participat la amenajările expoziției din 1906 în Parcul Libertății de astăzi și pictorul Octav Băncilă, de o impenetrabilă inspirație în redarea suferințelor masei muncitoare. Absolvind politehnica în 1903, Alexandru Dobrogeanu a revenit în țară cu soția, mîuncheneza Marie Zollner și fetița lor Ștefania („Fani”), născută în același an. După ce a funcționat ca inginer, la Cîmpina și Ploiești, a trecut profesor la Școala de arte și meserii din București, unde a sprijinit pe Aurel Vlaicu să-și construiască avionul și

astfel ei au ajuns buni prieteni. Pierderea fiului mai mic, Ion (denumit „Ninia”, 1907-1911), răpus de scarlatină, l-a decis să caute uita-re la Ploiești, alături de părinți, pe care îi ajuta la administrarea restaurantului gării (astăzi Ploiești-Sud). S-a consacrat apoi cu abnegație mișcării socialiste, iar activitatea sa după 1921 în rândurile partidului comunist l-a expus la arestări și condamnări repetate, împotriva cărora a declarat de mai multe ori greva foamei, cu răsunătoare ecouri în presa vremii¹. Refugiindu-se în Uniunea Sovietică, Alexandru Dobrogeanu-Gherea a ajuns, ca și alți militanți, o victimă a cultului personalității lui Stalin și a fost executat în decembrie 1937².

Cu firea lui retrasă, meditativă, cu o constituție mai puțin robustă, Ionel Dobrogeanu-Gherea era înconjurat de părinții săi cu o grijă deosebită, mai ales că venise pe lume aproape două decenii după ceilalți frați. A fost un spirit rafinat, avid de cunoaștere, care a oscilat cu succes între muzică și filozofie, în care a lăsat studii de subtilă analiză *Le moi et le monde* (1938). Merită semnalată încercarea sa de roman *Nevinovății violente* (1920), care pornește de la împrejurări trăite, scris împreună cu Luca I. Caragiale („Luki”), fiul mai mic al dramaturgului. Aveau atâtea afinități sufletești încât Luki Caragiale a și intrat în familia Gherea, luând în căsătorie pe Ștefania, fiica lui Alexandru Dobrogeanu, dar acest promițător talent s-a stins foarte tânăr (1893-1921). Printr-o recăsătorie ulterioară, Ștefania a rămas cu numele de Lipăti. Diferența nu prea mare de vîrstă și interesul pentru biologie l-au apropiat și mai mult pe Ionel Gherea de mine, și astfel, în anii dinaintea ultimului război, străbătea toată Sinaia să ajungă la Stațiunea zoologică de la Cumpătul, unde îl amuzam cu tot felul de observații microscopice pe organisme vii. Tot acolo, cu un deceniu înainte, mama lui, Sofia Dobrogeanu-Gherea, venise special cu o trăsură să-mi ceară vești despre mama. În timpul din urmă, Ionel Dobrogeanu-Gherea a publicat un volum de prețioase *Amintiri* (1968) despre prietenia tatălui său cu I. L. Caragiale, despre primul fiu al acestuia, Matei I. Caragiale (1885-1936), cunoscut prin romanul *Craii de Curte-Veche* și despre George Enescu, pe care l-a acompaniat la pian în multe turnee de concerte prin țară.

Ultimii ani

Vacanța anului 1916 a fost ultima în care am mai regăsit familia Dobrogeanu-Gherea în obșnuita atmosferă captivantă de la Sinaia, deși peripețiile războiului, care ne încercuiau din ce în ce mai strîns, creau tensiuni și

îngrijorare. Am rămas pînă în septembrie, cînd începutul operațiilor noastre militare transformase hotelurile din parc în spitale pentru răniții aduși de pe front. Trenul de seară cu care am încercat să ne întoarcem la București, în același compartiment cu prof. G. Severeanu, radiolog, ne-a abandonat după miezul nopții la triajul Gării Ploiești, unde, cu mama și sora mea mai mică, Elena, am avut norocul să scăpăm teferi de un atac aerian cu bombe care explodau înspăimîntător în jurul nostru. Am ajuns abia a doua zi către prînz în Capitală cu o căruță țărănească, a cărei încălțătură de pepeni am plătit-o pentru ca vizitiul să ne transporte în locul lor.

Simțindu-se amenințat în urma alianței României cu Rusia țaristă, ai cărei agenți îl prigoniseră în trecut, C. Dobrogeanu-Gherea s-a stabilit în Elveția, pînă la încetarea ostilităților și la ocupației germane. Pe de altă parte, după retragerea în Moldova, familia Zarifopol a fost adăpostită la Poltava, în Ucraina (1917-1918) de scriitorul Vladimir Korolenko.

Întorcîndu-se suferind în țară, C. Dobrogeanu-Gherea, care cumpărase o locuință în București pe strada Spătarului nr. 28, a fost nevoit să se interneze în sanatoriul prof. D. Gerota, pentru o operație, la care n-a putut rezista. Acolo l-am văzut ultima oară, cu figura patriarhală istovită de boală, sub privegherea înțeleaptă a soției sale Sofia și primind mărturiile de afecțiune ale prietenilor, cum a fost prof. D. Voinov, care l-a vizitat atunci. Puțin după aceea, o mare de oameni avea să-l petreacă la Cimitirul „Sf. Vineri” și mi-a rămas întipărită durerea tatălui meu care-i purta un adevărat cult, legat de peripețiile unei tinereți comune.

În cariera mea ulterioară de biolog, succesiv asistent al profesorilor Dimitrie Voinov și Emil Racoviță, în relațiile mele cu maeștrii ca Ioan Cantacuzino și Paul Bujor sau ca dr. Ștefan Irimescu și prof. Dragomir Hurmuzescu, am avut mereu prilejul de a înregistra cu bucurie influența fecundă pe care școala de unimanism socialist a lui C. Dobrogeanu-Gherea a avut-o asupra virfurilor intelectualității noastre științifice.

Prețuirea lui unanimă, ca un focar de lumină și omenie, atestă superioritatea morală și care Constantin Dobrogeanu-Gherea a știut să împodobească idealurile mișcării noastre muncitorești.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

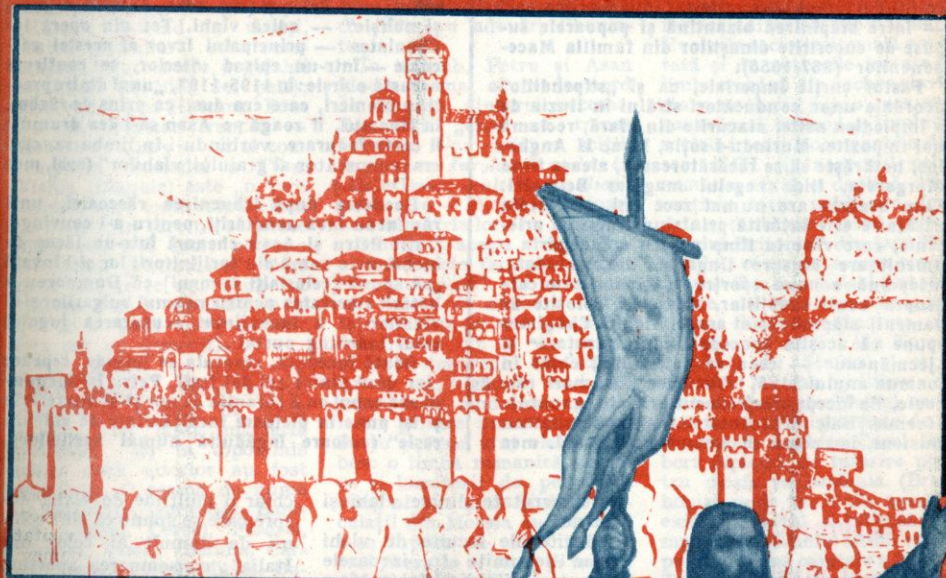
G. BRĂTESCU: *Relațiile medicale româno-ruse în perioada 1859-1917*; SEXTIL PUȘCARIU: *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe (1895-1906)*; I.G. BUDAK: *Obščestvenno-političeskoe dvizenie v Bessarabii v poslereformennii period*; N. ROMANENKO: *Nikolai Zubku-Kodreanu (în volumul Borj revoliucionnogo podpolec Moldavii)*; M. M. ZALIȘKIN: *Novie arhivnye materialy o rumyno-russkikh revoliucionih szeczah v 1875-1878 godah*.

¹ *Magazin istoric*, nr. 8/1971.

² *Anale de istorie*, nr. 2-3/1968, pp. 24-37.

STATUL ASĂNEȘTILOR

DINU C. GIURESCU

La 12 septembrie 1185, împăratul Andronic I Comnenul este ucis la Constantinopol de o mulțime întărită împotriva stăpînirii și răzvrătită cu socotenă și meșteșug. Asasinatul pune capăt încercărilor ultimului bazileu din dinastia Comnenilor — făptuite cu o dură și singeroasă stăruință — de a opri căderea statului sub controlul deplin al aristocrației feudale. Sub Isaac II Anghelos, ridicat la demnitatea imperială, racilele administrației — venalitatea funcțiilor, silnicile percepțiilor, corupția, cînd fătîșă, cînd rafinată a dregătorilor — se repercutează din nou, tot mai direct, asupra locuitorilor. În a sa Istoria, cronicarul bizantin Nichita Choniates, contemporan evenimentelor (m. 1213) afirmă chiar că bazileul vindea slujbele statului precum zarzavaturile în piață. Mica proprietate, timp de sute de ani temeiul forței militare a imperiului, este — încă din sec. XI — tot mai mult înglobată în marile domenii, iar țărani-soldai (stratigoi), mai înainte oameni liberi, intră pe rînd sub dependența de facto și de jure a seniorilor,

În imaginea de sus: Târnovo — capitala Imperiului Asăneștilor

Frații Petru și Asan cheamă poporul la luptă

care-și subordonează, în plus, și administrația locală. Tensiunile sociale, potențate și de ciocnirile repetate între fracțiunile nobiliare, se acumulează pînă la treapta cînd un incident sau altul este de ajuns pentru a detona răscola. Înăutătirea climatului social agravează și conflictul latent — manifestat fățiș doar arareori — între stăpînirea bizantină și popoarele supuse de cuceririle dinastilor din familia Macedonenilor (867-1056).

Fastul curții imperiale, ca și „stipendiile” acordate unor conducători străini în iluzia de a împiedica astfel atacurile din afară, reclamă noi impozite. Murindu-i soția, Isaac II Anghelos, hotărăște să se recăsătorească, aleasa fiind Margareta, fiica regelui maghiar Bela III. Cum aceasta are numai zece ani, proiectata căsătorie este întărită printr-un tratat de prietenie, care vine la timp pentru a îndepărta o amenințare dinspre Ungaria, dar, totodată, înseamnă o nouă sporire a dărilor aruncate asupra contribuabililor. Metodele folosite de oamenii stăpînirii sînt aspre. Nichita Choniates spune că aceștia procedau „fără cruțare” și „jecmăneau” — ceea ce determină, chiar în toamna anului 1185, izbucnirea unei mari răscaloale. Ea începe printre locuitorii din „muntele Haemus [Balcani], care mai înainte se numeau misieni, iar acum se cheamă vlahi [subl. mea

— D.C.G.] — și care încredințați de inaccesibilitatea ținutului (în care locuiau) și bizuindu-se pe fortărețele (lor), care sînt și foarte numeroase și ridicate pe stînci abrupte, s-au sumețit și altă dată împotriva romeilor [bizantinilor]... Și erau izvoditori ai nenorocirii și agitatori al întregului neam, unul Petru și (cu) Asan, de același neam și obîrșie” — adică vlahi. Tot din opera lui Choniates — principalul izvor al acestei răscaloale — într-un episod ulterior, se confirmă această obîrșie: în 1195-1197, „unul dintre preoții prizonieri, care era dus, ca prins de război, în Haemus, îl roagă pe Asan să-i dea drumul; îi cerea îndurare vorbindu-i în limba sa, căci era cunoscător al graiului vlahilor” (subl. mea — D.C.G.).

Deoarece după izbucnirea răscaloalei, unii rămăneau încă nehotărîți, pentru a-i convinge, frații Petru și Asan cheamă într-un lăcaș de închinare o sumă din sprîjinitorii lor și-i învață „să spună [celorlalți oameni] că Dumnezeu a hotărît libertatea pentru neamul bulgarilor și al vlahilor și a încuviințat scuturarea jugului celui îndelung purtat...”

Odată începută, răscola se întinde repede: „iar unul dintre cei doi frați, Petru își încununază capul cu o coroană de aur și-și meșterește și își pune în picioare încălăminte de culoare roșie” (culoare îngăduită numai bazileilor).

Numerosul neam al vlahilor

Neamul vlahilor era binecunoscut oficialităților de la Constantinopol: prin vlahi ele desemnau comunitățile de limbă romanică, continuatoarele ale populațiilor de limbă latină din Peninsula Balcanică. Numele venise de la germanici, pentru care *romanus* era tradus prin *walah*; denumirea, cu același înțeles, a fost apoi preluată de slavi, iar de la aceștia de bizantini și — mai târziu — de unguri¹.

Prima știre sigură despre vlahi este consemnată de cronicarul bizantin Georgios Kedrenos. În anul 976, David, fratele țarului bulgar Samuil, este ucis, între Castoria și Prespa, la locul „Stejarilor frumoși de niște vlahi cărăuși”. Trei ani mai târziu, împăratul Vasile II acordă lui Niculiță „conducerea vlahilor din Elada”. În 1066, vlahii din regiunea Larissa, conduși de protospatharios Niculiță Delphinos, se răzvrătesc împotriva autorităților: trupele rebelilor

sînt recrutate dintre vlahi și bulgari.

Teritoriile locuite de vlahi erau denumite în izvoarele bizantine *Vlahii*; *Vlahia Mare* în Tesalia, *Vlahia Mică* în Etolia și Acarnia, *Vlahia de Sus*, în Epir; la 1020 împăratul Vasile II hotărăște ca „vlahii din întreaga Bulgarie” să asculte, pentru cele bisericești, de arhiepiscopul de Ohrida².

Dar cei ce pornesc răscola în 1185, împreună cu bulgarii, sub conducerea lui Petru și Asan, sînt vlahii din părțile Munților Haemus. Prezența vlahilor în această regiune este confirmată și prin alte știri. În 1094, Pudiță, frunțaș al vlahilor de aici, aduce împăratului Alexie I Comnenul, știrea despre trecerea Dunării de către cumani, veniți să prade. Cu ajutorul unor vlahi, cunoscători ai locurilor, cumanii străbat cîteva trecători în Munții Balcani și ocupă mai multe localități, între ele Goloe (lingă Lazarevo de azi). La 1166, protostrategul Leon Vatazes aduce spre Dunăre, pentru a ataca pe regele Ungariei, „o altă oaste numeroasă, din altă parte, ba

chiar o mulțime de vlahi, despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia”; consemnarea aparține istoricului Ioan Kinnamos³ — și el contemporan al evenimentelor relatate — și care se referă, socot majoritatea cărturarilor, tocmai la vlahii dintre Haemus și Dunăre, precum și la romanii din părțile Dobrogei. La 1189, oștenii cruciadei a III-a sînt atacați — notează călugărul cronicar Ansbertus — „în marea pădure a Bulgariei” (în partea de vest a Balcanilor) de greci, bulgari, sirbi și vlahi.

Geoffroy de Villehardouin, cronicar al cruciadei a IV-a, arată și el cum cruciații sînt întîmpinați, pe țărmul Mării de Marmara, la o zi de drum de Rostedo, de către „cumanii și vlahii și grecii localnici” (Li Commain et li Blac et li Grieu de la terre). Cînd Bonifaciu de Montferrat, unul din conducătorii cruciadei a IV-a și viitor rege al Salonicului pîtrunde în Munții Rodopi venind dinspre golful Lagos (Marea Egee), el se lovește de rezistența bulgarilor localnici

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 12/1975; 2/1977; nr. 6/1975.

(li Bougre de la terre). Dar după cinci zile de mers de la Adrianopole, împăratul Balduin de Flandra — primul monarh al Imperiului latin de răsărit — ajunge la poalele muntelui Vlahiei (al pié de la montagne de Blaquie) lângă orașul „Eului”; intrând în munții „oastea „latinilor” este amenințată, la întoarcere, de „vlahii localnici” (li Blac del pais); sînt vlahii din Haemus. Pentru alt cronicar francez — Robert de Clary — și el contemporan cruciadei a IV-a, Vlahia (Blaquie) este „o țară întinsă, care toată este închisă de munte, în care nu se poate intra sau ieși decît printr-o trecătoare [strîmtoare]” (une molt fort terre qui toute est enclose d'un es montaignes si que on n'i peut entrer ne issir fors par un destroit).

De amintit, în sfîrșit, că vlahii locuitori între Munții Balcani și Dunăre (în fosta Moesia), au lăsat mărturia prezenței lor în toponimie (chiar dacă ulterior au fost asimilați). O seamă de nume de localități: Gurguliat, Banișor, Cărnul, Cercel, Păsărel, Văcărel, Vlasi, Vlahinia, Cărnol, Crețul, Picior, Mușat, Bucur, Bucurovo, Ruguleț, Strimți — ultimele trei chiar în părțile Tărnovei unde și-au avut reședința și frații Petru și Asan — dovedește existența comunităților vlahice între Dunăre și Munții Balcani.

Aliații din nordul Dunării

Pornită de vlahii și bulgarii din regiunile răsăritene ale Munților Balcani, răcoala se întinde. Isaac II Anghelos încearcă, în vara anului 1186, s-o curme cu armele. Atacul bazeleului reușește la început; răsculații se află în cumpănă, nu pot rezista, iar Petru, Asan și sprijinitorii lor se văd siliți să treacă la nord de Dunăre. Împăratul ar fi putut controla acum întreaga regiune dacă ar fi știut să folosească situația nou creată prin atacul său. O spune limpede și Choniates; Anghelos ar fi trebuit „să pună străji în cetățile de acolo”

(adică din Moesia), să ocupe cu garnizoane toate punctele strategice. El „n-a făcut însă nimic de felul acesta” și s-a mulțumit să se retragă, după ce a dat foc călilor de grîne „fără să se mai îngrijească de situația încă gravă a regiunii”, conchide cu adevăr, Choniates.

În schimb, Petru și Asan găsesc tocmai acum, la nord de Dunăre, ajutorul necesar. Răsculații „care au trecut Istrul și s-au unit cu sciții, după ce au învîrnat de acolo, în voie, o mare mulțime de aliați, [subl. mea — D.C.G.] se întoarsă în patria lor, în Moesia”.

Cine sînt acești aliați? Cronica folosește termenul arhaizant de „sciți”. În realitate, este vorba de cumani — arătați explicit în alte părți ale textului — cît și de românii nord-dunăreni. Realitățile epocii ne îngăduie să-i cuprindem în mod firesc pe români printre amintii aliați. Petru și Asan sînt vlahi, vorbesc o limbă romanică, la fel ca și locuitorii de pe malul stîng al fluviului. Și dacă răsculații din Moesia au tratat și s-au înțeles cu cumanii, *e și mai firesc ca ei să se fi înțeles direct cu românii care erau din todeauna oamenii locului. Delaltfel, acești români nord-dunăreni, aveau, de sute de ani, propriile lor întocmiri sociale, judiciare, teritoriale, militare.*

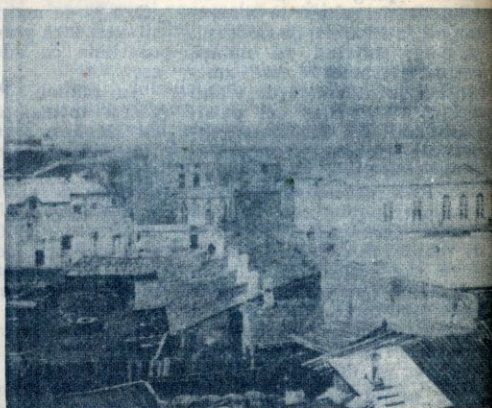
Dănuirea organizării militare în rîndul comunităților daco-romane și românești, faptul că ele își păstraseră armele proprii, în timpul îndelungat al migrațiilor, este dovedit de o serie de denumiri: *oaste* (din latinescul *hostis*), *arc* (arcus), *săgeată* (sagitta), *lance* (lancea), *coif* (cofea), *fuști* (fustis), *măciucă* (matteuca). Iar socul migrațiilor, care avuseseră inițial o putere armată superioară, se reflectase, semnificativ, în mentalul comunităților românești, prin noțiunile: *dușman*, *război*, *bejenie*, ca și *sabie*, *suliță*, *steag* și *buzdugan*, intrate în vocabular, tocmai în amintita perioadă a migrațiilor.

De asemenea, aceste comunități cunoscuseră, în timp, un treptat proces de diferențiere atît în teritoriul lor, cît și în organizarea pe zone teritoriale mai mari. Este ceea ce atestă noțiunile provenite din

lexicul latin: *jude* (din *judex*), care înțelesul de stăpîn de țărani dependenți; *judec*, adică om liber (derivat tot din *judex*); *popor* (populus), cu o dublă accepțiune — teritorială și fiscală; *țară* (terra), *județ* (judicium) și *îmînt* (tenetum) ca formațiuni teritoriale mai mari. Evoluția socio-teritorială e arătată și de noțiunile intrate în limba română din vechea slavă, și anume: *boier*, *jupan*, *cnez*, *cnezat*, *voievod*, *voievodat*. Evoluție socială în care documentele din sec. XIII și începutul celui următor arată o deplină diferențiere între nobilimea feudală și țărănime. Astfel, pe domeniul Britoniei¹ din țara Hațegului, o serie de sate românești (villae olachalae) sînt stăpînite de nobili români: de Bratu Feciorul (înainte de 1200), apoi de fiul său Toma, nepotul său Ștefan și strănepotul Nicolae „villicus de Hatzak (jude de Hațeg) care, la 9 iunie 1315, primește de la suveranul maghiar Carol Robert diplomă de întărire pentru moșia sa Britonia (Brethonia), unde, între alte așezări, există și satul Grăditea (în maghiară Várhely) situat exact pe locul fostei capitale a Daciei Traiane: Ulpia Traiana Dacica Augusta Sarmizegetusa. În prima jumătate a sec. XIII, există la sud de Carpați, în viitorul stat al Țării Românești, o pătură superioară, de nobili, numită semnificativ „majores terrae” (mai marii pămîntului) în documentul din 2 iunie 1247, eliberat de regele Ungariei, Bela IV ordinului cavalerilor Ioaniți². În sud-vestul Moldovei, în zona Vrancei, locuiesc de asemenea, „niște popoare numite valahi” — formularea aparține cancelariei papale care constată (sîntem în 1234) că numiții valahi nu ascultă de episcopul catolic instituit acolo³.

Atari mărturii din prima jumătate a sec. XIII indică, de fapt, realități teritoriale, sociale și militare anterioare. Românii din viitorul stat al Țării Românești dispuneau — și în ultimele decenii ale sec. XII — de forțele necesare spre a ajuta, împreună cu cumanii, pe răsculații conduși de Petru și Asan.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8/1977; 4/1976; 2-3/1980.

UNIREA — „UN REZULTAT DEFINITIV”

Din rapoartele consulului Franței la București,
Adolphe d'Avril

La 24 februarie 1866 (stil nou) — chiar a doua zi după abdicarea lui Al.I. Cuza — o depeșă diplomatică din București lua grabnic drumul Parisului. Două săptămâni mai târziu, un nou raport — mai amplu, mai amănunțit — pornea pe aceeași cale. După ce făcea o trecere în revistă a evenimentelor interne și internaționale parcurse de Principatele Unite în ultimul deceniu (de la Congresul de la Paris, ce a urmat Războiului Crimeii, și pînă la renunțarea lui Al.I. Cuza la tron¹), rapoartele subliniau necesitatea menținerii unirii înfăptuită de cele două principate române. Autorul acestor documente, vădind o cunoaștere complexă a situației interne a principatelor, cit și a evenimentelor internaționale, era proaspătul consul general al Franței la București, baronul Adolphe d'Avril.

Diplomat și scriitor francez, născut în 1823, baronul d'Avril a intrat de foarte tânăr în Ministerul afacerilor externe al Franței și a funcționat la Direcția politică. În 1862, ca trimis al acestei direcții, a făcut o primă vizită în principate. În raportul înaintat cu acea ocazie ministrului său, baronul sublinia: „Dubla

alegere a prințului Cuza a fost confirmată acum trei ani. În fine, de zece luni, o unire legislativă și administrativă a înlocuit sistemul mixt al Convenției din 1858... A venit momentul de a determina cu precizie atitudinea agenților împăratului [Napoleon III] într-o țară care trebuie, neapărat, să joace un mare rol în mijlocul chestiunii orientale”. Numit, la începutul anului 1866, consul general al Franței la București, d'Avril a arătat simpatie față de cauza românilor, simpatie datorată, probabil, și faptului că era cumnat cu mama scriitorului Alexandru Odobescu. Frații Ioan și Vasile Alecsandri s-au bucurat de ajutorul său cu prilejul înființării Agenției diplomatice române de la Paris, iar în perioada în care a funcționat la București, d'Avril a sprijinit cu toată priceperea sa, cauza unirii. De mai bine de zece ani „istoria diplomatică a principatelor — sublinia el în rapoartele amintite mai înainte — nu este decît dezvoltarea principiului unirii”. Evidențind etapele parcurse în acest proces de evoluție firească a României, el arăta că în 1859 sosise momentul ca românii să hotărască asupra propriului lor destin. Aceasta avea să se întîmpe în ianuarie 1859, cînd „deducînd în parte stipulațiile Convenției, Moldova și Valahia au ales același domn... dînd astfel, printr-un vot

¹ Timp de doi ani (*Magazin istoric*, nr. 2-12/1975 și 1-12/1976), revista noastră a publicat o suită de articole și documente consacrate Unirii.

unanim, principiului unirii o consacrare solemnă”.

Din analiza celor două rapoarte, redactate de baron în 1866, se constată că d'Avril a sesizat faptul că românii, în frunte cu domnitorul lor, au vrut și au știut să impună Europei măsurile necesare care au pus bazele unui stat modern, că fiecare dintre importante acte ale acestui proces au pus marile puteri în fața faptului împlinit.

Subliniind victoriile câștigate de români în direcția consolidării și perfecționării unirii, consulul urmărea un scop precis: în condițiile în care vacanța la tron, prin abdicarea prințului Cuza (11/23 februarie 1866) adusese iarăși în discuția cabinetelor politice și diplomatice ale Europei situația românilor, diplomatul francez cerea Parisului susținerea hotărâtă a unirii. Pentru a fi mai convingător în argumentare, el a adăugat raportului din 24 februarie 1866 o scurtă prezentare cronologică a domniei lui Cuza, înfățișând toate aspectele majore întreprinse de acesta în cei șapte ani, remarcând, de câte ori era cazul, fermitatea, tactul diplomatic, calitățile de conducător ale domnitorului. Deoarece spațiul nu ne îngăduie reluarea acestui document,

cred că merită să ne oprim totuși asupra finalului său, cu atât mai mult cu cât însuși diplomatul i-a acordat o atenție specială. La 12 decembrie 1865, arăta consulul francez, cu prilejul deschiderii sesiunii parlamentare „prințul amintește că s-a angajat să se retragă pentru a face loc unui prinț străin”. La 28 ianuarie 1866, Camera Deputaților — făcând cunoscut răspunsul la mesajul tronului — declara: „Adunarea Electivă atestă că poporul român și domnul său sînt strîns uniți în unul și același gînd... Tăra a fost și va fi totdeauna cu Alteța Voastră”. Comentînd citatul, d'Avril remarcă: „Adunarea Electivă la act de declarația relativă la prințul străin”. Să fi înțeles și consulul că domnitorul Cuza a păstrat tronul atît timp cît națiunea i l-a încredințat și l-a părăsit atunci cînd necesitatea națională i-a impus-o?

Redăm, în continuare, cîteva pasaje din raportul întocmit la 8 martie 1866¹, raport pînă în prezent inedit în care d'Avril analiza implicațiile interne și îndeosebi internaționale ale dublei alegeri a domnitorului.

D. IVĂNESCU,
Arhivele statului Iași

Dubla alegere a prințului

Cuza și Conferința

din 1859

La 17 ianuarie 1859 [stil nou], colonelul Cuza era desemnat domn al Moldovei și datorat alegerea sa, mai ales, manierei energice cu care protestase împotriva tentativelor separatiste ale caimacamului Văgioride. Cîteva zile mai tîrziu (5 februarie), Valahia îl desemna de asemenea domn, și vroia, astfel, printr-un vot unanim, să dea principiului unirii o consacrare solemnă.

Aceasta era veritabila semnificație politică a actului care, contrar tuturor previziunilor, reunea pe capul unui om, pînă atunci puțin cunoscut, cele două coroane, ale lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. Convenția organică din 19 august 1858 nu prevedea în mod expres că unul și același domn nu ar putea fi ales în Moldova și în Valahia, dar ea stipulase să fie doi și era evident că dubla alegere nu

intra în spiritul acestui act internațional. Totuși principiul suveranității naționale trebuia să biruie aceste scrupule.

Conferința reunindu-se la Paris în [7] aprilie 1859, plenipotențiarul austriac a cerut măsuri coercitive și a invocat în această privință art. 27 din Tratatul din 1856 și art. 8 al Convenției din 19 august. Dar reprezentanții Franței, Marii Britanii, Prusiei, Rusiei și Sardiniei propuseră ca, fără a se opri la diversele aprecieri la care ar putea da loc dubla alegere, conferința să recunoască numai că alegerea nu este conformă previziunilor Convenției organice, și, pentru a preveni împliniri regretabile, angajă curtea suzerană să dea în mod excepțional colonelului Cuza dubla investitură. Acest aviz [al celor cinci puteri garante] a prevalat. În consecință, Poarta eliberă două firmane distincte, unul trimis la Iași, unul la București, în virtutea cărora prințul, chemat la cele două domnii, trebuia să mențină în fiecare din cele două principate o administrație separată, în afară de cazurile prevăzute prin Convenția din 19 august 1858.

În rezumat, rezultatul conferinței de la Paris [din apri-

lie-septembrie 1859] era un mare pas spre Unire, care, ca urmare a dublei puteri conferite prințului, exista de acum înainte în firea lucrurilor.

Experiența nu întîrzie să demonstreze că organizarea politică a țării trebuia modificată în acest sens și însuși guvernul otoman înțelesese necesitatea [acestei modificări].

Bunele raporturi stabilite între sultan și prințul Cuza avură ca efect fericite modificări în situația principatelor. Prințul, ducîndu-se la Constantinopol, după sfatul Franței, insistase asupra dificultăților care rezultau din coexistența celor două adunări și ministere [guverne] separate [conform Convenției din 1859]. Guvernul otoman primi aceste declarații cu un sentiment de conciliere și propuse cabinetelor semnate ale Convenției din 1858 să se înțeleagă pentru a face modificări acestui act. Concesia oferită de Poartă răspundea foarte bine dorințelor poporului [român] și opiniei susținută de guvernul francez în timpul conferințelor de la Paris, pentru a nu obține întregul asentiment al Franței. Fără a recurge la o convocare a conferinței, se hotărî ca diferitele curți să se pună de acord cu Poarta [asupra acestor mo-

¹ Arhivele statului București, Colecția microfilme Franța, rolă 77 (Ministère des Affaires Étrangères, Archives diplomatiques, Mémoires et documents, Roumanie, vol. 18, f. 121-148).

dificări], prin mijlocirea reprezentanților lor la Constantinopol.

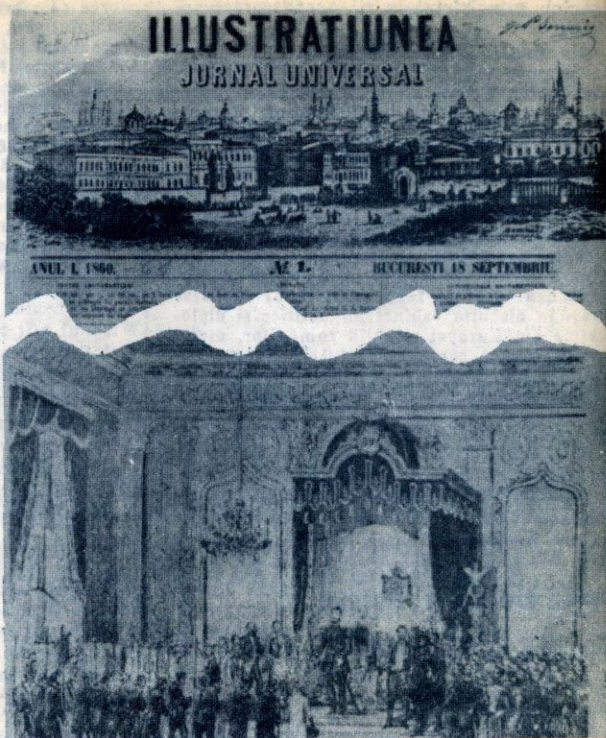
Firmanul din 1861

Ca urmare a înțelegerii astfel intervenite, un firman fu promulgat în decembrie 1861. Primul articol stabilea că atât timp cât cei doi domni vor fi reușiți într-o singură persoană [respectiv, Al. I. Cuza], prințul va guverna principatele cu concursul unui singur ministru...

După ce se enumerau alte prevederi, în art. 7 se spunea: „Așa cum a fost clar stabilit în preambul, schimbările introduse de acest firman în Convenția din 19 august [1858], de acord cu marile puteri garante, nu sînt în vigoare decît în timpul unirii celor doi domni în persoana prințului Cuza”...

Comunicînd reprezentanților puterilor garante acest firman, Poarta le adresa o notă cu data de 2 decembrie 1861 în care se spunea: „Rămîne, de asemenea, înțeles că la prima vacanță la tron, Sublima Poartă va trimite în principate un comisar care, împreună cu delegații desemnați de marile puteri garante, va supraveghea executarea stipulațiilor Convenției din 19 august 1858, care, bineînțeles, trebuie să rămînă în vigoare în întregime. În cazul unei infracțiuni în ceea ce privește stipulațiile despre care este vorba, comisia desemnată mai sus va fi însărcinată să folosească mijloacele prescrise de protocolul semnat la Paris la 6 septembrie 1859”.

Această notă determină mari rezerve în rîndul reprezentanților tuturor puterilor, cu excepția Austriei. Ambasadorul Franței scrisese, în această privință, ministrului afacerilor străine al sultanului: „Constatănd că schimbările cuprinse în firman nu pot avea alt înțeles decît cel ce le este atribuit în acest act, subsemnatul are convingerea, împărtășită de guvernul său, că dacă schimbările ce tocmai au fost decretate vor aduce rezultatele fericite pe care Sublima Poartă, în înalta și generoasa sa solicitudine pentru bunăstarea poporului [român],

Primirea delegaților de districte de către Alexandru Ioan Cuza. Imagine din *Ilustrațiunea*, Jurnal universal, prima revistă ilustrată română apărută între septembrie 1860-mai 1861 și tipărită după modelul revistei franceze *L'Illustration*

În p. 14: Bucureștii și Iași în epoca Unirii Principatelor

dorește să le asigure, guvernul Majestății Sale sultanul se va grăbi să examineze, împreună cu puterile garante, consecințele naturale care ar decurge dintr-o asemenea situație”. În același act, [consulul Franței la Constantinopol] marchizul de Moustier declara că „în cazul în care o încălcare a convențiilor și tratatelor intervine între puteri, guvernul împăratului [Napoleon III] se va alătura măsurilor care, de comun acord, ar putea fi socotite oportune, urmînd formele indicate de protocolul din 6 septembrie 1858, dar numai în cazurile pentru care sînt în mod expres prevăzute”. Rezerve asemănătoare au fost făcute de Rusia, Anglia, Prusia și Italia.

Pentru a aprecia bine sensul acestor rezerve, trebuie să amintim cuprinsul protocolului din 6 septembrie 1859.

Acest document, semnat la Conferința de la Paris [din 7 aprilie — 6 septembrie 1859]... prevedea folosirea mijloacelor de constrîngere în caz de violare a Convenției organice. Deoarece puterile semnatare ale Convenției din 19 august [1858], se spune, au hotărît să nu admită nici o încălcare a clauzelor acestei convenții, Sublima Poartă, în cazul unei violări a acestui act în principate, după ce ar face demersuri și ar cere informațiile necesare de la cîrmuire, va face cunoscută această împrejurare reprezentanților puterilor garante de la Constantinopol și o dată constatat faptul de infracțiune, de comun acord cu ei, curtea suzerană va trimite în principate un comisar ad-hoc, însărcinat să ceară ca măsura care a dat loc infracțiunii să fie raportată; comisarul

Sublimei Porți va fi însoțit de către delegații reprezentanților [puterilor garante] de la Constantinopol cu care va proceda, de comun acord. Dacă nu se respectă acest ordin, comisarul Sublimei Porți și delegații vor face cunoscut domnului că, avînd în vedere refuzul de a se supune, va fi avizat asupra mijloacelor de a constrînge ce vor fi folosite. În acest caz, Sublima Poartă se va înțelege fără zăbavă cu reprezentanții puterilor garante de la Constantinopol asupra măsurilor ce ar trebui să fie luate.

Remarcăm că Poarta, în nota oficială ce a însoțit trimiterea firmanului din 1861, credea că această clauză a protocolului din 1859 era aplicabilă, fără deosebire, oricărei situații care putea să aibă loc după, ca și în timpul domniei lui Cuza și că, de exemplu, singurul fapt al vacanței tronului putea să dea loc la trimiterea unui comisar otoman și a delegațiilor puterilor. Rezervele Franței, Rusiei, Marii Britanii și Italiei stipulară în mod expres, pentru a preveni această interpretare că protocolul din 1859 nu era aplicabil decît în cazurile prevăzute de acest protocol, cu alte cuvinte, că această clauză nu trebuia să fie pusă în aplicare decît dacă ar fi fost în principate o infracțiune față de Convenția organică. „Aproape nu este necesar să observ, spunea ambasadurului Angliei, în opinia sa, că ne-am înțeles clar între noi că, fără o înțelegere ulterioară între puteri, protocolul din 6 septembrie 1859 este aplicabil numai în cazurile prevăzute în acest document”. (Ministrul de externe al Marii Britanii) Sir Henry Bulwer nu se exprima cu tot atîta claritate în privința Unirii. „Am informat guvernul Maiestății Sale, spunea în nota sa către [ministrul otoman de externe] Aali pașa, de asigurarea pe care, împreună cu colegii mei, am primit-o în diverse rînduri din partea Alteței Voastre. Rezultă că, dacă o vacanță a tronului redeschide chestiunea unirii celor două principate, Sublima Poartă, după ce constatare separat punctele de vedere ale fiecărei adunări, nu va fi dispusă să stabilească

cu forța separarea legislativă și administrativă, dacă o astfel de separare ar fi contrară dorințelor poporului și dacă unirea stabilită acum temporar ar da rezultate satisfăcătoare”.

Cît despre ambasadurului Rusiei, el spunea: „Cabinetul imperial speră că dispozițiile ulterioare ale Sublimei Porți se vor conduce, după experiența pe care puterile, ca și poporul moldo-valah, o vor căpăta din noua organizare. Subsemnatul nu și-ar îndeplini obligațiile sale dacă nu ar face cunoscut Alteței Sale că adeviziunea sa la firmanul anexat notei din 2 decembrie este în întregime subordonată rezervelor pe care tocmai le-am formulat”.

„Guvernul regelui, spunea reprezentantul Prusiei, speră, și explicațiile date de Altețea Voastră mă autorizează să cred, că dacă aceste schimbări vor aduce rezultatele fericite pe care Sublima Poartă dorește să le asigure, guvernul Maiestății Sale imperiale [sultanul], nu va refuza de a examina, de acord cu puterile, consecințele naturale ce ar decurge dintr-o asemenea situație”.

În fine, reprezentantul Italiei spunea: „Îmi place să cred că, în caz de vacanță a tronului, Sublima Poartă va ști să aprecieze rezultatele unei prime încercări și dacă ele vor fi satisfăcătoare, va socoti de cuviință că aceleași considerații care au îndemnat-o să consimtă la o unire temporară, o vor angaja să nu distrugă o operă care ar avea dubla sancțiune a timpului și a obiceiurilor naționale”.

Remarcăm, pe deasupra, că Poarta dă dovadă în această împrejurare de un veritabil spirit de conciliere. Deși s-a menținut, din punct de vedere teoretic, pe terenul pe care s-a plasat mai înainte, a dat prin Aali pașa, explicații verbale satisfăcătoare și nu a replicat rezervelor formulate de toate puterile garante, în afară de Austria.

Așadar, în afara cîtorva clauze restrictive, mai mult aparente decît reale, firmanul din luna decembrie 1861 nu era mai puțin un mare progres sub raportul unirii.

Actul adițional la Convenția organică

Un nou pas fu făcut pe aceeași cale [a consolidării Unirii] în 1864. Prințul Cuza considerase că trebuia să ia inițiativa noilor reforme interne și a făcut să fie aprobate printr-un plebiscit. Plecă apoi la Constantinopol pentru sancționarea lor de către puterea suzerană și curțile garante. O înțelegere directă interveni între Poartă și prinț și reprezentanții puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris, care, reunindu-se la Constantinopol își dădură adeviziunea asupra acestor documente, constatînd noua stare de lucruri. În consecință, ei semnară, la 28 iunie 1864, un protocol, căruia i s-a anexat un act adițional Convenției organice din 1858. Acest act conține 20 articole relative la puterea prințului, Senatului și Adunării electice. Preambulul conține un principiu important: „Convenția încheiată la Paris la 19 august 1858, se spune în acest preambul, este și rămîne legea fundamentală a Principatelor Unite. Deși Principatele Unite pot de aici înainte să modifice sau să schimbe legile care stau la baza administrației interne, cu concursul legal al tuturor puterilor stabilite și fără nici o intervenție, este cu toate acestea de înțeles că această facultate nu se va putea extinde asupra legăturilor care unesc principatele de Imperiul otoman, nici în tratatele în vigoare între Poartă și celelalte puteri care sînt și rămîn obligatorii pentru zisele principate”. Astfel deci sub această rezervă unică, Poarta consacră autonomia acestor țări, abdicînd oricărei pretenții de a se amesteca în treburile lor interne. Independența lor administrativă era un principiu recunoscut de aici înainte de către puterea suzerană ca și de către curțile garante.

Seria concesiiilor obținute stabilea de drept, ca și de fapt, unirea reală a celor două principate pe timpul domniei prințului Cuza și predispozițiile pe care Poarta le arătase în ansamblul ultimelor negocieri, dădeau speranța că aceste rezultate vor deveni definitive.

Al XV-lea Congres internațional de științe istorice

ÎNVĂȚĂMÎNTUL ȘI ISTORIA

Iată o temă care preocupă în largă măsură nu numai pe istorici, ci și marele public, dat fiind rolul pe care-l are istoria ca învățătoare a vieții, cum îl spuneau cărturarii antici, contribuției ei la formarea conștiințelor, a personalității fiecăreia dintre noi, în calitate de membri ai națiunii căreia îi aparținem și, în același timp, ai lumii în care trăim. Aflată pe ordinea de zi a celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, în formula Locul și rolul predării istoriei în cadrul învățămîntului secundar, în ceea ce privește formarea omului secolului XX — raportor general la această temă fiind prof. dr. Vladimir T. Pașuto (U.R.S.S.), iar unul din coraportori prof. dr. Ștefan Ștefănescu (R.S. România) — relația școală-istorie a prilejuit dezbateri ample, confruntări vii de păreri, din care s-au desprins prețioase concluzii.

Această temă s-a aflat înscrisă și în amplul dialog pe care redacția Magazin istoric l-a avut în zilele congresului cu numeroși participanți de prestigiu. Așadar, ce loc trebuie să ocupe istoria în cadrul învățămîntului actual? Și ce rol trebuie să joace ea în contextul profundelor transformări și mutații social-politice și ale spectaculoasei revoluții tehnico-științifice pe care le cunoaște lumea veacului XX?

Prof. dr. VLADIMIR TERENTIEVICI PAȘUTO, șef de secție la Institutul de istorie al U.R.S.S., membru corespondent al Academiei de științe a U.R.S.S.:

În ceea ce privește raportul prezentat de mine la congres, în cadrul celei de-a doua secții, Metodologie, și intitulat Locul și rolul predării istoriei în cadrul învățămîntului secundar, în ceea ce privește formarea omului sec. XX, printre problemele cele mai importante, aș menționa în primul rînd faptul că, pentru prima oară la un congres internațional, s-au dezbătut aspecte ale didacticii școlare. Deși pare paradoxal, într-o serie de țări — aș îndrăzni să spun chiar în marea majoritate a țărilor de pe glob — didactica școlară se dezvoltă pînă în prezent fără a avea contacte directe cu științele istorice la nivel academic, ceea ce se repercutează negativ asupra nivelului multor manuale. La acest congres, s-a hotărît crearea unei comisii permanente de lucru în problemele predării istoriei în școli, care va edita, în paralel, și o revistă istorică școlară internațională. Acest organism este chemat să contribuie la găsirea de soluții numeroaselor aspecte ale domeniului nostru, enunțate atît în raportul meu, cît și în discuțiile care i-au urmat.

M-aș mai opri la rolul istoricului în formarea omului viitorului. Îmi aduc aminte că, în trecut, în Europa și în lume nu o dată s-au auzit voci care afirmau că istoricul susține războiul, că profesorul de istorie cîștigă războiul... Noi, profesorii universitari și cei din licee, trebuie să facem totul ca profesorul să cîștige pacea! Cred că, în vederea acestui scop, nu trebuie să ne cruțăm nici forțele, nici mijloacele. Este scopul principal pe care îl avem în etapa actuală a învățămîntului istoric. Dar, fără îndoială, problemele învățămîntului istoric nu se rezumă la cele enunțate de mine. Toți cei prezenți la lucrări,

oameni de diferite convingeri, au ajuns la concluzia comună că trebuie să educăm o personalitate creatoare, un om care gîndește, pentru ca singur să poată înțelege viața societății, viața țării căreia îi aparține, viața patriei din care face parte, cea a familiei sale, cea personală, în sfîrșit, viața întregii lumi.

Prof. dr. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, decanul Facultății de istorie-filozofie a Universității din București:

„Regină a științelor” — cum o definea K. Marx — istoria, prin caracterul ei de sinteză pluridisciplinară, este un factor important în dezvoltarea conștiinței de sine a popoarelor. Știință al cărui obiect este trecutul, istoria reliefează, din lungul drum al ascensiunii omului, experiențe și învățături care mobilizează energiile creatoare și educă virtuți, menite să înnoibeleze spiritul uman. Legăturile științei istorice cu viața practică și sarcinile epocii prezente, cu idealurile acesteia fac din ea o știință a acțiunii.

Istoricul demn de acest nume, în dubla sa calitate de om de știință, care în investigațiile sale caută adevărul, și de educator, transmitor al adevărului, este dator să facă din acesta, din adevăr, forța generatoare a sentimentelor reale de patriotism și de solidaritate internațională. Este menirea istoricului să arate că popoarele sînt produsul trecutului lor, al tradițiilor, al experiențelor de viață și să sublinieze, totodată, factorii care au unit în decursul veacurilor popoarele. A adapta formele educației prin istorie la lumea contemporană înseamnă de fapt a cultiva prin învățămîntul istoriei, odată cu iubirea față de patrie, respectul față de celelalte popoare, solidaritatea cu forțele progresiste, democratice din întreaga lume, înseamnă, în același timp, a condamna aventurile imperialiste care au costat umanitatea mari sacrificii.

Prof. ROBERT FORSTER, de la Universitatea John S. Hopkins din Baltimore, S.U.A.:

Înainte de toate, în învățămînt ar trebui să pregătăm „minți critice”. Să avem încredere în diversitatea de idei și în priceperea studenților noștri de a separa ceea ce este valabil și valoros de ce este fals și fraudulos, întrucît altfel ne putem trezi în situația în care predarea unor tipare prestabilite va duce la o atitudine cinică a elevilor și studenților. Istoria poate să demaște opțiuni greșite ale trecutului și să ne arate care sînt dificultățile și complexitatea condiției umane. Studenții noștri trebuie să învețe că nu există răspunsuri simple și că rațiunea este cel mai bun instrument pentru o eventuală soluție.

Dr. MARGOT HEGEMANN, R.D. Germană:

Înainte primului și a celui de-al doilea război mondial, în Germania, învățarea istoriei a contribuit în mod esențial la pregătirea ideologică a tinerei generații pentru război, propagînd idealurile unui fals eroism, de naționalismului, ale urii de rasă și dușmăniei față de alte popoare. În școlile din R.D. Germană s-a pus capăt acestor lucruri. În interesul păcii este absolut necesar ca idei de felul celor de mai sus să fie eliminate din toate cărțile de școală și din școlile tuturor țărilor.

Prof. dr. RAFFAELE FARINA, Vatican:

Studierea trecutului nu ne furnizează „rețete” pentru rezolvarea problemelor noastre de azi. Ea ne ajută să înțelegem mai bine situația în care trăim. Studiarea trecutului nu ne face atît mai prudenți față de azi, cît mai înțelepți în viitor. Studiarea istoriei de către un student în medicină, fizică nucleară, matematică, inginerie dă sens „misiunii” pe care și-a ales-o, dă un ce profesiei pe care o exercită, dîncolo de cîștigul material. Ea oferă studentului senzația că participă la o lucrare, la o misiune care este a întregii umanității, și la care el, la o scară foarte mică, contribuie, construind și îmbunătățind omnia viitoare.

Prof. LALINDE ABADIA, Universitatea din Saragosa, Spania:

Istoria joacă un rol important în învățămînt și dată fiind influența sa în mintea copilului, a tînrului, trebuie să fim foarte atenți în interpretarea sa, interpretare pe care, pe de altă parte, nu trebuie să o evităm.

Prof. STEFAN KIENIEWICZ, președintele Comitetului național al istoricilor polonezi:

Modul de predare al istoriei în școli poate reprezenta un factor important în formarea noilor generații, conștiente de îndatoririle ce le revin. Cu o singură condiție: tineretul să accepte acest mod, convins că el reprezintă adevărul istoric și că este motivat de interesul colectiv.

ELENA M. GRACIDA, de la Universitatea națională autonomă din Mexic:

În ciuda dezvoltării impetuoașe a științei istorice din ultimii ani, există în momentul de față decalaje profunde, cantitative și calitative, în ceea ce privește învățămîntul și cercetarea în diferitele țări participante la Congres.

În România, noilor generații li se spune

„viitorul de aur al țării”. Sîntem pe deplin de acord cu această afirmație și, de aceea, considerăm că nu numai în universități, ci și în școala elementară, încă din primii ani de formare a copilului, trebuie să apropiem elevul, într-un spirit critic, de realitatea în care se dezvoltă. Acest proces capătă o deosebită relevanță în cazul țărilor ale căror transformări revoluționare au implicat și implică participarea organică a maselor populare la un mare efort național.

Prof. dr. KARL OTMAR VON ARETIN, directorul Institutului de istorie a Europei, Mainz, R.F. Germaniei:

Scopul predării științelor istoriei în învățămînt a declanșat, în ultimii ani, în R.F. Germania, o amplă discuție. La sfîrșitul deceniului al șaselea a existat o puternică tendință de eliminare completă a istoriei din învățămîntul nostru. Tendințe de felul acesteia mai există și astăzi în unele țări.

Argumentul prin care se urmărea înlăturarea istoriei din școală era că, datorită avansului tehnic, prezentul este atît de schimbător, încît abia dacă datele istoriei ar mai putea anticipa ceva pentru prezent. Din punct de vedere al evoluției tehnologiilor, opinia aceasta nici nu este de fapt atît de greșită. Condițiile în care pîșim astăzi, posibilitățile pe care le avem prin tehnică au modificat situația în atît de mare măsură, încît o experiență făcută în sec. XVI numai cu greu ar mai putea transmite ceva prezentului.

Între timp s-a văzut, însă că dacă nu se iau în considerare decît prezentul și tendințele de viitor, dacă nu se acceptă de fapt decît ceea ce în R.F. Germania se numește „amintirea” trecutului, soluțiile aduse prin aceasta nu pot fi decît pe termen atît de scurt, încît abia dacă pot contribui la rezolvări reale. De exemplu, dacă se pornește de la ideea că nu trebuie să știm decît ceea ce a dus direct la situația prezentă, deciziile luate n-ar fi viabile decît pentru cel mult cîțiva ani.

Sarcina istoriei în învățămînt este să se arate clar elevului că nu stă singur în lume, că înainte de el au mai trăit și multe alte generații și că starea lui socială, economică și personală este un rezultat al dezvoltării istoriei. Dacă i se poate face clar înțelegă această, atunci s-a clarificat ce parte esențială ocupă învățarea istoriei.

Prof. EMMANUEL GHOMSI, de la Universitatea din Yaoundé, Republica Unită Camerun, director al revistei panafricane de istorie Afrika Zamani:

Țara mea, Camerunul, acordă o mare importanță studiului istoriei. De multe ori președintele nostru, Hamadou Ahidjo, a subliniat în discursurile sale că numai cunoașterea trecutului nostru ne poate permite să fim prezenți la întîlnirile pe care istoria ni le rezervă cu propria noastră identitate. Bogată în informații de o mare varietate, istoria ne va permite să prindem mai bine rădăcinile în trecutul nostru, pentru a putea purta mai bine responsabilitățile viitorului. Din această perspectivă, Camerunul a găzduit, în decem-

brie 1975, al II-lea Congres al Asociației istoricilor africani, congres pe care președintele nostru a ținut să-l onoreze cu prezența și cu sprijinul său direct.

Cunoașterea de sine este începutul înțelepciunii. Popoarele noastre, un timp îndelungat oprimate, umilate, tratate ca simple obiecte, luptă actualmente în cadrul națiunilor independente împotriva subdezvoltării și au datorită imperioasă de a-și privi critic trecutul, pentru a putea descoperi valorile reale, care trebuie dezvoltate mai departe, dar și lacunele, greșile, slăbiciunile care în trecut au constituit o frână și care pot chiar în prezent să zădărnicească orice efort de dezvoltare. Privirea critică constituie consultația medicală prealabilă oricărui tratament serios, eficient.

Pe plan național, istoria constituie un obiect de cercetare și de predare nu numai în cadrul Universității și în cadrul învățămîntului secundar și primar, ci și în cadrul oficiului nostru național de cercetare științifică și tehnică.

Prof. dr. RADE PETROVIĆ, Universitatea din Sarajevo, președintele Comitetului Iugoslav de științe istorice:

Istoria ar trebui să fie, alături de celelalte discipline înrudite, disciplina fundamentală a educației sociale. În cazul nostru, acestea înseamnă, înainte de toate, a celei marxiste. Din păcate, predarea istoriei în lume se află într-o criză serioasă. Și dezbaterile congresului au confirmat acest lucru. Astfel se pune de la sine și întrebarea: cine va „consemna” uriașa „producție” științifică, dacă spațiul pentru predarea istoriei în școală se reduce mereu? Or, se știe că școala este acel loc unde istoria este expusă în modul cel mai consecvent ca disciplină științifică.

Prof. EMIL NIEDERHAUSER, Universitatea din Debrecin, consilier științific la Institutul de științe istorice al Academiei Ungare de Științe:

Predarea istoriei în școală este calea cea mai sigură și, în același timp, cea mai simplă, de formare a tinerei generații într-un spirit cu adevărat socialist, însușindu-i-se dragostea de țară și de nație. Este important ca acest lucru să se facă în spiritul internaționalismului, al respectului reciproc între popoare, al echității și al egalității în drepturi. Educînd tinăra generație în spiritul dragostei de țară, o învățăm, de fapt, ce înseamnă dragostea de om.

Prof. dr. MYRIAM YARDENI, de la Universitatea din Haifa, Israel:

Istoria trebuie să fie o lecție de modestie și de rigurozitate. Este disciplina care trebuie să pregătească tineretul — elevi și studenți — să gîndească și să cîntărească în mod independent faptele și datele istorice, printr-o neîncetată muncă de analiză și de sinteză. Prin această muncă, istoria poate și trebuie să dezvolte la oamenii tineri (și la cei mai pușin tineri) facultățile intelectuale și morale care stau la baza oricărui progres. Pe de altă parte, din pricina putericii lui său conținut emoțional, istoria constituie o sursă inepuizabilă pentru conștiința națională a tuturor popoarelor, a tuturor țărilor.

Sarcina învățămîntului istoric de toate gradele este să sublinieze că este vorba de două domenii diferite și să nu le amestece, pentru a putea obține rezultate valabile atît pe plan intelectual, cît și în planul sistemului valorilor.

Dr. docent SEÇİL ALGUR, de la Institutul de istorie revoluționară turcă din Ankara, Republica Turcia:

Fără cunoașterea istoriei, educația nu mai este azi posibilă. Cu ajutorul ei, oamenii învață nu numai despre cultura și civilizația de dată recentă, dar și despre acelea din antichitate. Prin urmare, cu cît se dă generației tinere o mai solidă educație istorică, cu atît mai clară este intuiția noastră despre viitor, cu atît mai bune vor fi zilele de mîine.

Istoria este un factor care nu poate fi niciodată neglijat. Totuși, e cert că ea trebuie să fie predată de persoane cu autoritate în materie, de către cei care înțeleg istoria și cred în ea. Dacă se află în minile unor oameni fără calificarea necesară utilizării ei în bune condiții, fără discernămint, istoria poate fi chiar o unealtă primejdioasă, poate duce la creșterea unei generații depersonalizate.

Dr. CLAUDE GAIER, directorul Muzeului militar din Liège, Belgia:

Istoria este o școală a criticii. Ea ne învață să ne ferim de sloganuri și „idei” contrafăcute. Acestea sînt noțiuni primejdioase care conduc la agresiuni între popoare.

Prof. POLITO BELMONTE, Buenos Aires, Republica Argentina:

Aș vrea să menționez o eroare generalizată cu privire la scopurile proprii ale istoriei. Plecînd de la afirmația lui Cicero „Historia magistrae vitae”, mulți au confundat utilitatea istoriei și a învățării ei de către tinerele generații, crezînd în mod greșit că, doar prin simpla învățare a istoriei, tineretul este înzestrat astfel cu pregătirea pentru viață, ca și cum viața ar fi ceva mecanic, ciclic care se repetă și care, drept consecință, permite previziunea. Acest pragmatism absurd începe prin necunoașterea contextelor în care Cicero a făcut această afirmație. Istoria pregătește tineretul pentru a învăța să privească în jur, să lege elemente proprii realității care se studiază, ceea ce implică o anumită gimnastică mentală. Ea permite apoi înfruntarea mai eficientă a avaturilor vieții, dar nu și interpretarea că istoria, prin simpla cunoaștere a trecutului, presupune înarmarea pentru viitor. Din fericire, istoria umanității arată că, departe de a fi previzibil, modul de a acționa al omului este din ce în ce mai diversificat, variabil și nuanțat printr-un număr infinit de elemente, a căror reducere la legi fixe este utopică și absurdă. Omul este un complex de elemente sensibile și raționale și activitatea sa nu poate fi condiționată de parametri ficți, imuabili sau inevitabili, deoarece comportamentul lui nu se înscrie în linia pur și simplu animală „stimul-reacție”, ci tranzitează „incitație-răspuns”.

Interviuri realizate de:
Cristian POPIȘTEANU, Florentina DOLGHIN,
Ana Maria ȘERBĂNESCU, Ioana URSU,
Valeriu BUDURU, Gheorghe DAVID, Ioan LĂCUSTĂ

A ACȚIONAT GESTAPOUL

OLIMPIU MATICHESCU,
doctor în istorie

La 21 septembrie 1939, în gravele împrejurări provocate de dezlănțuirea de către hitleriști a celui de-al doilea război mondial, poporul român și, deopotrivă opinia publică democratică și antifascistă din străinătate, au fost zguduite de vestea tragică a asasinării primului ministru Armand Călinescu¹. Era cel de-al doilea prim-ministru român care cădea sub gloanțele teroriștilor legionari, plătind cu viața atitudinea antifascistă, de apărător al intereselor naționale ale României în fața politicii agresive, de șantaj și preslune, promovată pe plan internațional de statele fasciste și revizioniste.

Ordinul a fost dat la Berlin

Ca și în cazul lui I.G. Duca², asasinat în decembrie 1933, criminalii erau membri ai Gărzii de fier. Nu era însă nici o îndoială că ordinul odiosului asasinat venise din partea conducătorilor Reichului hitlerist, Garda defier fiind principala agentură a Germaniei naziste în România³.

Asasinarea lui Armand Călinescu a determinat un uriaș val de indignare și protest în rândul maselor populare care și-au afirmat sentimentele antifasciste, democratice și patriotice, hotărârea de a da o ripostă fermă agresorilor fasciști, de a apăra integritatea teritorială, independența și suveranitatea națională a patriei. Oamenii de cele mai diferite categorii sociale sau orientări politice au condamnat cu vehemență crimele legionarilor, văzând în asasinarea lui Armand Călinescu o grea lovitură pentru independența poporului român.

Într-un manifest lansat imediat după tragicul eveniment, Partidul Comunist Român dezvăluia rolul de agentură în slujba Reichului hitlerist pe care îl juca mișcarea legionară: „După I.G. Duca, mina hitleristă l-a ucis pe Armand Călinescu. Ca și I.G. Duca, Armand Călinescu a fost ucis de legionarii lui Hitler. Ordinul de asasinare a primului ministru a fost dat la Berlin“. În *Chemarea* adresată poporului de conducătorii breslelor profesionale muncitorești se arăta: „Fapta aceasta depășește toate marginile, pentru a trece direct din categoria crimelor de război în aceea a înaltelor trădări de țară... Întreaga opinie publică română cere sancționarea exemplară a

tuturor criminalilor și complicilor. Țara a primit îndurerată vestea asasinării și a simțit un nou îndemn spre stringerea rîndurilor și spre întărirea solidarității naționale. Muncitorimea română este și va rămâne mai departe la datorie... Muncitorimea română își îndeplinește în aceste ceasuri de grea cumpănă o datorie de conștiință, făcînd apel către toți fiii țării, îndemnîndu-i la unire și la colaborarea dezinteresată pentru desăvîrșirea operei de consolidare a unității naționale. Nici o energie nu trebuie să fie absentă astăzi de la marea încordare ce ni se cere tuturor“.

„Armand Călinescu, — scria Miron Radu Paraschivescu — este al doilea președinte de consiliu [de miniștri] al României care cade sub loviturile acestei bande de asasini. Uci-gașii lui Armand Călinescu, cu organizația lor cu tot, aceștia nu sînt altceva decît corpul străin din țesuturile poporului românesc“.

Opinia publică antifascistă din diverse țări ale lumii și-a manifestat solidaritatea cu poporul român, condamnînd cu vehemență Garda de fier și pe patronii ei naziști: „Dl. Călinescu — scria cotidianul francez *Le Figaro*, la 23 septembrie 1939, în articolul intitulat *Mina hitleristă* — a fost ucis de agenții supuși influenței hitleriste. Cel care a acționat, prin persoane interpușe, a fost însuși Gestapoul“. Iar un alt ziar francez — *Le Matin* — în numărul din aceeași zi aprecia „că nu omul singur s-a voit a fi atins, ci politica națională românească“. Cotidianul belgian *Vingtième Siècle* vedea în odioasa crimă comișă de legionari doar unul din momentele amplului plan al hitleriștilor de subminare a independenței statelor mici ale Europei: „Moartea premierului român survine într-un moment în care față de primejdiile din afară, țara întreagă dă

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 9-11/1979; 4/1980; 11/1980.

dovadă de o unanimitate românească, care confirmă unitatea adîncă a populației sale. Așa-zisa Gardă de fier, așa-ziișii cavaleri ai morții nu sînt decît o sectă de fanatici”.

În circumstanțele internaționale din septembrie 1939, opinia publică și, deopotrivă, factorii de guvernămînt din țările democratice și antifasciste au văzut limpede substratul asasinării lui Armand Călinescu — cunoscut ca adversar al Germaniei naziste și al agenturii acesteia în România. „Astăzi — scria *La Bourse Egyptienne* (22 septembrie 1939) — un șef de guvern plătește cu viața sa postul său de luptă... Simplu act de răzbuire? Fie. Dar cine este primul responsabil pentru această răzbuire? Hitlerismul! Hitlerismul — element de dezagregare și de rușine”. Crima comisă de legionarii — sublinia un alt ziar egiptean *Al. Ahram* — s-a produs exact „în momentul în care dușmanii naturali ai României [statele fasciste și revizioniste] se apropie de granițele sale”.

Prețul libertății pe planetă

Cu aceeași hotărîre opinia publică internațională s-a aflat alături de patrioții și antifasciștii români în timpul evenimentelor de la sfîrșitul anului 1940. Înfiind acțiunile teroriste ale Gărzii de fier, postul de radio Londra arăta, la 29 septembrie 1940, că legionarii preluseră cu sfințenie metodele hitleriste și acționau în interesul planurilor expansioniste ale celui de-al III-lea Reich. „Se pune acum întrebarea: ce va face în viitorul apropiat Germania cu nefericită România?... Naziștii au schimbat acum totul [în România]... Azi forța a devenit sistemul legal de conducere. Toate sînt conforme sistemului Gestapoului nazist care le-a inspirat”.

Rezistența dîră în fața Germaniei naziste, repudierea mișcării legionare de către poporul român au fost privite cu deosebită simpatie de cercurile largi ale opiniei publice democratice internaționale. „Știrile numeroaselor acte teroriste și asasinatelor care sînt condamnate în mod sincer de majoritatea românilor — comenta același post de radio londonez — au făcut ca populația României să fie privită cu multă simpatie... pentru clipele grele prin care este silită să treacă de cînd în această țară ordonă Hitler”.

Politica de dezbinare a unității naționale, de subordonare totală a României față de cel de-al III-lea Reich pe care hitleriștii o puseseră în aplicare, inclusiv prin ordonarea și patroanarea crimelor legionare, a fost sesizată și condamnată și de marile cotidiane americane. „Ieri, în România — scria *The New York Times* din 28 noiembrie 1940 —, Garda de fier a executat membri ai guvernului precedent [referire la asasinatelor de la Jilava], drept represalii pentru omorirea gardiștilor sub regimul lui Carol. Asasinarea în masă nu a fost condusă de Hitler, dar reprezintă indirect activitatea lui”. Relatînd evenimentele din România, *The New York Herald Tribune* aprecia că legionarii formau un corp străin în cadrul poporului român, în totală opoziție cu idealurile, aspirațiile și voința maselor. „Faptul

că ultimele evenimente din România au fost puse la cale de elementele gardiste, dominate de naziști, ne amintește din nou că Hitler nu ezită să coboare la asasinat atunci cînd acestea servesc scopurilor lui... Nu constituie nici o îndoială că gardiștii români au fost încurajați în fapta lor de faptul că stăpînii lor germani consideră omorul politic ca metodă perfect îndreptățită”.

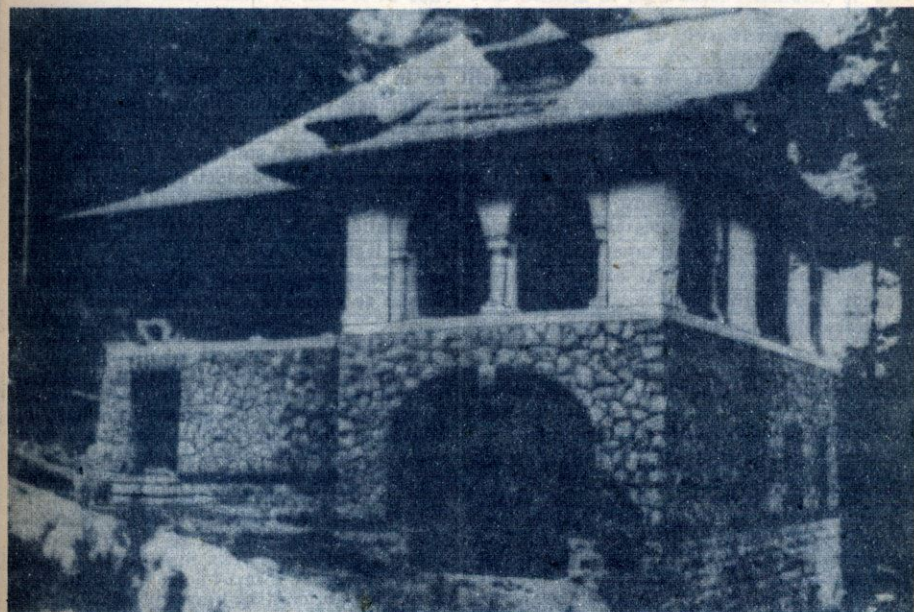
Asasinarea marelui savant și patriot Nicolae Iorga¹ a stîrnit, de asemenea, un val uriaș de indignare în rîndurile opiniei publice internaționale, care, alături de poporul nostru, și-a exprimat protestul vehement. Cunoscut ca om de știință de talie mondială, ca apărător al independenței și suveranității țării sale, ca și ale tuturor statelor, dispariția tragică a lui Nicolae Iorga a pus din nou în lumină caracterul ultrareacționar al fascismului, primejdia pe care o reprezenta el pentru cultura și civilizația omenirii. „Faptul că profesorul Iorga, foarte iubit în România — scria ziarul turc *La République*, din 30 noiembrie 1940 — se află printre victime a mîrit indignarea poporului român față de legionari”. Relevînd sălbăticia gardiștilor — agenți hitleriști strecurați în rîndul poporului român cu scopul de a-i submina unitatea și independența, ziarul *Ankara* îi considera drept „marionete ale lui Hitler”, „imitațiuni... atrase de mirosul singelui”. Exprîmîndu-și încrederea în marile virtuți ale poporului român — popor pașnic, iubitor de pace și făuritor de cultură — ziarul sus-amintit arăta: „Tirană și asasinatul nu pot rămîne închise între frontierele unei țări... Exemplul acestor legionari răzvrătiți va da de gîndit... O astfel de hoardă care reneagă principiile de drept și de libertate de guvernămînt, de legalitate, precum și tot ce are omul sacru... nu mai acționează decît prin comploturi și revolver”.

O impresiionantă evocare a marelui savant român a fost publicată în *New York Herald Tribune* (15 decembrie 1940) de către profesorul Roger Merriman, din Cambridge, care îl cunoscuse pe Iorga la Paris, în anii 1901-1902, în timpul studiilor universitare: „Nu există un exemplu mai revoltător al barbariei lui Hitler și acoliților lui decît recentul omor al fostului prim-ministru al României, Nicolae Iorga, în vîrstă de 70 ani, asasinat de Garda de fier... În viața mea nu am întîlnit un om cu atîta vitalitate. Mîntea lui era încă mai minunată decît ființa lui, iar inima lui era mai mare decît mîntea... Iorga avea o mare reputație ca istoric, dar era în primul rînd un om de stat și un patriot care își iubea țara cu pasiune și avea dorința arzătoare de a o servi... Atîta timp cît oamenii vor continua să plătească libertatea pe această planetă, numele lui Nicolae Iorga va fi pomenit cu respect și afecțiune”.

Comentatorul postului de radio britanic *Daventry* arăta, la 29 decembrie 1940, „că timp de 2 000 ani, România, care este situată într-un colț periculos al Europei, a avut de

¹ Magazin istoric, nr. 6/1971, 11/1975, 11/1980.

luptat împotriva greutăților și o face și acum, pentru a câștiga o viață liberă, pacifică". Cuvinte de caldă apreciere la adresa marelui dispărut și de înfierare a crimelor legionare rostea și crainicul postului de radio Belgrad, în dimineața zilei de 28 noiembrie 1940: „Cu uciderea profesorului Iorga dispăre una din cele mai însemnate personalități ale României. Ca istoric, avea renume mondial. Profesorul Iorga a combătut energic influența politică a fostului conducător al Gărzii de fier, Codreanu”.

Vila lui N. Iorga, de unde a fost ridicat de asasinii legionari în seara zilei de 27 noiembrie 1940

Lección istoriei

Rebeliunea legionară din ianuarie 1941, întregul cortegiu de brutalități și acte banditești comise în zilele guvernării legionare de către purtătorii cămășilor verzi au arătat încă o dată cât de mare era prăpastia dintre Garda de fier și poporul român. Comentariile celor mai largi și reprezentative cercuri politice internaționale au relevat grelele încercări prin care trecea poporul român, supus de hitlerism presiunii sale militare, economice și politice. Constrâns la dureroase cesiuni teritoriale, în urma politicii de dictat a marilor puteri fasciste, lovit în interior de activitatea Gărzii de fier, poporul român făcea eforturi pentru a-și strânge rîndurile, cu încrederea neabătută în triumful idealurilor sale de dreptate și libertate care îl călăuziseră de-a lungul întregii sale existențe.

Înfierînd dezmățul legionar din ianuarie 1941, ziarul *Washington Evening Star* (25 ianuarie) scria: „Ca și excesele singeroase de la începutul lunii decembrie [mai exact, la sfîrșitul lunii noiembrie 1940], episodul recent a fost o izbucnire irațională a pasiunilor primitive ale unor fanatici dezechilibrați. Aceștia aparțin Gărzii de fier. Astfel de minți dezechilibrate pot foarte ușor pierde orice urmă de măsură” și nu prețetă să acționeze, „în situația înspăimîntătoare în care se găsește România, strînsă sistematic de germani, distrusă de

cutremurele recente [noiembrie 1940], umilită în patriotismul ei de cesiunile forțate de teritorii”.

Relatînd desfășurarea rebeliunii, presa americană releva atitudinea fermă a armatei române, eforturile depuse de aceasta pentru restabilirea ordinii: „Armata română s-a purtat admirabil, dacă considerăm în special situația grea în care se găsea, între gardiști, pe de o parte, și, pe de alta, trupele germane, a căror atitudine nu a fost sigură la început” (*The Christian Science Monitor*, din 25 ianuarie 1941).

Evidențiînd incompatibilitatea dintre ideologia mistico-teroristă a Gărzii de fier, hrănită direct din doctrinele nazismului și fizionomia morală, umanitară și patriotică a poporului român, postul de radio B.B.C., sublinia că patrioții din România „care au luptat eroic contra germanilor în războiul mondial [din 1914-1918] nu-i iubesc și nu-i vor iubi niciodată pe legionari”, slugile servile ale nazismului.

PE URMELE UNUI PROCES

HARALAMB ZINČĂ

La 14 ianuarie 1941, în cadrul întrevederii de la Berghof dintre Hitler și Antonescu¹, aflat în fața a două variante menite să subordoneze România planurilor sale belicoase, Führerul a optat în stilul său spontan și derutant pînă și pentru colaboratorii săi interni. Alegerea a uimit, mai ales, pe Himmler și Heydrich, căci, ani în șir, aceștia îi cultivaseră pe Horia Sima, investind în mișcarea sa teroristă nu numai programul unor tabere de instrucție, ci și importante fonduri bănești. Și, dintr-o dată, Hitler a optat pentru varianta lui Ribbentrop, adică a diplomației, susținută și de reprezentanții armatei, și numită simplu — generalul Ion Antonescu, căruia i s-a dat limpede de înțeles că în conflictul cu legionarii avea mîna liberă. Ba mai mult, Führerul i-a arătat și calea pe care trebuia s-o urmeze pentru a dobîndi victoria: folosirea mitralierei. „Omul care lasă să i se ia postul său de comandă... probează că nu a știut să întrebuițeze mitraliera”.

În căutarea unei soluții

Zarurile fuseseră, așadar, aruncate.

Fără îndoială, perorațiile patetice ale lui Antonescu, angajamentele sale militare nu l-au lăsat indiferent pe Hitler. Dar, după părerea noastră, la 14 ianuarie 1941, adevăratele presiuni asupra dictatorului nazist le-a exercitat „Operația Barbarossa” (numele de cod al planului de invadare a U.R.S.S.), a cărei numărătoare inversă fusese declanșată. Pînă în vară se prevedea ca spațiul Balcanilor să se transforme într-o bază solidă, destinată viitorului Blitzkrieg din est. În realizarea acestui țel, experiența militară a generalului Antonescu îi putea fi mai folositoare decît fanatismul lui Horia Sima.

Jocul acestor culise a decis și acel final exploziv — rebeliunea — al relațiilor dintre mișcarea gardistă și Antonescu, final al cărui deznodămint era cunoscut din vreme părții germane. La 23 ianuarie 1941, la numai o săptămîină de la întrevederea de la Berghof, Antonescu a raportat victoria sugerată de Hitler.

Din acest moment, ne este dat să înregistrăm un alt spectacol, unic, credem noi, în relațiile diplomatice dintre două state aliate. Rebelii deci cei care ordonaseră să se tragă în ostășii armatei române, au început să se refugieze în Germania, unde îi aștepta un adăpost ospitalier. Alții s-au ascuns în cazărmele unor unități militare germane, de unde, la momentul potrivit, au părăsit țara îmbrăcați în uniforme hitleriste. Horia Sima însuși a

fugit, ascuns în portbagajul mașinii condusă de Hermann von Neubacher, reprezentantul special pentru probleme economice în Balcani al Reichului, în persoană. Amintim și faptul că, în mai multe orașe din țară, poliția legionară s-a grăbit să predea arhivele unor reprezentanți ai Gestapoului.

A cere, în acel ianuarie singeros, extrădarea rebelilor însemna să te avînti pe calea unor incalce trative diplomatice. Poate că Antonescu ar fi făcut acest pas și cu siguranță că Fabricius, sprijinitorul său declarat, i-ar fi fost un interlocutor agreabil, ba chiar un sfetnic util. Dar, exact atunci sosise la București, pentru a-și lua în primire postul de ministru plenipotențiar, baronul Manfred von Killinger, diplomat improvizat, cu rădăcini atît în departamentul lui Himmler, cît și în cel al lui Ribbentrop. Sosise cu o caldă recomandare din partea lui Hitler, dar Antonescu a înțeles că-i va fi foarte greu să-l înlocuiască în forul său intim pe Fabricius cu von Killinger.

Totuși Antonescu căuta o soluție care, atît pe plan intern cît și pe plan extern, să delimiteze regimul antonescian de mișcarea legionară². În ciuda evenimentelor care se precipitau în viața țării, Ministerul de Justiție a organizat, în vara anului 1941, două mari și răsunătoare procese: unul direct împotriva mișcării legionare, în frunte cu Horia Sima,

² Nu poate fi trecut cituși de puțin cu vederea un alt aspect, deosebit de important. Din punct de vedere psihologic și politic, Antonescu trebuia să ofere o satisfacție opiniei publice românești, profund ostilă Gărzii de fier, ostilitate evidentă de-a lungul anilor și sporită neîncetat, mai ales în urma deznăului legionar din timpul guvernării și rebeliunii cămășilor verzi — n.r.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1967.

iar cel de-al doilea împotriva legionarilor vinovați de comiterea asasinatelor de la Jilava, Snagov și Strejnicu. Privite în perspectivă, aceste procese au avut darul de a impresiona căci, condamnând la moarte comandanți legionari în frunte cu Horia Sima, Curtea Marțială din București n-a făcut altceva decât să pronunțe o sentință capitală împotriva proaspetților musafiri primiți pe timp nelimitat de șeful Gestapoului — Himmler. Într-un cuvânt, procesele au stabilit vinovații, au pronunțat condamnări la moarte, dintre care unele au și fost duse la îndeplinire. Execuțiile au fost și un avertisment categoric dat atât celor condamnați la moarte în contumacie, cât și părții hitleriste, devenită, volens-nolens, gazdă de ucigași.

Reconstituind, în limitele spațiului de care dispunem, evenimente ale anului 1941, am dori să subliniem că ne interesează în mod deosebit câteva particularități legate de procesul asasinilor lui Virgil Madgearu și Nicolae Iorga, conexe, din motive lesne de înțeles, la procesul asasinatelor de la Jilava, desfășurat între 9 și 23 iulie 1941 în fața Curții Marțiale a Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.).

Strădaniile judecătorului de instrucție

La data când începuse procesul, „Operația Barbarossa” devenise o realitate singeroasă. Se părea că strategia lui Hitler — Blitzkriegul — va dobîndi o nouă confirmare. De aici, o primă particularitate: lucrările procesului au fost serios marcate nu numai de atmosfera grea, apăsătoare, lăsată de zilele și nopțile rebeliunii, ci și de aceea cu mult mai generală provocată de război.

În mod normal, dosarul procesului judecat între 9 și 23 iulie 1941 s-ar cuveni să se găsească în arhivele justiției. Din păcate, ca o consecință a anilor de război, dosarul a dispărut. Unele documente lipsite de valoare mai pot fi găsite pe ici, pe colo. În schimb, ne-a rămas un volum tipărit în 1941, sub egida Comandamentului Militar al Capitalei și intitulat *Asasinatele de la Jilava... Snagov și Strejnicu*. Judecătorii de instrucție ai perioadei respective, îndeobște bine pregătiți, s-au lovit, în instruirea asasinatelor de la Snagov și Strejnicu, de nenumărate obstacole. Punem în lumină doar trei dintre ele, pe care le socotim majore: 1) Asasinatele s-au comis la 27 noiembrie 1940, la ore diferite, pe teritoriul județelor Ilfov și Prahova, dar cercetările nu au putut fi dezvoltate pe un front larg și sigur decât în 1941, către sfîrșitul lunii februarie deci la trei luni de la săvîrșirea crimelor; 2) cercetările nu au putut fi întreprinse pînă la cauza cauzelor, deoarece s-au lovit la fiecare pas de alianța regimului antonescian cu cel hitlerist, de prezența în România a trupelor germane și a unor rețele naziste de spionaj politic; 3) înfrîngerea rebeliunii nu a însemnat, implicit, și risipirea atmosferei create de teroarea verde. Legionarii, trecuți

în clandestinitate, au exercitat încă multă vreme presiuni teroriste asupra unor reprezentanți ai justiției, poliției, a unor martori și chiar asupra familiilor celor asasinați.

Desigur, obstacolele acestea au viciat cercetările, dar nu într-atît încît să modifice conținutul procesului sau funcția justițiară a Curții Marțiale. O instruire în condiții normale a cazului ar fi dus însă în mod logic la dezvăluirea legăturilor dintre asasini și Gestapo, la concluzia că Nicolae Iorga și Virgil Madgearu (ca și alți oameni politici burghezi) figurau de mult pe listele negre întocmite de RSHA (Reichssicherheitshauptamt — Biroul Central al Siguranței Reichului) și, astfel, procesul s-ar fi constituit într-unul politic, antifascist și antihitlerist.

În prezent, ne interesează procesul așa cum apare el prin mijlocirea cărții amintite, nu pentru a-i determina nu știu ce erori imaginare, ci pentru a-i da, eventual, o nouă dimensiune tocmai prin stabilirea limitelor sale istorice.

Se știe, cadavrul profesorului Virgil Madgearu a fost găsit în Pădurea Snagov, miercuri 27 noiembrie 1940, către orele 16.30, de pădurarul Ilie Chirilă. Acesta a văzut asasinii, mașina acestora, căreia i-a luat numărul și a anunțat de îndată autoritățile. La fața locului s-a deplasat urgent judecătorul de instrucție O. Cernătescu (Cabinetul 3 al Tribunalului Ilfov) și medicul legist. S-au efectuat, conform legii: identificarea și fotografierea victimei; cercetarea cîmpului infracțional; transportarea victimei la morgă și autopsia.

Și astfel, în ciuda terorii legionare (în cursul nopții fuseseră asasinați la Jilava 64 deținuți, foști demnitari, printre care generalul Gh. Argeșeanu, fost prim-ministru, Victor Iamandi, fost ministru liberal la justiție, pentru atitudinea lor antinazistă și antilegionară¹), operativitatea judecătorului de instrucție O. Cernătescu s-a soldat cu câteva rezultate importante pentru justiție și, am adăuga noi, și pentru istorie: fotografiile executate atît în Pădurea Snagov cît și la Institutul medico-legal; autopsia victimei (în acea zi cînd alte 64 cadavre așteptau să fie disecate, însemna foarte mult).

Judecătorul a intrat și în posesia numărului mașinii asasinilor. Proprietarul acesteia — Institutul național al cooperăției (I.N.C.) — a fost identificat în noaptea aceleiași zile, iar asasinii puteau fi arestați încă în cursul zilei de 28 noiembrie 1940, dacă...

Prin lege, judecătorul de instrucție nu avea cădere să execute el însuși măsuri operative, ci trebuia să facă apel la Poliția Prefecturii Capitalei. Dar în fruntea acesteia se afla legionarul Zăvoianu (condamnat, ulterior, la 23 iulie 1941, la moarte și executat), iar întregul aparat polițienesc fusese invadat de legionari. Negăsind nici un ecou la nivelul Prefecturii, el a cerut sprijinul Direcției Generale a Siguranței: „Încă în noaptea de 27 spre 28. XI, cu adresa nr. 3 447, am trimis Direcției Generale a Siguranței — se plîngea

¹ Magazin istoric, nr. 11/1980.

O. Cernătescu Ministerului justiției, la 31.XII. 1940 — o telegramă pentru toate polițiile din țară de a urmări, prinde și aresta de urgență pe numitul Dacu Tudor, informator al poliției legionare, și Ion Tucan".

Din păcate, strădaniile judecătorului de instrucție nu au putut fi fructificate. Abia la începutul lui martie 1941 el s-a văzut în situația de a relua cercetările, dar, în acel moment, o parte dintre ucigași fie că erau fugiți din țară, fie că se ascundeau, așteptând să fugă.

Mărturiile șefului de post

La Strejnicu cercetările au luat însă un curs cu totul aparte. Am încercat să aflăm cine a fost reprezentantul Parchetului care în dimineața zilei de 28.XI.1940, s-a deplasat la locul unde a fost descoperit trupul neînsuflețit al profesorului Iorga, dar n-am reușit. Atunci ne-am întors la volumul *Asasinatele de la Jilava... Snagov și Strejnicu*, unde ne-a atras luarea-aminte un document numit *Depozițiune de informator*, datat 9 decembrie 1940 și înscrit de plutonierul Aurel Stoicescu, atunci șef al postului de jandarmi din comuna Strejnicu. Declarația pare un act normal, dar, studiată cu atenție, contrariază. Asasinatul s-a produs pe raza comunei Strejnicu. Conform legii, cel care trebuia să se deplaseze la locul crimei și care, împreună cu reprezentantul Parchetului din Prahova, să inițieze primele cercetări trebuia să fie șeful de post. Deci cum s-a metamorfozat șeful de post — doar într-un răstimp de 10 zile — din investigator principal în martor?

Am pornit să-l căutăm pe fostul șef de post, azi pensionar, iar eforturile ne-au fost încununate de succes. Iată ce ne-a povestit: "Cînd am ajuns la locul crimei, am găsit acolo doi comisari de la Chestura din Ploiești. A început o discuție neplăcută, comisarii s-au dezis imediat de rolul lor: «Nu-i pe teritoriul nostru, ne declinăm competența!». Aveau dreptate: crima se petrecuse pe raza postului meu. Am raportat telefonic lt. col. Alexandru Ionescu, șeful Jandarmeriei Prahova, că prof. N. Iorga a fost găsit împușcat la Strejnicu. El mi-a ordonat să telefonez la Parchet, procurorului de serviciu și să-l chem să începem împreună cercetările. L-am găsit pe procuror, dar a refuzat să vină; m-a și avertizat amenințător: «Vezi, să zici că l-au omorît legionarii!». Știam că și el și șeful Parchetului erau, de fapt, legionari. M-am întors la locul unde zăcea victima. Începusem cercetările, cînd a apărut maiorul de jandarmi Aurel Bratu cu o ambulanță. Mi-a declarat că are ordin să ridice corpul neînsuflețit al profesorului și să-l transporte la București. Chiar și după asta mi-am continuat cercetările și am izbutit ca în cursul zilei să aflu numărul mașinii legionare și numele cîtorva dintre asasini. În final, am întocmit un proces-verbal (7 pagini), însoțit de schițele criminalistice de rigoare. M-am prezentat cu dosarul la lt. col. Alexandru Ionescu, care l-a aprobat,

iar mi-a ordonat să-l duc eu la șeful Parchetului. Nu era normal așa, dar am executat ordinul. M-am dus la Parchet, unde secretarul — un anume Bărbulescu — m-a introdus la procurorul-șef care era păzit la ușa de doi legionari în uniformă. Procurorul-șef s-a uitat la dosar, s-a uitat la mine mi-a spus apoi să ies și să aștept în anticameră. Am așteptat cît am așteptat, cînd îl văd pe Bărbulescu că vine la mine și-mi șoptește: «Șterge-o, că vin imediat să te înșface!». Mi-a arătat pe unde s-o șterg. Ajuns în stradă, i-am telefonat din nou lt. col. și i-am raportat cele petrecute. Mi-a ordonat să fug imediat la București, unde mai bine de o lună am stat ascuns într-o carceră a Jandarmeriei, după care am fost transferat cu funcția la Mislea. Dosarul întocmit de mine și rămas la Parchet n-a mai fost găsit... Iar pentru proces am fost ascultat aparte, după rebeliune. Declarația e departe de datele cuprinse în procesul-verbal, iar la 9 decembrie 1940, cînd este datată declarația, mă găseam ascuns".

Putem deci conchide că la data cînd Antonescu a ordonat anchetarea asasinatelor comise de legionari, Cabinetul 2 instrucție de pe lângă Tribunalul Prahova nu avea nici un document întocmit în dimineața zilei de 28. XI.1940 de autoritățile în drept, nici măcar un referat medico-legal care să confirme moartea prin violență a prof. N. Iorga. Dealtfel, în legătură cu moartea lui N. Iorga trebuie să precizăm că există un Certificat de deces, nr. 2 353 din 29.XI.1940, eliberat de Oficiul stării civile al Primăriei Sectorului III Albastru, în care se menționează că profesorul a fost „găsit mort în Cimitirul «Belu»", un act eliberat în ziua aceea de Institutul medico-legal confirma acest „adevăr". Dosarul privind instruirea asasinatului de la Strejnicu conține încă două certificate ale Institutului medico-legal: unul din 29.XI.1940, care confirmă că N. Iorga a fost găsit în Cimitirul „Belu", doborât de moarte naturală, iar al doilea din 22.VII.1941 (la 8 luni de la asasinare) care, în sfîrșit, confirmă că *moartea a fost violentă*. Dar acest ultim raport medico-legal mai are meritul de a ne informa și căruia fapt i se datorează anomaliile semnalate mai înainte: „...Am constatat — consemna medicul legist dr. I. Stănescu — că prin dispozițiunea scrisă dată din ordinul d-lui general Antonescu... cadavru lui Nicolae Iorga, care se găsește deus la capela Cimitirului «Belu», va fi lăsat în seama familiei, înmormîntarea urmînd să se facă după dispozițiunile acesteia". Într-adevăr, familia savantului adresase autorităților rugămintea ca trupul neînsuflețit să nu fie supus autopsiei.

5, 8 sau 10?

În referatul introductiv al procurorului Panait Călcăiu, de pe lângă Tribunalul militar al C.M.C., privitor la asasinarea lui V. Madgearu și Nicolae Iorga, sînt menționați cinci inculpați: Traian Boeru, Ion Tucan,

Stefan I. Cojocaru, Tudor Dacu și Ștefan Iacobuță. Dintre aceștia doar unul singur, Ștefan I. Cojocaru, a fost arestat și așezat în boxa acuzaților. Ceilalți au fost judecați în contumacie. Și, culmea, procesul a stabilit vinovăția... celor dispăruți și nevinovăția... celui din boxă.

În declarația dată chiar în seara zilei de 27 noiembrie, doamna Madgearu pomenea însă de șase asasini. Un al șaptelea pînăea poarta și a fost semnalat de Mada Crăciun, șoferul familiei Madgearu. La rîndul său, văduva marelui istoric reclama prezența în vila de la Sinaia, în momentul răpirii profesorului Iorga, a circa 7-8 legionari. Despre 8 indivizi va vorbi și Horia Sima, în 1961: „Era echipa întreagă — opt inși în total”.

Așadar, 8 și nu 5. Păstrînd consensul tăcerii, Horia Sima nu a dezvăluit decît numele lui T. Boeru. Deci cine au fost ceilalți legionari care au făcut parte din expediția ucigașă? Și dacă au fost opt și cu victima nouă, cum de-au încăput într-o mașină?

În urma unor investigații personale determinate de mărturia fostului șef legionar, am ajuns să stabilim că, într-adevăr, echipa morții a fost formată din opt inși, aparținînd așa-numitei „elite legionare”, cărora li s-au adăugat, înainte ca mașina să pornească spre Snagov, doi „răzleți”, buni trăgători, și că expediția s-a constituit din „autori morali” și din „autori de drept”. Deci 10, nu 8 și, reconstituind în continuare itinerarul mașinii, mai afirmăm că, în ziua de 27.XI.1940, toți cei 10 au trecut, în anumite etape, prin mașina morții, după cum a evoluat îndeplinirea stînzei misiunii.

Dar cum se explică sentința de achitare a singurului inculpat aflat în boxă? Să fi greșit instanța? Șt. I. Cojocaru a fost reținut de către autorități pe baza următoarelor date: a făcut parte din conducerea Institutului național de cooperatie, împreună cu Traian Boeru, Ion Tucan, Tudor Dacu și alții; a fost șeful așa-zisei „familii” legionare de la I.N.C.; mașina nr. 6 211 B.R. ar fi fost în permanență la dispoziția sa. Logic, judecătorul a dedus că Cojocaru nu putea lipsi de la o atît de „nobilă” misiune a „familiei”. Bineînțeles, în virtutea responsabilității sale politice, Cojocaru ar fi putut împiedica asasinatul, dar în acest sens nu există nici o probă. Existau, în schimb, indicii că în momentul în care automobilul pornea de la I.N.C. și se îndrepta spre sediul „răzleților”, el se afla alături de camarazii lui acuzați de crimă. Odată reținut, Cojocaru a fost supus tehnicii criminalistice de identificare: prin fotografii, iar apoi pe viu. Doamna Madgearu „declară că îl cunoaște după figură”, dar nu poate preciza dacă a fost de față între asasinii care au ridicat pe soțul său. Servitoarea Elena Letea arată aceleași fapte ca și stăpîna sa, recunoscînd și ea, după fotografii, pe Ion Tucan și Dacu Tudor, iar pe Ștefan I. Cojocaru îl recunoaște cu precizie la confruntarea în fața judecătorului de instrucție”.

Dar Elena Letea, în vîrstă de 15 ani, n-a cumpărat ca martoră în fața Curții Martiale, iar văduva dispărutului și-a menținut declarația că „nu poate preciza”, cuvinte ce au avut ca rezultat achitarea singurului inculpat aflat în boxă.

După mai bine de trei decenii de la proces, am stat de vorbă cu fosta angajată a familiei Madgearu, care ne-a relatat: „Mă întrebați cum de l-am recunoscut? Cum să nu-l rețin! Eram de față cînd au intrat legionarii. Deodată l-am văzut pe necunoscutul acela apucîndu-l de braț pe profesor și brutalizîndu-l... Și astăzi l-aș recunoaște. Nu m-am prezentat la proces pentru că doamna m-a sfătuit că-i mai bine să mă întorc acasă, la familia mea din Ardeal”.

Această mărturisire coincide perfect cu o notă informativă asupra instrucției urmate în dosarul nr. 236/1941, notă întocmită la 26 februarie 1941 de Cabinetul II Instrucție Prahova: „În fine, în ziua de 4. II. 1941, fiind prins Ștefan Cojocaru, el a fost recunoscut de către servitoarea victimei...”

Cum putem explica atunci ezitățile soției lui Virgil Madgearu? Doar prin prezența terorii legionare care încă multă vreme după rebeliune a continuat să exercite o anumiță înfrurire asupra unor magistrați, polițiști, precum și asupra familiilor victimelor. Amenințări telefonice sau prin poștă și chiar vizite mai mult sau mai puțin insinuante. Pe ce se bazează afirmația noastră? Pe un document foarte concludent.

În cadrul aceluiași proces a fost achitat și inculpatul Ilie Stîngă, fost chestor la Poliția Prefecturii, care a dat ordin ca în dimineața zilei de 27.XI.1940, să fie ridicați de la domiciliile lor un număr de foști demnitari politici: C. Argetoianu, Gh. Tătarăscu, M. Ghelmegeanu, Mihai Ralea, Ion Gîrgutu și alții. Explicația acestui act de clemență o găsim în memoriile lui C. Argetoianu, care nota la 18 iunie 1941: „Primit ieri seară vizita d-nei Stîngă, soția fostului chestor legionar... «Domnule Argetoianu, iertați-mi îndrăzneala, dar iată: soțul meu a fost achitat [în primul proces din iunie — H.Z.] și cînd să i se dea drumul, judecătorul de instrucție l-a reținut, fiindcă, spunea dînsul, ar exista o reclamație a dv. prin care-l învinuiți». [Nu era vorba de o reclamație, ci de o declarație dată la 16 mai 1941]. I-am spus că nu am reclamat nimic... În cele din urmă, m-am declarat gata să dau în scris că, personal, nu aveam nimic de împărțit cu camaradul Stîngă”.

A urmat achitarea de la 23 iulie 1941.

Ei bine, de ce am exclude ipoteza că aceste „vizite” ale emisarilor direcți ai Gărzii de fier, care continuau să-și acopere unii altora crimele în tot timpul regimului de dictatură militară fascistă, care au viciat lucrările procesului, n-au cunoscut o arie mai largă?

Creatorul cronologiei moderne

DIONISIE CEL MIC

VALERIU ANANIA

Era noastră, ca bun universal, este o cucerire modernă¹.

Se știe că *era romană* își număra anii de la întemeierea Romei (*ab Urbe condita*), adică de la 753 î.e.n. Vechii greci și-o socoteau pe a lor (*era olimpiadelor*) după jocurile ce se țineau în cinstea lui Zeus, la Olimpia, din patru în patru ani și care începuseră la 778 î.e.n.; pentru a fixa un eveniment în timp, trebuie indicat în a cîta olimpiadă și în al cîtelea an din acea olimpiadă s-a petrecut evenimentul. Nu mai puțin complicate, la romani, erau *ciclurile indictionului*, pe grupe de cîte cincisprezece ani, deoarece numele de indiction era dat atît grupei cît și fiecărui an din lăuntru ei. *Era seleucidă* începea la 312 î.e.n., cînd urmașii lui Alexandru cel Mare, prin bătălia de la Gaza, puneau bazele statului seleucid; ea a supraviețuit pînă în zilele noastre, la sirieni, în procedura încheierii contractelor.

Era dioclețiană, folosită mai ales în Egipt, se socotea de la 283 e.n., cînd generalul Dioclețian a devenit stăpîn al Imperiului roman. *Era spaniolă* începea de la 38 î.e.n., cînd Octavian prefăcea Spania în provincie romană. *Era musulmană*, își are ca eveniment inițial fuga lui Mahomed din Mecca la Medina, petrecută în anul 622 e.n.; cum însă anul acestei ere nu este echivalent cu anul solar, ci are numai 354 zile, la fiecare 32 ani el îi ia erei noastre înainte cu un an. Ceea ce înseamnă că pentru a converti o dată mahomedană în era noastră trebuie să scădem a treizeci și treia parte din zilele aceluia an și să adunăm cu 622. Au existat, de asemenea, o *era tiriană* (de la orașul fenician Tyr) cu începutul la 125 î.e.n., folosită de sinoadele ecumenice creștine, o *era consulară*, a Imperiului roman, care implica biografia unor conducători religioși sau politici, o *era mauritană*, purceasă din anul 40 e.n., cînd Mauritania devenea provincie romană, o *era a lui Avraam*, socotită de la anul 2017 î.e.n.

Cea mai nesigură și mai controversată din cele vechi — și mai noi — este *era de la facerea lumii*, al cărei calcul, în raport cu a noastră,

a variat între evrei (3761 î.e.n.), Occident (3943 î.e.n.), Orient (5492 î.e.n.), Alexandria (5508 î.e.n.) și Constantinopol (5509 î.e.n.). Prin secolul IX, Răsăritul creștin adoptă o *era constantinopolitană*, care așeza evenimentul creației la 5508, începutul anului fiind la 1 septembrie. Acest sistem de datare a fost folosit și în vechile noastre manuscrise și tipărituri, pînă ce a prins a-și face loc, mai întîi paralel și apoi de sine stătătoare, era noastră, care nu este altceva decît *era dionisiană*.

Această *era a noastră* este a noastră nu numai în sensul general în care se utilizează formula, ci și într-un sens mult mai propriu. Ea se datorește unui călugăr de al nostru, de pe la Constanța, Dionisie Exiguul — adică Dionisie cel Mic, ceea ce ar însemna și Dionisie cel Smerit — care s-a născut în Scythia Minor — Dacia Pontică, adică Dobrogea, în jurul anului 470 și s-a strămutat la Roma, unde a murit în anul 540. Dintr-o carte recentă a pr. prof. dr. Ioan G. Coman (*Scriptori bisericești din epoca stră-română*, București 1979), cunoaștem o seamă de amănunte din viața acestui monah cărturar, care se formase, după toate semnele, în una din mănăstirile dobrogene ale sec. V și devenise unul din cei mai buni cunoscători ai limbilor greacă și latină. Virtutile lui intelectuale, adăugate celor de ordin moral, l-au dus mai întîi la Constantinopol; de acolo a fost chemat în slujba scaunului episcopal din Roma, unde a trăit și a lucrat sub nu mai puțin de zece papi.

Nu am intenția (și nu aici e locul) să-i fac biografia. Vreau să notez — și încă apăsă — că acest Dionisie este autorul sistemului cronologic al lumii civilizate. El și-a luat îndrăzneala, la un moment dat, să nu mai numere anii de la înscăunarea singerosului Dioclețian ci, mai simplu, de la nașterea lui Hristos, adică de la anul 753 *ab Urbe condita*. E adevărat — s-a dovedit mai tîrziu — că socoteala lui greșise cu patru sau cinci ani, dar aceasta nu are nici o importanță. Important este faptul — revoluționar — că el, în ciuda autorității cu care funcționau sistemele de cronologie din vremea lui, a calculat și a impus un altul, care este al omenirii de astăzi. Era dionisiană — sau era creștină („post Christum natum“)

¹ Magazin istoric, nr. 12/1969.

— ajunsese un bun al Italiei, încă din anul 527; cu un secol mai târziu era adoptată în Franța; în vremea lui Carol cel Mare cuprindea întregul apus al Europei; tot în sec. VIII și IX pătrundea în Anglia.

În răsăritul Europei ea se generaliza de abia în secolul XVIII, când Petru cel Mare a impus-o întregii Rusii. Țările române însă o cunoscuseră cu mai mult de două secole înainte. După cum se știe, aici datările erau făcute potrivit erei de la facerea lumii, și anume în varianta constantinopolitană, care așeza începutul erei noastre în anul 5508. Ca să ne referim numai la tipărituri, e de ajuns să ne amintim că prima carte apărută (tipărită) pe teritoriul țării noastre, *Liturgierul* slavonesc al lui Macarie, de la Tîrgoviște, era datat cu anul 7016 (ceea ce, prin scăderea lui 5508, înseamnă 1508 al erei noastre). Dar, după numai treizecișapte de ani, călugărul Moisi tipărea, tot la Tîrgoviște, un *Molitvelnic* slavonesc, pe care îl data dublu: „de la zidirea lumii în anul 7053, iar de la nașterea lui Hristos 1545”.

Dubla datare, ca formulă de tranziție, a fost adoptată și folosită de vechii noștri tipografi pentru o bună lungime de vreme și, probabil, nu fără oarecare ezitări și precauții. Diaconul Coresi de pildă, și-a datat primele tipărituri numai cu anii din cronologia constantinopolitană, dar pe *Sbornicul* lucrat de el la Sas-Sebeș apărea însemnarea: „de la facerea lumii în anul 7088, iar de la nașterea lui Hristos 1580”. Tot așa este datată și *Palia* de la Orăștie; 7090-1582. Cu toate acestea, un exemplar al *Apostolul* slavonesc tipărit de Dimitrie Logofătul la Tîrgoviște, la numai doi ani după *Molitvelnicul* cu datare dublă (prima de acest fel) al lui Moisi, este datat numai cu anul 1547.

După zece secole, cutreierînd biruitoare toate țările Europei, Dionisie cel Mic se întorcea, prin opera lui cronografică, în propria sa patrie. Apoi s-a rotunjit pe glob.

Trăim un moment cînd cultura românească trebuie să-și capete o plenară conștiință de sine, ca și o mai dreaptă înțelegere a participării ei la făurirea patrimoniului spiritual al omenirii. Dacă i-am dat culturii universale pe un Cantemir, pe un Iorga, pe un Enescu, Brăncuși, Heliade, e timpul să ne aducem aminte că, cu mult înaintea tuturor, i l-am dat pe Dionisie cel Mic, de la a cărui moarte s-au împlinit, de curînd, 1440 ani.

La vremea lui, Dionisie fi descoperea unui Occident ignorant adevăratul chip al Daciei Pontice, care trebuia cunoscută nu numai prin frigul și „barbaria” ei, ci și prin aceea că a „crescut bărbați plini de căldură și minunați prin blîndețea purtării”, cum spunea el într-o scrisoare către Ioan și Leonțiu. Dacă el era, atunci, cel ce mărturisea pentru noi, cuvîne-se acum ca și noi să mărturisim pentru el, la dreapta măsură a valorilor noastre culturale.

• CLIO ANUNTA •

În slujba unui măreț ideal

Cu ce sentimente pleca pe cîmpurile de luptă ale primului război mondial un doctorand în filozofie? O scrisoare înedită, din toamna anului 1916, a lui Petre Andrei (1891-1940; vezi și Magazin istoric, nr. 8/1967), către profesorul său, Ion Petrovici (1842-1921), reflectă starea de spirit care domnea atunci în rîndurile intelectualiștilor românești, însuflețită de înalte sentimente ale dragostei de patrie, în numele cărora filii țării s-au ridicat pentru apărarea pămîntului străbun.

Absolvent al Facultății de Litere și filozofie din Iași (1913), Petre Andrei și-a continuat studiile la Berlin. În momentul intrării României în război, s-a înrolat voluntar, deși ea orfan de tată era scutit de armată.

Iată scrisoarea trimisă, în ziua plecării pe front, mentorului său, document aflat în prezent în colecțiile cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei, cota S 2(2).

XXV

L. Ioan

20 octombrie 1916

Iubite domnule Petrovici,

Azi plec pe front. Așteptam mai de mult această bucurie și, în sfîrșit, a venit. În acest moment caut să mă mișc și atunci gîndul se întoarce și către cei lăsați acasă (caci lașul e casa mea). Spovedania și cuminăcătura întîlnește pe cei plecați pe drumul pericolului, de aceea o spovedanie mi-o face și eu acum. Mă gîndesc cu mare plăcere la anii petrecuți la Iași; am întîlnit alțiia oameni de bine care m-au îmbrățișat — pe mine, un străin singuruteț și dezorientat în lupta vieții — încît cel dintîi gînd al meu e acela de recunoștință față de acești oameni. Printre aceștia sînt și d-voastră cu d-na Petrovici. Am petrecut ore subtile la cursurile și seminariile d-voastră și am construit, zi cu zi, tot ce am acum. Pe lîngă această prietenie ce mi-ați arătat — în afară de încurajarea ce mi-o dădeți ca profesor — a sporit și mai mult rîcna mea de muncă.

Ce să mai spun de prietenia d-nei Petrovici? Nu știu dacă cuvîntul e deajuns ca să exprime recunoștința mea. Totul îmi revine în minte și reîntresc încă acele momente frumoase din trecut. Aș scrie mai multe, dar sînt lucruri pe care nu vreau să le arăt ochilor indiscreți ai cenzurii. Și apoi, acum, nu e timp pentru îndoișoare pentru trecut — acum tunul și pușca glăsuiesc, mă duc să le ascult vocea, să primesc botezul singelui.

Vă asigur, d-le Petrovici, că voi ști să minuiască arma tot așa de bine ca și termenii și axiomele filozofice. Voi aplica concepția filozofică: viața nu preluște prin ea însăși nimic — ci valoarea ei provine din idealul în slujba căreia este pusă. Idealul nostru e așa de mare și sfînt, încît vedeți de ce nu mă netîmîște deloc gîndul morții.

Vă rog primiți, împreună cu d-na Petrovici, salutul entuziasmat al meu.

P. Andrei

P.S. Dacă credeți că interesează pe cineva scrisoarea mea, vestește plecării, anunțați vă rog despre aceasta, transmiteînd și un rîmas bun. De asemenea, vă rog, arătați d-nei Vrabie mulțumirile mele pentru sabie. Îi voi scrie cîteva rînduri de pe front, căci acum plec. Nu știu încă ce destinație am și nici încotro plec.

Din neolitic în epoca feudală

AȘEZAREA ÎNTĂRITĂ DE LA „METEREZE”

V. VIORICA MIHAI,

Pe malul drept al Ialomiței, chiar la punctul de confluență al acesteia cu Prahova, la nord-vest de satul Dridu, județul Ilfov, se înalță un pînten de terasă care, de curînd, a făcut obiectul unei spectaculoase descoperiri arheologice. Cu prilejul lucrărilor de amenajare la viitorul lac de acumulare ce se va întinde în zona localităților Dridu și Fierbinți-Tîrg, arheologii muzeului județean Ilfov au identificat în această zonă circa 35 puncte de interes istoric, printre care se numără și cel de la „Metereze”. Lucru firesc deoarece loca-

litatea Dridu constituie, cu decenii în urmă locul unor importante descoperiri arheologice efectuate de către Ion Nestor și Eugenia Zaharia datînd din sec. X-XI e.n., îndeosebi o ceramică specifică, decorată cu striuri continue organizate în benzi, precum și cu siruri de impresiuni în val făcute de dinții pieptenului. Tipul specific de unelte, vase și podoabe au determinat pe cercetători să considere că este vorba de o producție materială specifică (numită Dridu, după localitatea în care a fost înălțată evidențiată) populației autohtone românești, cultura reflectînd adînci rădăcini istorice.

Viețuire de milenii

Noua descoperire de la Dridu impresionează, în primul rînd, prin mărturiile ce atestă timpul îndelungat de locuire. Cercetările întreprinse vreme de doi ani (1979 și 1980) au relevat că viețuirea în așezarea de la „Metereze” s-a întins între neoliticul timpuriu și epoca feudală — deci de peste 7 000 ani! Însuși locul era propice dezvoltării unei așezări — pîntenul de terasă fiind protejat în partea vest-nord-vestică de apele celor două riuri, iar spre est și nord-est de pante abrupte cu o adîncime de 12-25 m.

Săpăturile efectuate au pus în evidență șapte niveluri de locuire, cel mai vechi datînd din neoliticul timpuriu (cultura Dudești — circa 5600 î.e.n.) cu un ritual funerar caracteristic: celor morți li se desparte capul de trunchi

cele două părți fiind depuse laolaltă. Tot în nivelul neolitic al așezării a fost identificată și o groapă în care se aflau două schelete ce pun în evidență sacrificii omenești — un ritual legat de cultul soarelui.

Al doilea nivel arheologic marcat distinct este din prima epocă a fierului — Hallstattul timpuriu. În această perioadă așezarea omenească de aici ocupa o suprafață relativ întinsă (2,5 hectare), cu locuințe ovale, săpate în pămînt, avînd un diametru mediu de 5,5 m. Bogatul material identificat în interiorul acestor locuințe — fragmente ceramice și osteologice, ace de bronz pentru confecționarea îmbrăcămintei și a încălțămintei, apoi podoabele din fier și bronz — indică o viață materială înfloritoare.

Acestei așezări, cu elemente specifice așa-numitei culturi Babadag (1100-800 î.e.n.) i-a succedat o alta (stratul trei)

— corespunzător sec. VI-V î.e.n. — cu locuințe de suprafață; între descoperiri se cuvin semnalate săgețile de bronz în trei muchii, precum și resturi osteologice de cabaline, indicînd folosirea calului în diverse activități (agrare, lup-te etc.). Așezarea s-a dezvoltat și în următoarele două secole (IV-III î.e.n.), transformîndu-se (stratul patru) într-o cetate protejată relativ bine prin construirea (în partea sudică a terasei) a unui șanț de apărare. Ea și-a continuat existența și în secolele I î.e.n.-I e.n. în perioada de apogeu a civilizației geto-dacice, depășind chiar șanțul de apărare. Din păcate, lucrările agricole și excavațiile efectuate pînă în momentul intervenției arheologului au distrus în bună măsură urmele materiale corespunzătoare acestei epoci, nivelul cinci fiind evidențiat mai cu seamă de materiale arheologice descoperite în terenul agricol.

Penultimul nivel al așezării datează din primele secole ale celui de-al doilea mileniu al erei noastre. Săpăturile efectuate la nivelul șase au pus în evidență existența unei așezări fortificate cu șanț de apărare datînd din sec. XI-XIII e.n. *Este cea dintîi descoperire de acest gen din Cîmpia Română, atestînd atît continuitatea de locuire pe această vatră străveche, cît și forme superioare de organizare a societății românești în primele secole ale mileniului doi al erei noastre.* Fortificația a cunoscut două faze de locuire. Prima e cuprinsă între jumătatea sec. XI și jumătatea sec. XII e.n.; locuințele erau de suprafață, dreptunghiulare, pereții fiind construiți din pământ. Din materialul arheo-

Imagine a șantierului arheologic de la Metereze-Dridu: marcat prin jaloane, șanțul de apărare al așezării feudale ce a existat (sec. XI-XIII) pe aceste meleaguri și arme, piese de ceramică, podoabe și monede descoperite în așezarea de la Metereze-Dridu (grupaj de obiecte-montaj)

logic amintim căldările de lut cu decor canelat și vasele-borcan lucrate la roata încaută a olarului. În a doua fază de locuire (sec. XII-XIII e.n.), așezarea și-a restrîns aria, limitîndu-se la partea de nord-est a promontoriului. Această restrîngere pare a se datora primejdiei reprezentate de populațiile migratoare, căci șanțul de apărare a fost adîncit, iar locuințele pe jumătate îngropate în pămînt (semi-bordeie). Partea abandonată a așezării s-a transformat în necropolă. Căldările de lut au alt decor

(benzi incizate în loc de caneluri).

Pentru datarea așezării în sec. XI-XIII pledează și tipul de cataramă (circulare cu spin median sau ovale cu bază dreaptă găsite în unele morminte, neasociate cu cele în formă de liră—specifice epocii anterioare), apoi cerceii cu pandantiv, săgețile în formă de coadă de rîndunică cu manșonul scurt etc.

Descoperirea unei seceri într-unul din morminte, ca și a resturilor osteologice de cornute mari în așezare, arată că

avem de-a face cu o populație românească sedentară care avea ca ocupație principală agricultura și păstoritul. Tot în acest sens pledează și rezultatele antropologice, în urma consultării scheletelor de către antropologii Dardu Nicolaescu-Plopșor, Irina și Cantemir Rîșcuția. Un singur schelet purtînd trăsături mongoloide a fost înhumat în afara șanțului de apărare, deci practic separat de comunitatea care locuia în așezare!

Stavilă în fața primejdiei

Pentru a înțelege mai bine însemnătatea așezării de la Dridu, din punctul la „Mete-

reze" să reconstituim sumar tabloul istoric al secolelor XI-XIII.

Încă din anul 1036, pecenegii — populație migratoare de origine turanică — atacă puternic localitățile de la Dunărea de Jos: Dinogetia-Garvăn, Păcuil lui Soare, Derwent și Capidava. Doisprezece ani mai târziu (1048), împăratul bizantin Constantin Monomahul este nevoit să așeze triburi pecenege în interiorul imperiului, dându-le pământ și trei cetăți, în schimbul asigurării pazei frontierelor dunărene. Atacurile pecenegilor nu se limitează însă numai la regiunea Dunării. *Cronica notarului anonim* menționează desele lor incursiuni în Transilvania și Panonia în vremea regelui ungar, Ștefan I (997-1036) și a urmașilor săi. Coroborînd aceste date ajungem la concluzia că fortificarea așezării de la Dridu, ca și a unora din Transilvania din aceeași perioadă (Moldovenești, Dobica, Morești etc.) a fost necesară pentru a asigura apărarea populației românești împotriva primejdiei unor invazii pecenege și cumane (populație, de asemenea, migratoare, înrudită cu pecenegii).

Faptul că fortificația își continuă existența și pe parcursul veacurilor XII și XIII arată că dominația cumanilor nu a reușit să se extindă asupra întregului teritoriu al Munteniei, ceea ce vine în sprijinul diferitelor izvoare narrative care indică drept principali locuitori ai acestei zone pe români. Așa, de pildă,

doctorul armean Vartan (Vartapedul) nota că în sec. XII românii locuiau în vecinătatea rușilor, iar cum reiese din relatarea cronicarului bizantin Nicetas Choniates, în anul 1187, Asan, monarhul imperiului vlaho-bulgar căruia i-a dat numele, amenințat de o oaste bizantină a trecut Dunărea și s-a întors cu ajutor în oameni de la conducătorii vlahi autohtoni din nordul Dunării.

Menținerea fortificației de la Dridu, în cursul sec. XII-XIII, era determinată și de expansiunea statului feudal maghiar în Transilvania și tendința sa tot mai evidentă de depășire a liniei Carpaților în regiunile estice și sudice, din Moldova și Muntenia.

Cît privește încetarea locuirii, aceasta poate fi pusă, credem, fie în legătură cu slăbirea puterii urmașilor Asăneștilor, fie cu accentuarea primejdiei tătarăști, ambele petrecute la jumătatea sec. XIII.

Rezultatele cercetărilor din așezarea feudală de la Dridu permit reevaluarea unor concluzii asupra unor descoperiri anterioare din Transilvania, date de asemenea din sec. XI-XII. Este vorba de necropola de la Vărșaud; analizînd materialul arheologic de acolo, unii cercetători, deși subliniază că anumite izvoare ar permite atribuirea lor populației românești nu împărtășesc în cele din urmă această ipoteză, da-

torită absenței unor descoperiri similare la sud de Carpați. În sprijinul apartenenței românești a acestor necropole pledează și concluziile arheologului maghiar J. Hampel care precizează că torquesurile (colierele) răsucite identificate în necropole transilvane sînt similare cu cele purtate încă înainte de era noastră de daci și carpi. La această concluzie ajunge și Martin Roska, în legătură cu o serie de obiecte de podoabe (coliere, brățări și inele) din așezarea de la Moldovenești. Dovada peremptorie că aceste necropole aparțin într-adevăr populației românești ar fi ca asemenea descoperiri să se facă și în teritoriile de la sud și est de Carpați. Or, descoperirea de la Dridu constituie tocmai o confirmare de acest gen, neexcluzînd, firește, ca în necropolele respective să fie îngropați și oameni de altă origine etnică.

Cel din urmă nivel de locuire de la „Metereze” aparține unei așezări a cărei existență s-a extins pe o perioadă cuprinsă între veacurile XIV și XVII. Resturile unei locuințe cu temelie de piatră care taie șanțul de apărare (umplut în această perioadă cu pămînt) datează — cum atestă două monede — din vremea voievodului Țării Românești, Vladislav I (1364-1377).

Desigur, cercetările arheologice ce vor fi întreprinse în anii viitori la „Metereze” vor aduce noi precizări asupra aspectelor semnificate în aceste pagini pentru prima oară.

PLANSELE NOASTRE

- ① „Solomon și regina din Saba” — miniatură din sec. XVI (Yemen, drumul mirodeniilor, p. 57)
②③ Aspirație multiseculară a românilor, Unirea Principatelor a constituit — așa cum aveau s-o constate diplomații vremii — un proces istoric ireversibil. În imagine *Calendarul istoric pentru românii din principatele dunărene*, pe anul 1856, anticipînd cu cîțiva ani marele act istoric de la 24 ianuarie 1859 (Unirea — „un rezultat definitiv”, p. 14)
④ „Orologiu cu elefant”, imagine din *Cartea cunoașterii procedeelelor mecanice*, tratat tehnic, probabil sirian, datînd din anul 1315, rod al descoperirilor matematice ale epocii (1925-1927: războiul de eliberare a Siriei, p. 48)

SAWYER DONALDSON

A vertical strip of a manuscript page, likely a calendar or index, featuring a list of names in circular frames. The names are written in a Gothic script. The visible names are:
 1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...
 11. ...
 12. ...
 13. ...
 14. ...
 15. ...
 16. ...
 17. ...
 18. ...
 19. ...
 20. ...
 21. ...
 22. ...
 23. ...
 24. ...
 25. ...
 26. ...
 27. ...
 28. ...
 29. ...
 30. ...
 31. ...
 32. ...
 33. ...
 34. ...
 35. ...
 36. ...
 37. ...
 38. ...
 39. ...
 40. ...
 41. ...
 42. ...
 43. ...
 44. ...
 45. ...
 46. ...
 47. ...
 48. ...
 49. ...
 50. ...
 51. ...
 52. ...
 53. ...
 54. ...
 55. ...
 56. ...
 57. ...
 58. ...
 59. ...
 60. ...
 61. ...
 62. ...
 63. ...
 64. ...
 65. ...
 66. ...
 67. ...
 68. ...
 69. ...
 70. ...
 71. ...
 72. ...
 73. ...
 74. ...
 75. ...
 76. ...
 77. ...
 78. ...
 79. ...
 80. ...
 81. ...
 82. ...
 83. ...
 84. ...
 85. ...
 86. ...
 87. ...
 88. ...
 89. ...
 90. ...
 91. ...
 92. ...
 93. ...
 94. ...
 95. ...
 96. ...
 97. ...
 98. ...
 99. ...
 100. ...
 101. ...
 102. ...
 103. ...
 104. ...
 105. ...
 106. ...
 107. ...
 108. ...
 109. ...
 110. ...
 111. ...
 112. ...
 113. ...
 114. ...
 115. ...
 116. ...
 117. ...
 118. ...
 119. ...
 120. ...
 121. ...
 122. ...
 123. ...
 124. ...
 125. ...
 126. ...
 127. ...
 128. ...
 129. ...
 130. ...
 131. ...
 132. ...
 133. ...
 134. ...
 135. ...
 136. ...
 137. ...
 138. ...
 139. ...
 140. ...
 141. ...
 142. ...
 143. ...
 144. ...
 145. ...
 146. ...
 147. ...
 148. ...
 149. ...
 150. ...
 151. ...
 152. ...
 153. ...
 154. ...
 155. ...
 156. ...
 157. ...
 158. ...
 159. ...
 160. ...
 161. ...
 162. ...
 163. ...
 164. ...
 165. ...
 166. ...
 167. ...
 168. ...
 169. ...
 170. ...
 171. ...
 172. ...
 173. ...
 174. ...
 175. ...
 176. ...
 177. ...
 178. ...
 179. ...
 180. ...
 181. ...
 182. ...
 183. ...
 184. ...
 185. ...
 186. ...
 187. ...
 188. ...
 189. ...
 190. ...
 191. ...
 192. ...
 193. ...
 194. ...
 195. ...
 196. ...
 197. ...
 198. ...
 199. ...
 200. ...
 201. ...
 202. ...
 203. ...
 204. ...
 205. ...
 206. ...
 207. ...
 208. ...
 209. ...
 210. ...
 211. ...
 212. ...
 213. ...
 214. ...
 215. ...
 216. ...
 217. ...
 218. ...
 219. ...
 220. ...
 221. ...
 222. ...
 223. ...
 224. ...
 225. ...
 226. ...
 227. ...
 228. ...
 229. ...
 230. ...
 231. ...
 232. ...
 233. ...
 234. ...
 235. ...
 236. ...
 237. ...
 238. ...
 239. ...
 240. ...
 241. ...
 242. ...
 243. ...
 244. ...
 245. ...
 246. ...
 247. ...
 248. ...
 249. ...
 250. ...
 251. ...
 252. ...
 253. ...
 254. ...
 255. ...
 256. ...
 257. ...
 258. ...
 259. ...
 260. ...
 261. ...
 262. ...
 263. ...
 264. ...
 265. ...
 266. ...
 267. ...
 268. ...
 269. ...
 270. ...
 271. ...
 272. ...
 273. ...
 274. ...
 275. ...
 276. ...
 277. ...
 278. ...
 279. ...
 280. ...
 281. ...
 282. ...
 283. ...
 284. ...
 285. ...
 286. ...
 287. ...
 288. ...
 289. ...
 290. ...
 291. ...
 292. ...
 293. ...
 294. ...
 295. ...
 296. ...
 297. ...
 298. ...
 299. ...
 300. ...
 301. ...
 302. ...
 303. ...
 304. ...
 305. ...
 306. ...
 307. ...
 308. ...
 309. ...
 310. ...
 311. ...
 312. ...
 313. ...
 314. ...
 315. ...
 316. ...
 317. ...
 318. ...
 319. ...
 320. ...
 321. ...
 322. ...
 323. ...
 324. ...
 325. ...
 326. ...
 327. ...
 328. ...
 329. ...
 330. ...
 331. ...
 332. ...
 333. ...
 334. ...
 335. ...
 336. ...
 337. ...
 338. ...
 339. ...
 340. ...
 341. ...
 342. ...
 343. ...
 344. ...
 345. ...
 346. ...
 347. ...
 348. ...
 349. ...
 350. ...
 351. ...
 352. ...
 353. ...
 354. ...
 355. ...
 356. ...
 357. ...
 358. ...
 359. ...
 360. ...
 361. ...
 362. ...
 363. ...
 364. ...
 365. ...
 366. ...
 367. ...
 368. ...
 369. ...
 370. ...
 371. ...
 372. ...
 373. ...
 374. ...
 375. ...
 376. ...

On voit dans l'éloignement des lieux et du temps, Rome avec la colonne Trajane sur laquelle sont gravés les faits des Romains, et leur empire dans la Dacie. Sur un édifice idéal, consacré aux deux nations jumeles, on des deux cotes se trouvent les chronologies des Francs depuis la seconde au sixieme siecle, et de ces provinces, quelques actions celebres, ainsi que les armements, surmontés des drapeaux nationaux. On voit pres de la porte du nord-ouest, les statues romaines.

Dave și stăpînii lor

SANGIDAVA

ȘTEFAN FERENCZI,

Muzeul de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca

GÉZA FERENCZI,

Muzeul județean, Miercurea Ciuc

Aparate de lanțul vulcanic al Munților Harghitei și de Munții Ciucului, depresiunile Ciucului sînt formate din șesuri netede, cu suprafețe în multe locuri mlaștinoase, dar și cu terase, de mare întindere, favorabile așezărilor și cultivării pămîntului. Altitudinea destul de ridicată (650-800 m) determină în aceste locuri o climă relativ aspră, cu temperaturi minime foarte scăzute și o mare cantitate de precipitații; de aceea, apele freactice sînt abundente, ca și izvoarele care provoacă umezirea solului și, pe alocuri, apariția de mlaștini.

În ciuda acestor condiții — care fac și astăzi ca zona din împrejurimile Miercurei Ciuc să fie unul din polii frigului în țara noastră —, încă din cele mai vechi timpuri (sec. III î.e.n.) regiunea a fost intens populată de geto-daci.

Această aparentă contradicție între clima neprielnică și densitatea populației în epoca dacică, romană și postromană, primește o explicație firească dacă ne gîndim la zăcămintele de fier, hematită și limonită ce au existat în această zonă și pe baza cărora a înflorit, încă de timpuriu, meșteșugul obținerii și prelucrării fierului. Unelele realizate au servit populației din împrejurimi sau au fost comercializate pe Valea Troțușului și a Uzului în rîndul puternicei uniuni de triburi dacice a carpilor.

Intensitatea de locuire a geto-dacilor este sugestiv ilustrată de numărul mare de așezări (Cîrța, Dănești, Mădăraș, Delnița, Păuleni, Miercurea Ciuc, Lelicieni, Sintimbru, Sînsimion, Ciucsîngiorgiu, Cozmeni etc.) în care s-au găsit vestigii dacice, precum și de mulțimea de ateliere de prelucrare a fierului, metal de o importanță capitală pentru acea vreme.

Excepțind „Cetatea Vapă” (comuna Malnaș, jud. Covasna), din sudul depresiunilor, majoritatea așezărilor întărite din zona amintită, ca cele trei întărituri de la Jigodin (Miercurea Ciuc), precum și „Cetatea păgînilor” (com. Racu, jud. Harghita) se află în vestul depresiunii. Ele au avut, așadar, menirea de a apăra celelalte așezări din depresiune de o posibilă infiltrare a romanilor, în vremea în care o parte însemnată a Daciei fusese transformată în provincie romană.

Din punct de vedere al dezvoltării socio-economice, în toată perioada sec. III î.e.n.-sec. III e.n. (deci inclusiv în epoca stăpînirii romane asupra provinciei Dacia — 106-271 e.n.), zona menționată a

rămăs în afara granițelor Imperiului roman. Aceasta a făcut ca așezările respective să aibă, în general, caracteristicile epocii La Tène geto-dacice (deci ale epocii de culme a civilizației acestora), caracterizată prin existența de obști sătești înfloritoare. Centrul acestei formațiuni social-politice, înglobată în cadrul statului dac independent și centralizat din vremea lui Burebista, l-a format, probabil, grupul celor trei fortificații de la Jigodin — Miercurea Ciuc, situate pe un important nod de drumuri care, după toate aparențele, au făcut în antichitate legătura cu bazinele hidrografice ale Tîrnavei Mari și Homorodului situate la vest de masivul Harghitei. Este semnificativ, în acest sens, descoperirea la Sîncrăeni-Ciuc, deci în apropiere de Jigodin, a unui important tezaur de argint, care a aparținut, foarte probabil, unei căpetenii de trib ce-și avea sediul la Jigodin. Cît privește așezarea, de aici, ea oglindește — într-o formă miniaturală — falnicul sistem de cetăți din Munții Sebeșului¹. Așezările civile ce trebuie să fi existat în apropierea acestor puternice cetăți nu au fost încă identificate, dar este aproape cîr că aici se găsea unul din importanțele centre ale Daciei antice, așa-numitele *dava* sau *poleis* (oraș) cum le numea Ptolemeu.

Care dintre *poleisurile* amintite de Ptolemeu ar putea fi identificat cu acest grup de trei aglomerări de la Jigodin — Miercurea Ciuc? Coordonatele geografice indicate de marele învățat antic (longitudine și latitudine) ne-ar îngădui să avansăm ipoteza (cu largi posibilități de confirmare) că pe aceste meleaguri ar fi existat odinioară localitatea Sangidava. Pentru plasarea în această zonă a așezării dacice menționate pledează și opinia marelui erudit, cartograf al antichității, H. Kilpert, acceptată de un alt mare istoric al antichității, N. Vulic, ultimul spunînd: „Sangidava, oraș în Dacia. Eventual identic cu Sacidava [situat] în zona de izvoare a Alutei [Oltului]”.

Înclinăm să credem, așadar, că aici la Jigodin se afla vechea Sangidava — așezare de frunte a dacilor liberi din Transilvania atît în perioada statului lui Burebista, cît și mai tîrziu, în vremea stăpînirii romane asupra unei părți a Daciei.

¹ Magazin istoric, nr.8/1980.

Operația „PEȘTE”

● Evacuarea aurului și a titlurilor de valori aflate pe teritoriul Marii Britanii sub amenințarea invaziei hitleriste ● Experții trezoreriei „mai tăcuți decît serviciile secrete” organizează una dintre cele mai spectaculoase operațiuni ale celui de-al doilea război mondial ● Pentru prima oară, în culisele acestei operațiuni ●

ALFRED DRAPER

Un bonom, zimbînd parcă ar fi spus — cum se obișnuiește la o poză de comandă — cheese (se pronunță ciiz și înseamnă brînză), pentru a i se prelungi buzele, cu fruntea înaltă a bărbatilor la vîrsta începutului de chelle, cu ochelari, avînd rama nu tocmai modernă, și cărarea nelipsită britanicului. Așa ne apare, dintr-o fotografie recentă, Alfred Draper.

Născut în 1924, la Londra, a servit în timpul războiului în marina militară, a participat la debarcarea din Normandia, înainte de a fi trimis în Extremul Orient. Revenit, după încetarea ostilităților, la viața civilă, optează pentru gazetărie. Din 1972, se dedică scrierii de cărți. Ultimul volum¹ este rezultatul unor minuțioase investigații, dat fiind puținele documente accesibile și mânia secretului care continuă să învăluie tocmai aspectul, poate cel mai puțin militar al războiului: tranzacțiile financiare, valutare, cu aur și hîrtii de valoare. Dincolo de dramatismul cu care autorul încarcă povestirea, faptul, probabil, cel meritoriu este că, reconstituind un episod curios și obscur, autorul reamintește că, în conflictele moderne, chestiunile economice și financiare au un rol de primă dimensiune, că ele aparțin strategiei generale a statului, că această componentă — uneori uitată în studii și analize — se întrepîtrunde cu toate celelalte, că poate submina sau fecunda obiectivele pe care strategia generală și le fixează.

Autorul a avut acces la documente confidențiale și a exhumat numeroase date din amintirile celor care s-au aflat în culise, pentru a retrasa procesul decizional și modul lui de realizare, ambele secrete, în legătură cu transportarea aurului și hîrtilor de valoare negociabile, din Marea Britanie în Canada, peste un ocean infestat cu submarine dușmane. De fapt, au fost două operațiuni: una referitoare la aur, cealaltă la hîrțile de valoare. Cea de-a doua a avut denumirea codificată „Pește”, care a împrumutat și titlul cărții. Un titlu provocant, dar a cărui origine nu o știm. Poate cei care au ales denumirea s-au gîndit la aforismul „tăcut ca un pește”, sau la călătoria în necunoscut prin apele dușmănoase ale unei perioade de puternică prezență navală nazistă în Atlanticul de Nord².

Preistoria operațiunii „Pește” comportă două situații care s-au influențat reciproc: pericolul unei invazii naziste pe insulele britanice, conturat încă din ajunul capitulării Franței, și necesitatea de a dispune într-un loc sigur, în vecinătatea Statelor Unite, de modalitățile de plată în vederea achiziționării furniturilor necesare copleșitorului efort de război. Pentru ambele situații, condițiile erau întrunite în Canada³. De fapt, un indiciu public a existat

¹ Magazin Istoric, nr. 5/1979.

² Încă în primăvara anului 1939, folosind ca „acoperire” vizita regelui George VI în Canada, Marea Britanie a transportat la bordul navelor de escortă 50 tone de aur. După izbucnirea ostilităților, în octombrie același an, au mai fost făcute, tot în secret, câteva transporturi din același metal prețios.

³ Alfred Draper, *Operation Fish*, Plon, Paris, 1980.

in epocă, dar modul în care a fost dezvoltat era, mai curînd, de natură să încurce piste. Astfel, în pagina a opta a ziarului Times, la rubrica Scurte știri, a apărut următoarea informație: „Anunțind (la 18 iulie 1940 — E.P.), într-un răspuns scris la întrebarea unor parlamentari, ridicarea embargoului asupra tranzacțiilor cu hîrtii de valoare americane și canadiene, ministrul de finanțe a relevat că cea mai mare parte a acestor valori este în curs de trimitere în Canada“. În realitate, la data respectivă, stocul de aur din subso-lurile Băncii Angliei, de pe Threadneedle Street, și hîrțiile de valoare negociabile fuseseră de-acum transportate în depozitul secret din Mont-real. Încă la sfîrșitul lunii mai, premierul W. Churchill aprobase la o ședință a Cabinetului de război, planul de evacuare. Ulterior, s-a pus și problema că aurul țărilor ocupate de Germania — și pe care aceasta nu reușise să-l acapareze, fiind evacuat — să nu încapă în minile naziștilor¹. Problema cea mai complicată politic-diplomatică și militară s-a dovedit a fi cea a aurului francez.

Punerea la adăpost a aurului și hîrțiilor de valoare ale Marii Britanii a avut o deosebită importanță pentru desfășurarea efortului de război. Ridicînd în noiembrie 1939, embargoul asupra exportului de arme, prin modificarea legii de neutralitate, congresul, în urma insistențelor președintelui Roosevelt, a dat posibilitatea beligeranților să achiziționeze, plătiind în numerar, armament american. Faptul că, așa cum se intenționase, beneficiarul a fost Marea Britanie, a reprezentat un ajutor important, care se consuma însă, destul de rapid, prin epuizarea rezervelor de aur și dolari. Dealtfel, într-un mesaj adresat de Churchill lui Roosevelt (7 decembrie 1940) în care prezenta o amplă listă de „solicita-ri, se preciza: „În sfîrșit, ajung la problema finanțelor. Cu cît va fi mai rapid și abundent fluxul de muniții și nave, pe care sînteți în măsură să ni le trimiteți, cu atît mai curînd creditele noastre în dolari se vor epuiza. Ele, după cum știți, sînt de pe acum puternic afectate de plățile pe care le-am făcut. Desigur, după cum știți, noi am plasat sau sînt în curs de negociere comenzi, inclusiv pentru crearea de fa-brici de muniții în Statele Unite, care depășesc de cîteva ori totalul resurselor de schimb ră-mase la dispoziția Marii Britanii. Se apropie momentul în care nu vom mai fi în măsură să plătim cu bani gheață pentru transporturi și alte furnituri. În timp ce vom face tot posibilul și nu vom evita nici un sacrificiu pen-tru a face plățile prin schimb (în dolari — E.P.), consider că veți fi de acord că ar fi, în principiu, nefavorabil și reciproc dezavanta-jos ca efect dacă în momentul culminant al

acestei lupte, Marea Britanie va fi dezbrăcată de toate bunurile negociabile, astfel ca după ce victoria va fi cucerită cu singele nostru, civilizația salvată și timpul cîștigat pentru ca Statele Unite să fie pe deplin înarmate pentru toate eventualitățile, noi să ne găsim despuiați pînă la os“ (subl. E.P.). Roosevelt n-a fost luat chiar pe nepregătite de acest mod de abordare, deoarece, la 23 noiembrie 1940, fusese neplăcut surprins de declarația făcută reporterilor, la sosirea la New York, a amba-sadorului englez. „Ei bine băieți, banca bri-tanică e spartă; banii voștri sînt ceea ce do-rim“.

Avînd în față inaugurarea unui nou mandat de patru ani și înțelegînd perfect necesitatea contracarării planurilor de dominație mondi-ală ale lui Hitler, Roosevelt s-a făcut, public, ecoul înțelegerii solicitărilor secrete ale lui Churchill. La 17 decembrie, președintele, a emis, într-o conferință de presă, ideea progra-mului de „împrumut și închiriere“, al cărui proiect de lege a fost introdus, în luna urmă-toare, în Congres. Această lege avea să joace rolul de angajament în sprijinirea efortului de război britanic și, ulterior, în lupta coali-ției antihitleriste.

Operația „Pește“ era încheiată atunci cu cel mai deplin succes. Ea a avut însă un epilog pe care Churchill îl intuise în mesajul din 7 decembrie 1940: în timpul războiului, Marea Britanie a fost nevoită să lichideze investiții de peste un miliard de lire sterline, dintre care jumătate în Statele Unite și Canada, pentru a plăti furniturile militare, materiile prime și ali-mentare importate. Între 1939-1945, exporturile britanice au scăzut cu 40 la sută, fiind pierduți, în favoarea S.U.A., nume-roși clienți tradiționali, importul a sporit cu o treime, datoria externă s-a urcat la 3,5 miliarde dolari, datoria publică a reprezentat triplul ve-nitului național, valoarea reală a rezervelor de aur și dolari a scăzut la jumătate. Nici azi, după cum susține A. Draper nu se dezvoltă suma exactă a hîrțiilor de va-loare vindute în timpul războiului. După o expresie la modă, la sfîrșitul războiului, Marea Bri-tanie era un „învîgător cu buzunarele goale“.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

În p. 34: marinari englezi debar-cînd aur în portul Halifax

Winston Churchill în timpul celui de-al doilea război mondial

¹ În legătură cu aurul polonez vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 10/1974.

Comoara de pe valurile oceanului

Conservatorilor le-a trebuit un oarecare timp înainte de a acorda lui Churchill deplina lor încredere; totuși, când s-a trecut la vot el a obținut unanimitatea. Parlamentul s-a ridicat în picioare, însuflețit de apelul lui și a hotărât să oprească înaintarea lui Hitler¹. Nimeni nu se îndoaia că în Franța avea să se dea o bătălie grea și sângeroasă, dar nimeni nu era îngrijorat. Corpul expediționar britanic se afla acolo, cot la cot cu armata franceză, renumită a fi cea mai puternică mașină de luptă din lume; și apoi, exista faimoasa, înexpugnabila linie Maginot. Dar vail armata franceză, prost antrenată, prost echipată, era lipsită de un comandament eficace, iar germanii aveau să încercuiască, pur și simplu, linia Maginot².

Penuria de dolari

Această situație a apărut în ziua de 15 mai, la orele 7 și 30 minute. Churchill a fost trezit din pat de telefonul lui Paul Reynaud³. Îngrozit și încă incredul, el a auzit vocea înspăimântată a lui Reynaud, care-i spunea: „Am suferit o înfrângere; am pierdut bătălia”.

Churchill nu putea admite o derută atât de rapidă. Imediat,

el s-a suit într-un avion zburând spre Paris, pentru a ridica moralul francezilor. Când a ajuns însă la Quai d'Orsay⁴, a simțit apropierea catastrofei; în grădina Ministerului de externe francez, funcționarii ardeau vrafuri întregi de documente secrete. În aceeași zi, Olanda depunea armele. Se părea că bătălia Franței avea să se termine înaintea chiar de a fi început.

Pesimismul lui Reynaud, deși părea prematur, era lesne de înțeles. Dacă totul nu era încă pierdut, dacă francezii și englezii aveau să lupte timp de câteva zile cu mult curaj și dirzenie, ambele lor armate nu puteau face nimic împotriva mobilității și vitezei blindatelor germane. *Blitzkrieg*⁵ era o concepție nouă asupra războiului, în fața căreia Aliații nu aveau cum să se eschiveze. În comparație cu germanii, conducătorii militari britanici apăreau ca niște amatori.

În dimineața în care primise telefonul primului ministru francez, Churchill a trimis președintelui Roosevelt primul mesaj personal după preluarea funcțiilor sale de prim ministru. Bătălia era încă în toi și Churchill împărțase președintelui teama că, în curând, rezistența franceză se va prăbuși.

„Ne așteptăm la un apropiat atac aerian asupra Angliei, prin trupe parashute și acroputate, și ne pregătim pentru aceasta. Dacă va trebui, vom continua lupta singuri; asta nu ne înspăimântă. Dar cred că înțelegi, domnule președinte, că glasul și forța Statelor Unite pot rămâne fără efect dacă se vor manifesta cu prea mare întârziere. Cu o rapiditate uluitoare ne putem găsi în fața unei Europe complet subjugate și nazificate, situație care poate fi prea grea pentru noi. Tot ce vă cer acum este de a proclama non-beligeranța, ceea ce ar însemna să ne ajutați în totul, în afară de angajarea efectivă a forțelor dumneavoastră armate”.

Erau cuvinte grave, pe care nu le-ar fi pronunțat în fața poporului său, dar premierul

britanic era, de acum, foarte conștient că victoria finală depindea de un sprijin și ajutor nelimitat din partea Statelor Unite. El cerea ca împrumut 50 distrugătoare vechi, pentru a participa la bătălia Atlanticului, precum și avioane, tunuri antiaeriene și materii prime⁶. Total urma să fie plătit sub regimul *cash-and-carry*⁷, cu aurul expedit peste Atlantic.

Cu această ocazie, primul ministru a pomenit, pentru prima dată, de acel dușman secret care ar putea antrena prăbușirea Marii Britanii — penuria de dolari. „Vom plăti în dolari altă vreme cât vom putea; dar as vrea să fiu absolut sigur că, atunci când nu vom mai putea, ne veți da totuși materialul”⁸.

Roosevelt era cel mai solid prieten al Angliei, dar era contrarcarat de un foarte puternic lobby⁹ izolaționist, care nu vroia să participe cu nimic la problemele Europei. Unii dintre membrii acestui grup nu ridicau prea multe obiecții la vânzarea materialului de război, dar ar fi refuzat cu siguranță de-a dărui cel mai mic lucru.

Scurta referință a lui Churchill la lipsa de dolari nu reflecta în adevăratele dimensiuni acuitatea problemei. Despre o asemenea penurie se vorbea încă înainte de război, dar în aceste momente rezervele se epuizau cu o rapiditate alarmantă.

„F.D. Roosevelt a răspuns chiar a doua zi, dar conținutul mesajului reflecta precauție și neangajare, lăsând deschise posibilitățile de materializare a unor înțelegeri asupra problemelor ridicate. Acordul anglo-american privind cedarea distrugătoarelor în schimbul unor baze aeriene și navale din teritoriul ale Imperiului britanic din Atlanticul de Vest a fost semnat la 2 septembrie 1940.”

„Plătește (în numerar) și la (transport)” — principiu adoptat în noiembrie 1939 de Congresul S.U.A., la inițiativa administrației Roosevelt, și care, sub o aparență de imparțialitate, înlesnea achiziționarea de armament, în primul rând de către Marea Britanie, singura în măsură să întreprindă astfel de operațiuni.

„Conform aceluiași mesaj al lui Churchill către Roosevelt din 15 mai 1940.”

„Grupuri oficial constituite și legalizate, care, în sistemul american, se ocupă de influențarea Congresului și Administrației (guvernului).”

¹ N. Chamberlain și-a prezentat demisia din funcția de prim-ministru spre sfârșitul dimineții zilei de 10 mai 1940, la numai câteva ore după ce Wehrmachtul atacase Belgia și Olanda, iar liderii laburisti refuzaseră să participe la un guvern de unitate națională sub conducerea sa. În aceeași zi, la ora 18, lui W. Churchill i s-a încredințat formarea guvernului, pe care, prezentându-i Camerei Comunelor la 13 mai, a rostit celebrele cuvinte: „Nu am nimic altceva de oferit decât sânge, trudă, lacrimi și sudoare... Mă întrebați care este țelul nostru? Vă pot răspunde într-un singur cuvânt: Victorie...”

² Agresiunea împotriva Belgiei și Olandei, deși previzibilă, avea printr-o scopuri tocmai „întoarcerea” liniei Maginot, conform unei scheme strategice „clasice”, practicate de armata germană și în primul război mondial.

³ Paul Reynaud, om politic francez, prim-ministru de la 21 martie 1940 când i-a succedat lui Edouard Daladier. La 13-14 mai, trupele germane rupseseră frontul la Sedan.

⁴ Porțiune a cheiului Senei, în plin centrul Parisului, care a împrumutat numele Ministerului de externe, al cărui palat se afla situat în acest loc.

⁵ Războiul fulger

Pe măsură ce știrile din Franța deveneau tot mai sumbre, unii americani considerau că discuția despre ajutorul ce ar fi trebuit acordat Angliei devenea fără obiect. Marea Britanie era condamnată, nu mai era decît o problemă de timp pînă la ridicarea drapelului alb al capitulării. La 17 mai, Ambasada americană din Londra a recomandat celor 400 cetățeni americani să se înapoieze la casele lor îndată ce va fi posibil, via Irlanda, țară neutră, iar celor ce nu puteau să plece, să se mute din zonele periculoase spre regiuni mai puțin susceptibile de a fi atacate.

Cînd Churchill s-a înapoiat de la Paris, Sir Alexander Cadogan¹ a fost consternat aflînd că situația era mai rea decît se putea imagina. El scria în jurnalul său: „Este evident că Franța se destramă, totul merge foarte prost”. Cadogan mai nota că ambasadorul american Kennedy îi telefonase lui Churchill pentru a-i transmite răspunsul lui Roosevelt la apelul său.

În Franța, trupele germane pătrunseseră între armatele engleze și franceze și se pregăteau să ocupe porturile de la Marea Mincii. Cadogan, încercînd să-și alunge gândurile negre, a făcut o plimbare în New Gardens². După aceea însă a notat, cu tristețe, în jurnalul său: „Avem o primăvară înfîntătoare; întreaga lume seamănă cu un paradis — dar s-a dezlăntuit infernul”. Corpul expediționar englez era „amenințat cu distrugerea” iar Sir Samuel Hoare³ „era teribil de îngrozit”.

¹ Diplomat, subsecretar de stat permanent pentru afacerile externe, cel mai înalt funcționar de carieră la Foreign Office, titlularul — ministrul respectiv — fiind un om politic care se putea schimba în funcție de compoziția de partid (conservator sau laburist) a guvernului.

² Celebră grădină botanică din suburbiile Londrei. În ultimii ani, la imediata ei vecinătate a fost construită noua clădire a arhivelor Ministerului de externe „Public Record Office”.

³ Ambasador britanic la Madrid (1940-1944). Fost ministru de externe în cabinetul Baldwin și ministru de interne în guvernul Chamberlain în care a susținut acordurile de la Munchen.

Un mesaj cu dublu înțeles

Winston Churchill, de care depindea viitorul țării, îi domina pe toți ceilalți membri ai cabinetului. Pentru public, primul ministru rămînea exemplul curajului neclintit și al optimismului; dar în forul său interior el începea să aibă serioase îndoieli despre sfîrșitul bătăliei ce se dădea de cealaltă parte a Mării Mincii. La 20 mai, Churchill i-a adresat lui Roosevelt un nou mesaj secret, asigurîndu-l că Marea Britanie va lupta pînă la capăt, cu condiția de a obține ajutorul solicitat. Dar nu excludea nici posibilitatea unei înfrîngerii.

„Actuala echipă guvernamentală va trebui, probabil, să se retragă dacă lucrurile merg prost, dar nu vom consimți niciodată să capitulăm. Dacă guvernul meu cade și un alt guvern începe convorbiri de pace, trebuie să vă fie clar că singurul element de tocmeală cu Germania ar fi flota. Iar dacă Statele Unite ar abandona țara noastră, în voia soartei, nimeni nu ar avea dreptul să-i blameze conducătorii în cazul în care aceștia vor încerca să obțină cele mai bune condiții posibile, pentru locuitorii ei. Iertați-mă, domnule președinte, dacă vă prezint cu toată brutalitatea acest cosmar. Este evident însă că nu pot răspunde pentru succesorii mei care, în disperarea lor, ar putea fi obligați să se incline în fața voinei germanilor. Din fericire, pentru moment, nu este necesar să aprofundăm asemenea idei”.

În spatele acestor rînduri negre se simțea un șantaj destul de clar, căci Churchill știa mai bine decît oricine importanța pe care marina engleză — celebra Royal Navy — o avea pentru Statele Unite. Dacă ea ar fi căzut în mîinile dușmanului, ar fi devenit o amenințare serioasă pentru securitatea Americii. În orice caz, Churchill nu exagera gravitatea situației. În privința Franței, orice speranță era pierdută, iar Marea Britanie elabora planuri secrete, ca măsură de prevedere în eventualitatea prăbușirii aliatei sale. În discuțiile ce aveau loc în Cabinetul de

⁴ Mesajul lui Churchill era urmarea informării făcute de ambasadorul britanic la Washington, lordul Lothian, asupra unei convorbiri cu Roosevelt, care evoca dificultățile ce le avea în cedarea celor 40-50 distrugătoare cerute.

război⁵ pe această problemă, se vorbea de „o anumită eventualitate”.

Publicul englez nu avea nici cea mai mică bănuială despre ceea ce se petrecea în culise și nici una din măsurile prevăzute nu a ajuns la urechea americanilor. Dealtfel, la acea epocă, a avut loc o întrerupere deliberată a corespondenței personale dintre Churchill și președinte, suspendare provocată de prezența unui spion la Ambasada Statelor Unite din Londra. Era vorba de un funcționar de la cifru, „Tyler Kent, care transmisese documente ultrasecrete unui grup de simpatizanți naștiți din Londră. Importanța acestei trădări era deosebit de gravă: Germania se afla în posesia celor mai secrete schimburi de documente dintre cele două țări, inclusiv corespondența confidențială dintre primul ministru și Roosevelt. Kent a fost arestat în urma unei descinderi polițienești. În apartamentul său, după care i s-a ridicat imunitatea diplomatică. Americanii l-au lăsat pe Kent în mîinile justiției engleze, căci în timp de război procesele de spionaj se desfășurau cu ușile închise și nu apăreau în presă. Măsura s-a dovedit inteligentă; afacerea Kent l-ar fi stînjinit pe Roosevelt, care declara că publicul avea dreptul să afle totul privind angajamentele pe care le lua față de englezi și de francezi.

Afacerea Kent nu a avut însă numai inconveniente. Subsecretarul de Stat american Sumner Welles i-a sugerat lordului Lothian, ambasadorul britanic la Washington, ca, din motive de securitate, corespondența Churchill-Roosevelt să treacă prin Ambasada engleză. Ceea ce s-a și făcut; mai tirziu însă, Churchill a revenit la vechea metodă, pentru a nu indispuce pe ambasadorul american la Londra, Kennedy.

⁵ Componenta restrînsă a guvernului, conform practicii din timpul primului război mondial, care constituia un comitet de conducere a războiului. După ce a primit mistuina de la forma guvernului, Churchill a instituit, mai tîrziu, la 11 mai, Cabinetul de război, alcătuit din cinci membri, în care cumula funcțiile de șef al acestuia, al guvernului și de ministru al apărării.

Churchill ținea, fără îndoială, ca înamicul să ignore că se apropia momentul în care Marea Britanie va fi lipsită de dolarii atât de necesari pentru achiziționarea materiilor prime și a materialelor vitale. Dar pe măsură ce din Franța seoseau știri tot mai alarmante, problema acestei finanțări se prezenta într-un mod cu totul diferit. Chestiunea care se punea nu mai era aceea de a transfera aur pentru cumpărături în regim de *cash-and-carry*, ci, de fapt, aceea de a evacua totalitatea averii naționale, pentru a împiedica o eventuală cădere a ei în mâinile dușmanului.

Îndrăznețea întreprindere a fost încredințată unui mic grup alcătuit din experți ai Trezoreriei¹ și funcționari de la Banca Angliei. Ei au fost însărcinați să elaboreze planurile pentru evacuarea întregului stoc de aur. Acțiunea era atât de delicată, încât totul s-a făcut prin comunicări orale, iar informații de cea mai mare importanță au fost notate pe simple bucățele de hirtie. Nu s-a dat nici un comunicat oficial și operația nu a primit nici un nume de cod. Un singur cuvânt pronunțat din imprudență putea să dezvăluie Germaniei operația și, atunci, toate submarinele, navele de suprafață și avioanele cu rază mare de acțiune rămân disponibile ar fi fost mobilizate pentru a bara drumul vaselor încărcate cu aur.

Grupul de lucru responsabil era condus de Sir R.N.V. Hopkins, al doilea secretar al Trezoreriei. Întrevederile aveau loc în spatele ușilor închise ale sălii de consiliu a Băncii Angliei. Nu a existat nici stenograf, nu s-au întocmit nici procese verbale ale ședințelor.

La 21 mai, Sir Hopkins i-a adresat lui Churchill și ministrului de finanțe un memorandum ultrasecret, indicând compoziția rezervelor de aur ale țării: „Avem 50 milioane lire aur la Ottawa, 25 în Africa de Sud, 6 în India, 40 în tranzit. Dispunem de 280 milioane la Londra, și, mi se spune, că banca deține 200 milioane aparținând unor clienți, ca Belgia, Olanda și alte bănci naționale. Scotând ca 300 000 lire cinstăresc o tonă, cele 480 milioane lire

aur reprezintă aproximativ 1 600 tone. Cel mai bun loc pentru stocare, în afara Londrei, este Southampton; dar împrejurările actuale par să ne indice evitarea acestui oraș și studiem, împreună cu Banca, posibilitatea de a transfera aurul în împrejurimile porturilor din vest.”

Sir Hopkins sublinia că Amiralitatea evacuase o cantitate de aur într-o cadență de 30 milioane lire pe lună, dar că, în caz de urgență, această cifră putea fi multiplicată cu trei sau patru.

În aceeași zi în care Sir Hopkins își încheia inventarul, avea loc o reuniune a Cabinetului de război pentru a examina situația din Franța. La ieșirea din ședință, Cadogan nota în jurnalul său: „Comandamentul francez se află într-o totală confuzie și neputință”. El conchidea cu tristețe: „Numai un miracol ne poate salva, altfel ne-am ars”. Erau cuvinte profetice; miracolul s-a produs într-adevăr. Dar, pentru miniștrii din sala de consiliu, salvarea viitoare era, în acel moment, un simplu vis.

A doua zi dimineața, Churchill a zburat cu avionul din nou în Franța, pentru a încerca să-i convingă pe francezii demoralizați să continue lupta. A revenit în aceeași seară obosit, dar destul de optimist asupra rezultatului pasionatei sale pledoarii pe lângă Reynaud și generalul Weygand.²

Cea mai radicală măsură constituțională

Totuși, hotărîrea sa de a pune aurul la adăpost de orice pericol venind din partea dușmanului a rămas nestrămutată. În jurnalul Cadogan se poate citi că, atunci, Cabinetul de război a adoptat una din cele mai importante hotărîri din toată istoria conflagrației. „Cabinetul a examinat în dimineața aceasta un proiect de lege care dă guvernului depline puteri asupra bunurilor și persoanelor. Lucrul

La 19 mai, generalul Maxime Weygand preluase de la Maurice Gamelin funcțiile de șef al Marelui Stat Major și comandant suprem al armatei franceze. Reynaud conducea și Ministerul de război și al apărării naționale.

acesta ar fi trebuit făcut cu douăsprezece luni mai devreme”. Legea a fost votată de urgență și fără dezbateri. Ziarul *Daily Telegraph* a calificat-o drept „cea mai radicală măsură constituțională prezentată vreodată în Camera Comunelor”. Totuși, publicul britanic a acceptat-o fără proteste; poate nu înțelesese importanța sau semnificația măsurii.

Fără îndoială că Churchill, atașat conceptului de libertate individuală, nu făcuse acest lucru cu inima ușoară. Dar, așa cum declarase în Cabinetul de război: „Gîndeam pînă acum că invazia acestei țări pe calea mării era o acțiune pe care germanii n-ar fi putut s-o întreprindă încă multă vreme... Astăzi consider că evenimentele din ultimele zile, și cele ce se pot produce în zilele imediate următoare, trebuie să ne determine să ne schimbăm punctul de vedere”.

Această gravă prezicere se sprijinea pe un raport al serviciilor secrete, dezvăluind că înamicul construia în Olanda și în porturile Minciei o enormă flotă de slepuri de debarcare și că Hitler era gata să-și sacrifice nouăzeci la sută din forțele efectuate în viază, dacă cu celelalte zece la sută rămase, valide ar fi putut ocupa un cap de pod. Churchill declarase colegilor săi: „Nu vom putea merge hotărît înainte, dacă nu preluăm imediat întreaga putere de care trebuie să dispună guvernul în caz de criză gravă... Sînt ferm convins că o asemenea situație critică există de pe acum”.

Cabinetul fusese de acord, după care, cum am văzut, legea a fost votată fără întîrziere. Din clipa aceea, militarii puteau acționa fără a face apel la vreo altă autoritate; guvernul putea să dispună în voie de bunurile naționale, precum și de valorile străine deținute de particulari.

Dar, pe lângă acestea, trebuiau elaborate planuri de rezistență, la o scară nemai-cunoscută vreodată într-o țară asediată. Au fost prevăzute demolări masive, încredințate unor formațiuni mobile; au fost luate măsuri pentru evacuarea de pe coastele de sud și sud-est a copiilor, a femeilor gravide și a bătrînilor.

Între timp, confinerile secrete de la Banca Angliei atinseseră un stadiu crucial. Basil Catterns, guvernatorul

¹ Trezoreria = Ministerul de finanțe.

adjunct, a făcut o dare de seamă asupra progreselor realizate, într-un memorandum adresat lui Sir Frederick Phillips, de la Trezorerie. Sarcina principală a lui, Sir Catterns era de a examina situația din punct de vedere bancar și, nicicând, nu s-ar fi putut alege un om mai potrivit pentru elaborarea unui proiect solicitând secretul absolut. Fiind întrebat într-o zi asupra profesiei sale, el răspunsese: „Aparțin unui serviciu renumit a fi mai tăcut decât înseși serviciile secrete”. În scrisoarea sa din 25 mai adresată lui Sir Frederick, el arăta, că, în urma convorbirilor cu Gilmour de la Amiralitate, ar fi posibilă evacuarea în Canada a 300 milioane lire aur pentru sfârșitul lui iunie, a această cifră putându-se mări cu încă 50 milioane.

Dar aurl nu mai constituia acum principala preocupare a conducătorilor britanici. Evenimentele tragice din Franța au obligat cabinetul să ceară grupului de lucru amintit să-și lărgască considerabil cimpul de activitate. Problema, ce se punea acum nu era numai de a trimite aurlul în străinătate, ci de a salva valorile negociabile, în comparație cu care aurlul părea o bagatelă.

În cursul dimineații, cabinetul s-a întrunit într-o atmosferă de doliu. A fost enumerată lista catastrofelor: portul Boulogne căzuse, portul Calais era asediat; Dunkerque răminea singura posibilitate de evacuare pentru corpul expedițional englez încercuit. S-a luat hotărârea ca operația „Dynamo”, numele de cod pentru evacuarea armatei engleze, să înceapă de a doua zi, deoarece trupele erau într-o situație aproape disperată.

Amplasarea dezastrului i-a determinat pe Catterns și pe colegii lui să-și modifice programul. Ei trebuiau acum să examineze cum putea fi împiedicată eventualitatea „ca titlurile și alte acțiuni negociabile în străinătate să cadă în mâinile germanilor, în cazul în care aceștia ar fi pus piciorul în țară”.

Catterns scrisese lui Sir Frederick: „În două cuvinte, propunem ca Trezoreria să recupereze toate titlurile respective... Ele vor fi colectate

prin sedile londoneze ale băncilor și, după ce ne vom pune de acord, vor fi expediate în Canada pe o navă închiriată special în acest scop”.

Valorile, continua scrisoarea, vor fi deținute în Canada, în numele guvernului Maiesității Sale; pentru organizare și depozitare, va fi necesară trimiterea în Canada a personalului special de la Banca Angliei. Catterns considera că, pentru colectarea și ambalarea titlurilor, ar fi fost nevoie de aproximativ două săptămîni.

Cuvintele prudente, alese cu grijă, voalau una din: cele mai radicale hotărîri din timpul războiului. Se propunea ca guvernul să pună mîna pe bunurile cetățenilor, fără consimțămîntul lor, și, fără știrea lor, să le trimită dincolo de Ocean. Dacă germanii ar fi invadat Marea Britanie, aurl și valorile ar fi permis țării să continue războiul din Canada.

Păstrarea secretului total era o chestiune esențială. Pe lîngă picolele ce ar fi rezultat pentru soarta aurlului și valorilor dacă inamicul ar fi aflat ceea ce se punea la cale, dacă omul de pe stradă ar fi cunoscut situația, moralul populației s-ar fi prăbușit. Deși poporul englez nu avusesse pînă atunci dect decepții, iar chiar atunci floarea armatei sale era în pericol de a fi nimicită, puterea lui de luptă rămăsese necrezut de puternică. De aceea, cea mai mică bănuială în legătură cu vreo măsură alarmistă ar fi produs un rău considerabil. Oare cum ar fi reacționat cetățeanul de rînd, înflăcărat de elocvența lui Churchill, dacă ar fi aflat că există anumite îndoieli despre capacitatea Angliei de a supraviețui?

Marea Britanie se afla într-un asemenea pericol, încît trebuiau depășite limitele de încălcătură admisibile fiecărei nave care urma să facă transportul aurlului în Anglia. Elementul esențial devenise acum rapiditatea; prudența nu mai era pe primul plan. Convorbirile legate de această chestiune au fost lungi și dificile; în cele din urmă, s-a elaborat un proiect provizoriu. Acesta prevedea ca, la 30 mai, cuirasatul „Revenge” să imbarce 40 milioane lire aur;

nava militară însoțea două pacheturi rapide, „Antonia” și „Duches of Liverpool”, fiecare din ele transportînd cite 10 milioane. Se prevedea ca, în trei călătorii succesive, să fie evacuate 200 milioane metal prețios. Pe portavionul „Furious”, care trebuia să se deplaseze în Canada pentru a prelua avioane, urma să fie încărcate 20 milioane, iar alte basteimente de război sau comerciale trebuiau să transporte cantități ceva mai mici.

Studiindu-se cazul valorilor negociabile, s-a convenit că prima măsură ce se impunea era o hotărîre a cabinetului prin care Trezoreria să capete dreptul de a obliga pe purtători să-și depună acțiunile acolo unde li se va spune. Existau 200 000 titluri americane negociabile. Celelalte țări care dețineau valori înregistrate la bancă erau: Argentina, Belgia, Canada, Franța, Olanda, Indiile Olandeze, Norvegia, Suedia și Elveția.

În ziua în care s-a trecut la executarea operației „Dynamo”, la catedrala Westminster, la doi pași de Parlament, s-a celebrat un serviciu religios.

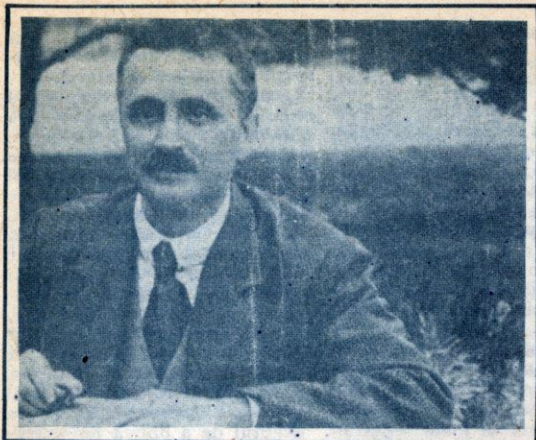
În cursul zilei, s-a remis ministrului de finanțe, Sir Kingsley Wood, o dare de seamă secretă asupra deliberărilor care se desfășurau la Banca Angliei și indica cu mai multă precizie valoarea aurlului existent în țară. În continuare se specifica: „Întregul aur al Băncii Angliei va fi depus în lăzi; această muncă se va termina într-o săptămînă”.

Amănuntele asupra transportului erau puse la punct, dar răminea un semn de întrebare: „Încercînd 50 milioane de lire aur pe un singur cuirasat, ne expunem la riscuri imense, pe care în timp normal n-am fi gîndit niciodată să ni le asumăm... Vom face oare acest lucru?”

Introducere, selecție și note:
EUGEN PREDĂ
Traducere:
Cristina LUCĂ BOICO

¹ Coloniiile olandeze, care la cucerirea independenței, au proclamat independența.

² 27 mai, a doua zi, a capitulat armata belgiană. Evacuarea celei mai mari părți a corpului expediționar britanic și a unor trupe franceze în total 338 555 militari, s-a încheiat la Dunkerque la 4 iunie.

INSEMNĂRI (II)

IOAN URSU

Revenit în țară, după anii petrecuți în străinătate, Ioan Ursu s-a dedicat cu și mai mare hotărâre idealului unirii românilor într-un singur stat. Ales, în 1914, președinte al secției ieșene a Ligii culturale (care mai tirziu își va lua denumirea de Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor), el a militat, prin presă și conferințe, împotriva idelilor lansate de propaganda austro-ungară, care urmărea să stăvilească dorința românilor din imperiu de a se uni cu România; a activat, de asemenea, pentru ieșirea țării din neutralitate și participarea la război alături de Antantă, în vederea împlinirii visului secular al unității naționale. Paralel cu corespondențele adresate ziarelor din București și Iași, a publicat numeroase articole în presa românească din Transilvania, îndemnând la unitatea forțelor românești de dincolo de Carpați. Această propagandă serisă a fost dublată de conferințe cu teme istorice semnificative (Unirea lui Mihai Viteazul, Unirea din 1859) ținute la Cîmpulung Moldovenesc, Brașov, București, Galați, Brăila, Piatra Neamț etc.

La 15 martie 1915, profesorul Ioan Ursu a luat parte la Congresul românilor de peste hotare care se aflau atunci în țară. Congresul a avut loc la București, în sala Ateneului. Discursul rostit de Ioan Ursu s-a încheiat cu cuvintele: „Pentru noi însă Ardealul e nu numai o chestie de viață, dar și o chestie de dreptate...”

„A sosit momentul ca în fruntea bunului nostru popor să vie o generație care să reia tradiția generației de la 1848 și să caute mîntuirea neamului numai în propriile noastre forțe, în luptă și jertfă”.

Întors la Iași, a depus eforturi stăruitoare pentru a edita o revistă pusă în slujba unității naționale. „M-am decis să scot o revistă istorică — după cum mărturisește chiar el în memoriile sale — în care, pe baza documentelor, să

arăt, într-un stil clar și pe înțelesul tuturor, dezvoltarea evenimentelor care au dus popoarele Europei la groaznicul război. Voiam să arăt, cu toată obiectivitatea necesară, vina Puterilor Centrale în desfășurarea războiului și ținta la care au voit să ajungă. În același timp, am crezut că e bine să fac să reiasă din expunere calea firească pe care trebuie să apuce România. Eram hotărât să o scriu. La nevoie singur și să o scot săptăminal. Greutățile financiare m-au silit să fac să apară de două ori pe lună.” Așa a apărut, la 1 octombrie 1915, Revista neamului, al cărei director a fost pînă la ultimul ei număr (15 iulie 1916). În acest interval a colaborat și la Epoca, Adevarul și la alte cotidiane, a publicat mai multe lucrări (Politica noastră, 1914; Idealul nostru, 1915; Politica României, 1916) în care a militat pentru intrarea cît mai grabnică a României în război alături de gruparea de mari puteri favorabile unirii Transilvaniei cu România.

Odată cu constituirea la 18 septembrie 1915 a Federației Unioniste (alcătuită din reprezentanți ai grupării conservatorilor „antantisti”, al Partidului Conservator-Democrat și al transilvănenilor aflați în România, avînd ca scop lupta pentru desăvîrșirea unității naționale statale), a participat la mai toate manifestațiile organizate de acest or-

ganism la București (13 octombrie), Brăila (18 octombrie), Iași (1 noiembrie) etc.

După intrarea țării în război (27 august 1916), a revenit la Iași, unde a început să strângă material pentru alcătuirea unui volum care să prezinte drepturile istorice ale unirii Transilvaniei cu România.

În luna august 1917, marcată de memorabilele victorii de la Mărăști, Mărășești și Oltuz¹, în cercurile politice românești s-a pus cu acuitate problema propagandei peste hotare spre a face cunoscute opiniei publice din țările aliate și neutre scopurile pentru care România a intrat în război. Paralel cu trimiterea unei misiuni parlamentare, alcătuită din foști miniștri și membri ai celor două camere, Asociația profesorilor universitari a decis formarea unui comisiu de profesori de la universitățile din București și Iași, care să activeze în principal în Franța și Italia. Din delegație au făcut parte I. Găvănescu, D. Hurmuzescu, Tr. Lalescu, S. Mindrescu, G. Murnu, I. Nistor, E. Pangrati, D. Pompeiu, O. Tafrali și I. Ursu.

După o călătorie plină de peripeții prin Rusia cuprinsă de revoluție, prin Finlanda, Suedia și Anglia, cei zece delegați români au ajuns la Paris, unde au fost prezentați președintelui Republicii, Raymond Poincaré.

În capitala Franței, Ioan Ursu s-a angajat cu hotărâre în acțiunile politico-propagandiste dedicate cauzei Unirii. Dealtfel, un memoriu redactat de Ministerul de externe al Franței îl numea „una din cele două personalități remarcabile [românești] care acționează la Paris”. La 4 martie 1918, o delegație a românilor ardeleni condusă de I. Ursu, S. Mindrescu, D. Comșa, și G. Murnu a fost primită de Georges Clemenceau, președintele Consiliului de Miniștri al Franței, căruia i-a expus scopurile naționale românești și i-a declarat că, în cluda tratatelor de pace între România și reprezentanții Puterilor Centrale², românii de peste hotare vor continua lupta. La 30 aprilie 1918, Ioan Ursu a luat parte la Paris la ședința de constituire a Comitetului național al românilor din Transilvania și Bucovina, al cărui scop era „de a lupta prin toate mijloacele corespunzătoare pentru independența Transilvaniei și Bucovinei și pentru unirea acestor țări cu Regatul României”.

În cursul verii a lucrat intens pe mai multe planuri: a fost unul din colaboratorii princi-

pali ai ziarului La Roumanie, ocupându-se de aspecte ale istoriei Transilvaniei; a scris ultimele pagini ale lucrării Pourquoi la Roumanie a fait la guerre (Pentru ce a intrat România în război), apărută în toamna anului 1918 la Paris, apreciată de numeroși istorici și publiciști francezi; a conferențiat la Școala de înalte studii sociale, Articolele sale din La Roumanie au vizat, în special, drepturile seculare ale românilor de peste munți, necesitatea unirii Transilvaniei cu patria-mamă, precum și lupta împotriva politicii de maghiarizare forțată.

Toamna anului 1918 l-a găsit pe profesorul Ursu, alături de ceilalți colegi, în plină acțiune de unire a eforturilor tuturor românilor din Franța. Astfel la 6 septembrie, adunarea generală a Coloniei române a decis înființarea unui consiliu național, al cărui scop era de a apăra pe lângă guvernele aliate și în fața opiniei publice mondiale interesele românești. O lună mai târziu, adunarea generală a tuturor românilor aflați în Franța a desemnat conducerea și membrii noului organism, intitulat Consiliul Național al Unității Române, avind ca președinte pe Take Ionescu și ca vicepreședinți pe dr. Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Angelescu și Ioan Th. Florescu. Ioan Ursu a fost ales membru al consiliului.

În continuare, profesorul Ursu a participat la ședințele consiliului în care s-au luat măsuri pentru întărirea propagandei, pentru constituirea legiunii de voluntari români care să lupte alături de Aliați. În același scop, la sfârșitul lui noiembrie, a plecat la Roma, împreună cu Vasile Lucaciu, Nicolae Titulescu, C. Angelescu și alții.

Reîntors la Paris, a luat parte la întâlnirile cu ziariști, oameni politici și profesori universitari din Franța, Statele Unite și Italia, militând mai departe pentru recunoașterea unirii de la 1 decembrie 1918. Pentru meritele sale deosebite în sprijinirea cauzei Aliaților, guvernul francez l-a distins cu Legiunea de onoare.

Publicăm, în continuare, câteva fragmente din memoriile prof. Ioan Ursu, consacrate perioadei 1913-1915. Ca și în numărul trecut, intervențiile explicative ale redacției Magazin istoric sînt marcate prin paranteze drepte, iar întreruperile prin trei puncte.

Ioana URSU,
Mihai RETEGAN,
Dumitru PREDĂ

„Credință în biruința apropiată”

Avind credință că războiul, din care va trebui să răsară realizarea visului căruia îi închinase viața, se apropie, nu m-am putut reține să scriu un apel disperat către frații

de peste munți, ca să se organizeze. „Neamul nostru din Carpați va putea fi la înălțimea împrejurărilor, pentru ca să lupte cu sorți de izbândă contra furtunilor ce se vor ivi?”

— scriam [în 1913] în acel articol intitulat *Organizați-vă*. „Vor veni desigur furtuni pen-

tru cei ce se jefnesc, dar fără astfel de certe un popor nu se otește și nu poate avea sorți de izbândă, căci trenul care va sosi în sfârșit și pentru ai noștri va putea fi prins o singură dată... Trebuie, ca evenimentele să ne găsească pregătiți și cu energiile concentrate

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1980.

² În martie 1918, s-a semnat, la Bufta, Tratatul preliminar de pace între România și Puterile Centrale.

în mod conștient și canalizate spre țintă, pentru care scop n-am alt cuvânt să vă trimit peste Carpați, fraților din Ardeal, decit: „Organizați-vă”.

Tot în acest scop am vorbit la înmormîntarea [septembrie 1913] regretatului Aurel Vlaicu, cu care eram în relațiuni de prietenie încă din Germania: „Am avut durerea să-l vedem smuls tocmai în momentul cînd se pregătea să treacă munții ca să ducă fraților oropșiți de acolo, adunați la sărbătoare, nu solia completă a libertății, ci tărie și nădejde în viitor, oțelire pentru luptă și credință în biruința apropiată... El s-a dus, dar visul lui rămîne nedormit printre noi! Liga culturală, în numele căreia vorbesc, nu va găsi primul mai bun pentru memoria lui decit muncind în direcția viului acestuia, care-i al neamului, al multimei adunate aici”.

În același timp, am continuat să pledez pentru despărțirea cărării noastre politice de Austria. „O alianță cu Austria — scriam în *Universul* [octombrie 1913] — ne-ar aduce, cu siguranță tragedia” în caz de război, deoarece „țara noastră însăși ar lupta fără entuziasm, căci s-ar simți că se navighează „contra vîntului”.

Diplomația Puterilor Centrale și-a dat seama de curentul ostil ce s-a format în România contra Austro-Ungariei de la războiul balcanic [cel de-al doilea] încôace. De aceea, factorii politici din Berlin și cei din Viena au căutat să sugereze la Budapesta o politică de moderațiune față de românii din Ardeal. Ei aveau teamă ca România să nu se arunce în brațele Triplei Înțelegeri. În consecință, factorii politici ai Triplei Alianțe au căutat să înlăture orice motiv de neîncredere și răceală între București și Viena.

În urma sugestiei venite de la Berlin și Viena, ungurii s-au hotărît să facă românilor oarecari concesii, destinate să aducă împăcarea, ușurînd sarcina regelui Carol, care dorea sincer, ca rămină, ca și în trecut, credincios legăturii cu Puterile Centrale.

Față de curentul acesta al împăcării, lansat de factorii politici ai Triplei Alianțe, nu puteam să nu reacționez. El era în contradicție cu sistemul

și cu principiile pentru care am luptat cu atîta hotărîre de la 1907 încôace. De aceea, m-am ridicat cu toată energia în contra acestui curent, arătînd că „nu poate fi vorba de împăcare decit atunci cînd ei [ungurii]... [ne vor lăsa] deplină dezvoltare și libertate completă pe plaiurile românești... Lupta e pentru Ardeal...”.

Pe cînd combăteam prin scrieri alianța cu Austria și încercările de împăcare, cerînd alăturarea de Triplea Înțelegerere, căutam să contribuim, prin conferințe, la formarea unui curent pentru desfacere de Austria, îndrumarea politicii noastre în armonie cu politica Antantei și pentru necesitatea unirii cu Ardealul.

În anii 1912, 1913 și 1914 am ținut conferințe aproape în toate orașele Moldovei, și în cele mai importante din Muntenia. În București, Brăila, Buzău, Galați, Bîrlad, Roman, Piatra [Neamț], Dorohoi, Tg. Frumos, Iași etc. am accentuat prin conferințe, ascultate de un numeros public, necesitatea realizării unității noastre naționale...

Poporul românesc formează un organism unitar și posedă cea mai perfectă unitate sufletească și geografică. Șira spinării neamului românesc o formează Carpații... Imperativul vremii cere ca acest popor, cu unitate de limbă, cu unitate sufletească și geografică, să fie concentrat în același stat. Generația noastră e destinată să facă jertfele cele mari pentru unitatea neamului.

Politica externă trebuie astfel dirijată ca să ne ajute la realizarea unității naționale, iar calea indicată de însăși firea lucrurilor este desfacerea de Puterile Centrale și alianța cu Puterile Înțelegerii.

Pe lingă aceste numeroase conferințe, finute cu diferite ocazii în cele mai multe orașe ale țării, am avut mulțumirea sufletească să vorbesc și fraților de peste Carpați și [riul] Molna despre unirea țărilor române...

Românii din Cîmpulung [ul Moldovenesc, pe atunci în Austro-Ungaria] m-au învitat să țin o conferință (martie 1914). Primirea care mi s-a făcut a ieșit din cadrul obișnuit. Ea a fost ocaziunea unei manifestări excepționale pen-

tru unirea cu patria-mamă. De la graniță și pînă la Cîmpulung am fost escortat de un pluton de jandarmi austriaci. La gară, un cor de domni și doamne a cîntat un cîntec național, iar de la gară pînă la casa unde am fost găzduit, poporul înșirat pe cele două laturi ale străzii, striga neconștient „Trăiască România”.

Le-am vorbit despre *Unirea țărilor române*, subiect sugestiv care a produs și mai mult entuziasm. Un comisar al guvernului avea ordin să-și noteze cuvintele prin care aș fi primejdit statul austriac.

Nu i-am dat însă nici un prilej. Poporul a știut să înțeleagă printră rînduri. Sugestia s-a produs în chip indirect că mulțimea ajunsesă într-o stare atît de surescitată încît se putea asemăna cu o materie inflamabilă, căreia nu-i trebuie decit un chibrit pentru ca să ia foc. Era atîta duioșie în aclamările publicului care izbucneau ori de cîte ori apăream pe stradă și pe care le-au accentuat din nou, la locuință, unde s-a adunat ca să-mi facă ovații.

Nu voi uita niciodată serbarea culturală frumoasă aranjată seara și căreia femeile frumoase, îmbrăcate în costumul pitoresc național, i-au dat și mai mult farmec. Dar ceea ce a fost mai caracteristic și a dat nota întregii sărbători, a fost faptul că la masa care s-a organizat noaptea, după sezoarea culturală, în mod spontan, toată lumea s-a ridicat într-un moment în picioare cîntînd... [Imnul de stat al României], cu atîta patimă și căldură, încît am avut impresia că ascult un imn de dezrobire, cîntecul care aduce unui popor libertatea.

„Ne este tot atîta”, s-a răspuns atunci cînd s-a pus întrebarea dacă prin cîntarea imnului unui stat străin [România] nu s-au împins lucrurile prea departe. „Sîntem sătui pînă în gît de robie... Ne este tot atîta...” Frucul unirii cu patria-mamă era copt.

Același subiect sugestiv (*Unirea țărilor române*) l-am tratat scurtă vreme mai înainte la Sibiu, înaintea numerosului public adunat în sala „Asociațiunii pentru cultura poporului român”. Și în Ardeal încolțise mugurul speranței în apropierea ceasului dezrobirii.

MARTOR ÎN CULISELE CELUI DE-AL TREILEA REICH (II)

Documentele publicate în numărul trecut au relevat aspecte majore privind culisele și semnificația masacrului organizat de Hitler în zilele de 30 iunie-2 iulie 1934 împotriva batalioanelor de asalt SA și a comandantului acestora, Ernst Röhm. Prin lichidarea lor, Führerul a dat satisfacție celor mai apropiați colaboratori ai săi (Göbbels, Göring, Himmler); se părea că, prin această singeroasă operație, obținuse acordul deplin al castei militarilor din cadrul Reichswehrului pentru viitoarele sale planuri politico-militare.

Fin observator al evenimentelor petrecute în Germania de atunci, Nicolae Petrescu-Comnen își încheia unul dintre rapoarte cu concluzia: „Drama germană nu este încă terminată... Adevărata dramă a Germaniei de-abia începe“. Evenimentele care au urmat aveau să confirme preziviziunea diplomatului român.

La sfârșitul anului 1937 și începutul lui 1938, regimul hitlerist a fost supus unui nou și puternic moment de criză, cunoscut sub numele de „afacerea Blomberg-Fritsch“. Chiar dacă n-a îmbrăcat același aspect sîngeros, „afacerea Blomberg-Fritsch“ rămîne, ca și aceea din 1934, un moment tipic de criză a regimului hitlerist, de luptă pentru putere.

Dar să reamintim, pe scurt, evenimentele. La 5 noiembrie 1937, Hitler a convocat o consfătuire intimă cu participarea ministrului de externe, Konstantin von Neurath, a ministrului de război, Werner von Blomberg, a comandantului șef al armatei de uscat, Werner von Fritsch, și a comandanților marinei și aviației, Erich Raeder și, respectiv, Her-

mann Göring. Führerul și-a anunțat, cu acest prilej, hotărîrea sa de a trece la rezolvarea prin forță a „problemelor germane“, ceea ce însemna, pentru moment, anexarea Austriei și a zonei sudete. La 19 noiembrie 1937, Hitler a primit vizita ministrului de externe britanic, lordul Edward Halifax, în timpul căreia oaspetele a avut cuvînte de admirație pentru acțiunea de „reconstrucție“ a Germaniei, pentru faptul că Hitler „a știut să împiedice pătrunderea comunismului în țara lui, să-i bareze drumul spre Occident“. Din punct de vedere psihologic, atitudinea diplomatului britanic a fost un fel de primă de încurajare pentru Hitler, cu rol, credem noi, important în precipitarea evenimentelor de la sfârșitul anului 1937 și începutul celui următor.

La cererea lui Hitler de a se pune în practică hotărîrea anunțată în consfătuirea de la 5 noiembrie 1937, Blomberg și Fritsch au adus obiecții de natură tehnică, motivînd că armata nu era pregătită pentru declanșarea unei acțiuni militare în afara granițelor. Deși obiecțiile lor nu izvorău dintr-un sentiment de culpabilitate la adresa păcii, ci mai ales din considerații tactice și strategice, cei doi generali și-au păstrat punctul de vedere. Un punct de vedere care, după unii specialiști, era în mare măsură întemeiat, căci, în acel moment, Germania nu avea capacitatea să poarte o acțiune militară care să-i asigure victoria, în cazul în care Anglia și Franța, onorîndu-și obligațiile, ar fi ajutat Austria și Cehoslovacia.

Obiecțiile lui Blomberg și Fritsch nu l-au determinat însă pe Führer să renunțe la planurile sale. Dimpotrivă, crezînd că sosise

momentul propice pentru a-și asigura întreaga putere în stat, Hitler a trecut la reorganizarea conducerii armatei, a sectorului economic și a Ministerului de externe, prin înlăturarea conducătorilor departamentelor respective și numirea în fruntea acestora a unor persoane dispuse să-l urmeze fără șovăire în înlăturarea proiectelor sale expansioniste. Ceea ce conta acum nu era lichidarea fizică a adversarilor, ci smulgerea din mâinile acestora a unor importante pîrghii ale puterii. Peste noapte, s-au confecționat dosare acuzatoare la adresa moralității celor vizați (Blomberg — căsătorit cu o femeie mult mai tină și provenind dintr-un mediu social modest; Fritsch — viață particulară dubloasă etc.) și la 4 februarie 1938 s-a comunicat oficial destituirea lor. Totodată, ambasadorul nazist la Londra, Joa-

chim von Ribbentrop, membru marcant al partidului nazist; intim sfătuitor al lui Hitler, a fost chemat urgent la Berlin și numit în fruntea Ministerului de externe. Ambasadorii de la Roma, Viena și Tokio au fost înlocuiți cu persoane demne de a da curs noii orientări a politicii externe hitleriste.

Rapoartele și notele provenite de la șeful Legației române în capitala Germaniei despre amănuntele și substraturile schimbărilor survenite în conducerea departamentelor-cheie în problemele militare și externe ale celui de-al treilea Reich sînt în acest sens foarte edificatoare. Aceste documente se publică acum pentru prima oară. Să le facem loc, precizînd că intreruperile sînt marcate prin trei puncte, iar explicațiile noastre prin paranteze drepte; notele de subsol îmi aparțin.

Marin BADEA

31 ianuarie. 1938

„Se vorbește azi despre o criză von Blomberg.

Acum vreo zece zile, deși în vîrstă de 65 ani, d-sa s-a căsătorit cu fosta lui secretară, o fată în vîrstă de numai 26 ani, de joasă extracție. Conducătorii armatei au resimțit dureros acest fapt, care, pretind ei, aduce o adîncă jignire corpului ofițeresc, atingînd chiar prestigiul armatei. Se afirmă că săptămîna trecută o delegație de generali s-ar fi prezentat Fûhrerului, căutînd a-l convinge că von Blomberg nu ar mai putea rămîne în fruntea armatei. Hitler, profund afectat de acest incident, a asigurat pe generali că va ține seama de punctul lor de vedere, rezervîndu-și dreptul însă de a lua o decizie în momentul pe care îl va socoti oportun.

Marea dificultate va fi găsirea unui succesor care să întrunească și calitățile tehnice necesare acestui post de mare răspundere, și încrederea

armatei, și pe aceea a partidului, și a d-lui Hitler. Lucrul nu va fi ușor și criza riscă să se prelungească. Pentru moment, se vorbește de generalul de divizie von Reichenau, comandantul corpului de armată de la München, om deosebit de destoinic, cunoscut prieten și sfătuitor al

Fûhrerului în chestiuni militare. Se crede însă că d. Göring, la rîndul său, ar avea dorința, nemărturisită încă, de a deveni șeful suprem al armatei. Se naște întrebarea dacă această criză neașteptată nu va determina noi frămîntări în viața internă a Reichului”.

1 februarie

În p. 43: 11-12 martie 1938. Anschlussul o nouă agresiune — trupele hitleriste cîrpititoare intră în Viena

Fostul cancelar al Reichului Franz von Papen devenit ambasador în Austria seosește la Berlin spre a primi în alt post întrucît Fûhrerul a hotărît anexarea țării în care fusese acreditat

„Căzul marelui șef von Blomberg [ministrul de război] s-a agravat. D-sa a plecat într-un concediu în străinătate, care, după cît se crede, se va prelungi pînă la găsirea unei soluții.

Acest incident pare a fi avut însă pe plan intern german repercusiuni neașteptate în adîncime. Generalul Göring încearcă a profita de acest moment pentru a-și consolida pozițiunea sa preponderantă, dar mai ales pentru a-și lichida adversarii.

Pînă în prezent, cele mai străni zvonuri circulă nu numai în cercurile diplomatice impresionabile și de obicei alarmiste, dar chiar și în cercurile germane cele mai rezervate.

Mareșalul Blomberg și fata care, devenindu-i soție, indignase pe miștarii de carieră din Reichswehr.

Se vorbește de dizgrația domnului Göbbels¹, de demisiunea proaspătului înlocuitor al dr. Schacht — ministrul Funk². Cu toate că nu mai târziu de acum două zile, doctorul Schacht îmi confirmase personal plecarea sa apropiată din fruntea Băncii Reichului, azi se vorbește de o acțiune puternică a finanței și industriei germane menită a readuce pe fostul dictator economic în postul său de comandă anterior... Fapt cert însă este că ne găsim în fața unei crize interne serioase, pe care Führerul încearcă să o rezolve fără zgomet și fără zguduiri, dar care merită cu atât mai multă atențiune cu cât ea se produce într-un moment de mare tensiune internațională³.

4 februarie

„Criza ce v-am semnalat... se prelungește. Azi se colportază știrea că generalul Fritsch, comandantul șef al armatei [de uscat] germane, și-ar fi dat demisiunea și că cu acesta s-ar fi solidarizat și alți ofițeri generali. Această știre pare coroborată și de faptul că o recepțiune oficială

¹ Zvon neconfirmat de cursul evenimentelor.

² La 28 noiembrie 1937, Schacht — președintele Băncii Reichului și comisar general pentru economia de război — fusese înlocuit în cea de-a doua funcție cu Walter Funk. Zvonurile privind o eventuală revenire a lui Schacht în fruntea departamentului economice nu s-au adevărat.

ce urma să aibă loc la acest general chiar azi a fost contramandată fără arătare de motive.

În același timp, aflui din izvor demn de credință că Führerul ar fi pregătit decretul creșd un consiliu superior al apărării naționale, a cărui președinție ar urma, pentru patru ani, să fie încredințată generalului Göring. În acest mod, domnia sa [Göring] devine șef efectiv al tuturor forțelor de apă, uscat și aer ale Reichului. Pentru a se evita noi atingeri de susceptibilități, acest decret va viza la început numai organizațiunea economică a armatei încadrată în planul celor patru ani⁴, rămânând ca ulterior să se precizeze încadrarea și tehnica militară a întregii armate în această nouă organizațiune a cărei supremă direcțiune va reveni d-lui Göring.

În felul acesta cel mai scump vis al d-lui Göring, de a deveni șeful suprem al armatei, va fi izbândit.

În ultimul moment aflui însă că [atât] amiralul Raeder, șeful marinei Reichului, cât și generalul Reichenau ar fi ostili acestei reforme, alegând [argumentând] că dl. Göring nu ar avea nici cunoștințe, nici autoritatea necesară pentru un post ce ar echivala cu acela de generalisim al armatei germane... Criza se prelungește deci luind proporțiuni neașteptate⁵.

5 februarie

„Prima parte a crizei și-a primit ieri deznodământul prin eliminarea mareșalului von Blomberg din armată. Pentru a da însă și partidului [nazist] satisfacțiune, Führerul s-a văzut nevoit să ceară în același timp demisiunea generalului von Fritsch, comandantul suprem al forțelor de uscat, acuzat de a fi instigatorul revoltei generalilor contra șefului lor von Blomberg. Concomitent, au fost scoși la pensie alți 13 generali care s-au solidari-

³ Planul lansat de Hitler la 9 septembrie 1936, care avea în vedere crearea condițiilor necesare ca Germania să-și satisfacă singură necesitățile economice dictate de politica agresivă expansionistă a celui de-al III-lea Reich, în așa-numita concepție a „războiului total”.

zat cu dl. Fritsch. Aceste ultime demiteri se pun în legătură și cu permanentele dezacorduri constatate în ultimele vremuri între concepțiunile atât interne cât și externe, ale partidului și celea ale înaltului comandament.

D. Göring obține, la rândul său, o primă satisfacțiune, devenind [prin avansare în grad] unicul mareșal activ al armatei. Aceasta, bineînțeles, în așteptarea înălțării sale la situațiunea de generalisim. Plecarea din fruntea Ministerului afacerilor străine a d-lui von Neurath și înlocuirea acestuia cu von Ribbentrop, ia, la rândul său, un înțeles înțeles: epurarea guvernului de ultimele elemente socotite reacționare, înscăunarea definitivă a partidului în aparatul de stat.

Pentru unii pesimiști, reorganizarea conducerii armatei, punerea acesteia sub comanda supremă a Führerului, îndepărtarea conducătorilor de pînă ieri și schimbarea din fruntea Ministerului de externe intervenită în același moment, prevestesc evenimente serioase. Sint informat că, mai ales la Londra, Praga, Paris și Viena aceste schimbări au produs un sentiment de vie îngrijorare. Se pune însă

Göring pare pe deplin satisfăcut; ca și Hitler care știe că, i-a, satisfăcut doar parțial ambițiile.

întrebarea, dacă ele nu vor trezi în rândurile armatei nemulțumiri care ar putea complica și mai mult politica internă a Germaniei care se găsește încă în fața atitor grave

probleme economice, financiare și religioase nesoluționate.

În tot cazul, desfășurarea evenimentelor cheamă toată atențiunea publică. Orice pronostic, pentru moment, ar fi temerar¹.

7 februarie

„Pentru a desluși adevăratul înțeles al ultimei crize germane este necesar a reaminti antecedentele ei.

„Noua formulă” pentru care la începutul anului 1938 optase Hitler (de la stînga la dreapta): Keitel, Brauchitsch, Neurath și Ribbentrop

În nenumărate rapoarte... am semnalat divergențele tot mai evidente ce se constatau între concepțiile economice și politice: ale Partidului Național-Socialist și înaltul comandament german...

Personal chiar, și nu o dată, am semnalat aceste simptome... Am auzit severe critici cu privire la intervenția în Spania¹, la aceea de prea strînsă colaborare cu Italia și Japonia și, în fine, față de atitudinea socotită imprudentă și provocatoare² în Bazinul dunărean. Von Blomberg, acuzat că a trădat interesele Germaniei și ale armatei în schimbul bastonului de mareșal [oferit de Hitler] devenise, odios foștilor săi colegi.

D-sa era acuzat de a fi comișit grave concesii regimu-

¹ După cum se știe, îndată după izbucnirea războiului civil din Spania, statele fasciste — Italia și Germania — au intervenit masiv cu forțe armate și materiale de război, în ajutorul generalului Franco.

² Aluzie la planurile expansioniste în această zonă a Europei, vizînd, între-o primă etapă, Austria și Cehoslovacia. În acel moment, unii dintre generali germani considerau această politică „imprudentă” și „provocatoare” întrucît apreciau ca insuficiente pregătirile militare și se temeau de o reacție promptă din partea Angliei și Franței.

lui, sacrificînd... din doctrina tradițională a armatei germane. Incidentul provocat de căsătoria d-sale a oferit reprezentanților ortodoxiei militare un fericit prilej pentru a decapita pe fostul camarad socotit felon [trădător] și primejdios țării.

Prin glasul autorizat al șefului armatei, generalul Fritsch, majoritatea generalilor convocați în grabă la Berlin au cerut d-lui Hitler, nu numai

de altă, și, în urma unor negocieri lungi... a procedat la o epurațiune redusă în armată, devenită absolut indispensabilă, pentru a se evita o gravă coliziune între acestea și partid. A refuzat însă atribuirea posturilor de conducere unor partizani, păstrînd comanda³ supremă, vremelnică cel puțin, pentru sine. Celelalte trei posturi însemnate au fost încredințate amiralului [Erich] Raeder și generalilor [Walther von] Brauchitsch și [Wilhelm] Keitel, ce se bucurau de încrederea armatei. Göring, care nutrea speranța să profite de acest prilej binevenit pentru a se vedea proclamat la comanda supremă a oștirii, se mulțumește, pentru moment cel puțin, cu demnitatea de mareșal ce nu îi conferă însă nici un surplus de atribuțiuni.

Pentru a se da totuși pe alt plan, mai multă satisfacțiune partidului, care își manifestă nemulțumirea, s-a procedat la o reformă radicală a oficiului afacerilor străine.

Șeful departamentului a fost înlocuit cu von Ribbentrop, ieșit din cadrele partidului [nazist], mai pătruns de doctrina acestuia și mai puțin îmbrăcat în tradițiunile lenitive [atenuante, moderante] ale vechii diplomații cum îmi spunea ieri un militant al partidului. S-a procedat apoi la crearea unui consiliu secret al afacerilor străine, asupra naturii și competenței căruia ar fi prematur să emitem vreo părere înainte de publicarea decretului fixîndu-i atribuțiunile. Se cuvine însă să primim cu toată atențiunea rechemarea celor trei ambasadori de la Viena, Roma și Tokio. Era de notorietate publică că acești trei diplomați erau considerați prea rezervați, prea puțin corespunzători dinamicii și obiectivelor regimului.

Misiunea d-lui von Pappen la Viena, care nu a putut obține nici măcar participarea unui singur național-socialist [austriac] în guvernul federal [al Austriei], era considerată de mult deficitară. Ambasa-

³ Magazin istoric, nr. 1,2/1976 și 10/1977.

⁴ Situația s-a menținut, de fapt, pînă la sfîrșitul regimului hitlerist.

dorul de la Roma [Ulrich von Hassel] era privit de Mussolini ca prea timorat și bănuia a fi sabotat împreună cu Marele Stat Major german (pactul de amicitie etern) italo-german. În fine, cel de la Tokio [Herbert von Dirksen] era învinuit de șefii militari japonezi de a fi un prea călduros apărător al tezei unei păci rapide între China și Japonia, părind a ține cont mai mult de interesele firmei Otto Wolff, adînc angajată în China, decît de acelea ale amicitiei germano-nipone.

Faptul înalt semnificativ îl constituie strigătul de bucurie cu care au fost primite de presa italiană și japoneză toate schimbările intervenite atît în armată cît și în diplomația Reichului...

Ar fi prematur a se afirma dacă ultimele evenimente petrecute în Germania vor constitui o contribuție la consolidarea păcii, cum se afirmă aci, mai ales în cercurile național-socialiste, sau dacă ele constituie prognoza unei noi orientări, mai ales în politica externă a Reichului.

Unul dintre cei mai imparțiali dintre colegii mei de aci, dîndu-mi o nouă dovadă de încredere, mi-a citit raportul ce-l adresează chiar azi guvernului său. D-sa vede în înălțarea celor 18 generali și a d-lui von Neurath, care urmează [după înălțurarea] d-lui Schacht, cunoscuți și ca adversari [ai] oricărei aventuri războinice, un serios motiv de îngrijorare. Această îngrijorare se justifică și mai mult în urma venirii generalului von Reichenau, omul de încredere al partidului [nazist] și cunoscut partizan al unei politici externe mai active, în fruntea faimoasei armate a patra motorizată ce are sediul la Leipzig și a cărei misiune în timpul războiului ar fi invaziunea Cehoslovaciei în direcțiunea Praga.

Fără a împărtăși pesimismul excesiv al colegului meu, nu mă pot împiedica a semnaliza această opiniune autorizată Excelenței Voastre".

* *

Ultimul raport expediat de N. Petrescu-Comnen de la Berlin. poartă data de 7

februarie 1938. În cea de-a doua săptămînă a aceleiași luni, el a fost chemat la București, pentru a prelua conducerea Ministerului de externe, conform distribuirii departamentelor în cadrul noului guvern român constituit la 10 februarie 1938.

În continuare, reproducem cîteva telegrame ale altor diplomați români din alte capitale despre modul cum au fost receptate acolo evenimentele din Germania.

Moscova, 7 februarie

„În legătură cu schimbările din Germania, presa sovietică este de părere că au fost înălțurate elementele ponderabile și că noii demnitari reprezintă o întărire a tendințelor agresive ale Germaniei și deci o reală primejdie pentru pace".

Roma, 7 februarie

„Cercurile conducătoare italiene par a fi foarte satisfăcute de schimbările survenite în armată și diplomația germană... Aceste cercuri contează că rezultatul schimbărilor va fi o întărire a politicii bazate pe Axa Roma-Berlin și pe Pactul tripartit anticomunist. Faptul că șefii armatei, aviației, și marinei fac parte din noul consiliu secret de cabinet nu este considerat ca un control, ci ca o participare directă la conducerea și răspunderea politicii externe, destinată a evita pe viitor orice divergențe de păreri și metode..."

Ankara, 8 februarie

„Nu este de mirare, așadar, a vedea unele cercuri de aci cam îngrijorate de efectele ce vor putea avea în politica internațională aceste evenimente, cînd știut este că Reichswehrul apără mai ales punctul de vedere care opunea mai multă circumspecție politicii de aventură. Și nu puțini sînt cei care s-au scocat că problema germană și, cu dînsa, afacerile Europei au intrat într-o fază mai gîngășă atît din punct de vedere exterior cît și interior".

CLIO ANUNTA

Contoare de apă în Pannonia Inferior

Aquincum, fosta capitală a provinciei romane Pannonia Inferior, număra 40 000-50 000 locuitori. Localitatea situată în apropierea Budapestei, beneficia de canalizare — după cum dovedesc descoperirile făcute cu prilejul unor săpături efectuate în acest loc. Apa pentru băile romane sosea pînă la Aquincum de la izvoarele situate la aproximativ 1 km distanță. Lungimea totală a rețelei de canalizare era probabil de 4 km. Branșamentele erau construite de așa manieră, încît apa era dirijată prin conductele unui apeduct, cu trei nivele: la casele de locuit prin conducta superioară, la teatre și amfiteatre prin cea mediană, iar la fîntînile publice prin cea inferioară. Cînd debitul de apă din izvoare se micșora, se închidea mai întîi nivelul superior.

Conductele de apă erau prevăzute cu filtre. Populația plătea taxele pe baza unor indicii, calculați printr-un sistem de contor.

Construcția și întreținerea rețelei de canalizare necesitare un număr foarte mare de persoane. Depunerile calcareoase din părțile superioare ale celor 90 stilpi, care au fost scoși la lumină, probează dezinteresul pentru întreținerea lor.

(După Revue hongroise)

Ecouri în presa română

1925-1927: RĂZBOIUL DE ELIBERARE A SIRIEI

GHEORGHE UNC

Din 1616 până în 1918, Siria s-a aflat sub stăpânirea Imperiului otoman. În decursul celor trei secole, poporul sirian s-a ridicat necontenit la luptă pentru înlăturarea dominației străine. Aceste lupte au atins cele mai înalte cote în anii primului război mondial, Turcia numărându-se printre țările învinse în acest conflict. În urma unor răscoale anti-otomane, la 30 septembrie 1918, detașamente înarmate siriene au eliberat Damascul. O lună mai târziu, teritoriul țării a fost invadat de trupe britanice, dominația engleză fiind înlocuită apoi cu cea franceză. Între Marea Britanie și Franța s-a disputat o puternică rivalitate pentru acapărarea țărilor arabe, implicată a Siriei. În cele din urmă, s-a ajuns la un compromis. La Conferința de la San Remo, din 19-26 aprilie 1920, Liga Națiunilor a acordat Franței mandat de administrare a Siriei și Libanului, iar Marii Britanii — mandat de administrare a Irakului, Palestinei și Transiordaniei.

Poporul sirian care, timp de secole, dăduse

numeroase jertfe pentru a se salva de sub vechiul jug otoman, nu s-a împăcat deloc cu noua dominație străină, respingând tutela imperialismului francez. La 2 iulie 1919, s-a întrunit, la Damascul, primul Congres național sirian, care a revendicat independența țării și retragerea trupelor străine. Acest deziderat s-a reînnoit la 11 martie 1920, când emirul Feisal a fost proclamat rege al Siriei independente.

Franța și Marea Britanie nu au recunoscut noua situație creată.

În noile condiții istorice de după primul război mondial, când principiul autodeterminării naționale căpătase o largă audiență, marile puteri înlocuiseră termenul de „colonie” cu cel de „mandat”. Deosebirea dintre cele două noțiuni era însă neesențială; ea consta în aceea că puterile mandatare erau obligate, formal, să prezinte rapoarte Societății Națiunilor, iar popoarele aflate sub mandat aveau posibilitatea de a adresa petiții acestei organizații.

La 14 iulie 1920, generalul francez Gouraud a înaintat un ultimatum, în șase puncte, regelui Feisal, cerându-i, în principal, să recunoască nedreptățitul mandatul francez. În timp ce o mare parte a oficialităților siriene înclinau să accepte nota ultimativă, populația s-a ridicat la luptă armată. Bătălia decisivă s-a dat la 22 iulie 1920 la Maysalun, o localitate situată în zona muntoasă a țării. Forțele angajate erau însă sensibil inegale; la 25 iulie, trupele franceze au ocupat orașul Damascul. A urmat ocuparea țării, cu toate consecințele ei nefaste. Puterea mandatară își exercita dominația asupra Siriei printr-un înalt comisar care reprezenta autoritatea absolută, printr-un secretar general — asistent al înaltului comisar — mai mulți consilieri și trupele franceze. În același timp, Siria a fost

Un grup de cavaleri siriieni, luptând pentru independența națională a Siriei

divizată în cinci „state” mici, toate puse în mod nemijlocit sub autoritatea Înaltului comisar.

Occupantul nu a putut îngrădi poporul sirian, iubitor de libertate. În primii cinci ani ai mandatului francez, au avut loc zeci de revolte antiimperialiste. Numai în 1922 au izbucnit 35 răscoale, în care au pierit circa 5 000

soldăți francezi, după cum a declarat generalul Sarrail, pe atunci Înalt comisar. Toate aceste revolte au culminat cu războiul de eliberare națională din anii 1925-1927, cum este consemnat în literatură. Început la 18 iulie 1925, în districtul Djebel-Druz, o zonă muntoasă din sudul Siriei, locuită de druzi, o populație de confesiune musulmană.

10 000 martiri

De aici și expresia de „revoluția druzilor”, întâlnită frecvent în presă și în celelalte mărturii ale vremii. Cauza imediată a acestei ample bătălii populare a fost generată de refuzul Înaltului comisar din Siria, generalul Sarrail, de a-l schimba pe căpitanul francez Carbillat din funcția de guvernator al provinciei Djebel-Druz, care în calitate sa adoptase o serie de măsuri represive împotriva populației din zonă. Revoluția a fost condusă de Sulfan al Atras, provenit dintr-o familie instărită a comunității druze din provincia Djebel, cunoscut prin ostilitatea sa față de mandatul străin și prin patriotismul său inflăcărât.

Prima victorie de răsunet a insurgenților sirieni a fost obținută la Alkafor, la 20 iulie 1925, când au învins o coloană franceză, trimisă să înăbușe focarul luptei. Peste opt zile, la 28 iulie, patrioții sirieni au pătruns în localitatea Soueida, centrul provinciei Djebel-Druz, supunând unui puternic asediu fortăreața franceză de aici. În zilele de 1-3 august, insurgenții au blocat, la Almazraa, o coloană franceză de 4 000 oameni, dintre care au ucis 1 500. În ultima decadă a lunii august, sirienii au declanșat un atac asupra capitalei Damasc, pe înălțimile din jurul orașului desfășurându-se lupte deosebit de înverșunate, care au dus la intervenția aviației franceze și la suplimentarea de trupe.

Telurile revoluției siriene și-au găsit reflectarea în proclamația adresată poporului sirian, la 23 august 1925, de către Sultan al Atras, în calitate de comandant suprem al armatei naționale siriene. Documentul definea astfel obiectivele luptei: 7) unificarea Siriei și recunoașterea sa

ca stat unitar și pe deplin independent; 2) constituirea unui guvern popular, validat de un Consiliu legislativ, care să elaboreze o constituție, fundamentată pe principiile suveranității complete și absolute a națiunii siriene; 3) retragerea trupelor de ocupație și crearea unei armate naționale, având ca misiune apărarea securității țării; 4) aderarea la principiile proclamate de revoluția franceză cu privire la recunoașterea drepturilor omului, a libertății, egalității și fraternității. Era o platformă progresistă care îmbina revendicările patriotice fundamentale — obținerea independenței, unității și suveranității țării — cu cele burghezo-democratice. Astfel se și explică larga audiență a programului, care a fost îmbrățișat deopotrivă de țărani (felahi), muncitori, meșteșugari, negustori, intelectuali, de burghezia națională și de feudalii cu sentimente patriotice. Forțele politice ale vremii, în special Partidul Poporului Sirian, creat în februarie 1925, și Partidul Comunist din Siria și Liban, constituit în octombrie 1924, au sprijinit și ele noua platformă. Amploarea luptelor antiimperialiste s-a datorat, așadar, faptului că, în cursul lor, s-a realizat unitatea între diferite forțe sociale, indiferent de religie și de apartenența politică.

Pentru a înăbuși revolta maselor populare siriene, autoritățile franceze au recurs la o amplă mobilizare de forțe. Cu această misiune a fost însărcinat generalul Gamelin, numit adjunct al generalului Sarrail. Ținta atacului a devenit provincia Djebel-Druz — focarul revoluției siriene unde, în toamna anului 1925, s-au desfășurat bătălii singuroase. La 18 octombrie, în urma unor operații îndrăznețe, insurgenții au reușit să pătrundă în Damasc. Aici, au încercut sediul administra-

ției, pe care au încercat să-l aresteze. Întrărea oștilor patriotice în oraș a fost facilitată de greva generală a populației, care s-a solidarizat cu insurgenții. Drept ripostă, autoritățile franceze au supus Damascul unui feroce bombardament aerian și de artilerie, care a durat 48 ore, soldându-se cu numeroase victime omenești și cu distrugerea unor întregi cartiere. Insurgenții au fost nevoiți să părăsească orașul și să ducă lupte în împrejurimile sale.

Bombardarea Damascului a stîrnit proteste vehemente în lumea întreagă, mai ales în rîndul forțelor muncitorești și democratice din Franța. Generalul Sarrail a fost nevoit să demisioneze. La sfîrșitul anului 1925 și începutul celui următor, senatorul Henry de Jouvenel, numit în locul lui Sarrail, a dus tratative cu cartierul general al lui al Atras, promițînd o serie de reforme, printre care guvern și armată națională, amnistie generală pentru insurgenți s.a. Pe această bază, în aprilie 1926, s-a constituit un guvern sirian, din care au făcut parte și reprezentanți ai Partidului Poporului Sirian. Noul Înalt comisar francez nu și-a respectat însă promisiunile. O lună mai târziu, membrii Partidului Poporului din guvern și-au dat demisia, ceea ce a dus la arestarea lor. După înfrîngerea, — în primăvara anului 1926, — Republicii Rif¹, guvernul francez a putut să trimită în Siria armata rămasă disponibilă în Maroc. În a doua jumătate a anului 1926, trupele franceze — circa 80 000 oameni cu tehnică modernă de luptă — au trecut de la apărare la ofensivă.

Slab înarmate și echipate, dar animate de cauza lor dreaptă, detașamentele patri-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1976.

oților sirieni au recurs la acțiuni ample de guerilă, atacând, în special în zonele muntoase, trupele expediționare franceze și fortărețele lor din orașe. Această situație a continuat până în prima jumătate a anului 1927, când superioritatea numerică a trupelor franceze și-a spus cuvântul. Ultima rezistență a patrioților sirieni, în zona Djebel-Druz, a fost înăbușită (iunie 1927). Drept urmare, al Atras, împreună cu o parte din suita sa, a părăsit țara. El avea să revină în patrie abia în 1937, după amnistie.

Războiul popular purtat timp de doi ani împotriva dominației străine a dovedit, o dată în plus, dragostea de libertate a poporului sirian, care a lăsat pe cîmpul de luptă peste 10 000 martiri. Lupta înarmată a sirienilor a zdruncinat baza dominației străine în această țară și a stimulat mișcările de eliberare națională ale celorlalte popoare arabe. Sub presiunea luptei poporului sirian, guvernul francez a fost silit să-și schimbe metodele de dominație asupra Siriei. În 1928 au fost organizate alegeri pentru A-dunarea, Constituantă, iar în 1930 Siria a fost proclamată republică (cu menținerea mandatului francez).

Popoarele refuză să se supună jugului străin

În spiritul tradițiilor de solidaritate cu toate popoarele care se ridicau împotriva dominației străine, mișcarea muncitorească din România și celelalte forțe progresiste din țara noastră au salutat cu căldură reacțiile de emancipare națională ale poporului sirian, lupta sa curajoasă pentru independență și suveranitate națională. În articole ample, ca *Răscoală în Siria, Luptele din Siria, Ce vor druzii răsculați, Sirienii împotriva administrației franceze, Evenimentele din Siria, Succesul druzilor la Damasc, Pierderile francezilor în Siria etc.*, presa comunistă, socialistă și democratică din România a

relatat cititorilor despre legitimitatea ridicării la arme a populației siriene, despre trecutul ei de luptă pentru neatințare, despre mersul războiului popular.

Publicistica muncitorească și democratică din România a condamnat sistemul mandatului instituit asupra Siriei, fără consultarea maselor populare din această țară. În virtutea mandatului — scria revista *Facla* din 12 septembrie 1925, în articolul *Chestiunea Siriei*, Franța a introdus în această țară un sistem judiciar, fiscal și administrativ, avînd ca scop consolidarea „imperialismului francez” în Siria. Toate autoritățile siriene au obligația să-și desfășoare activitățile „în prezența înaltului comisar, care are drept de veto asupra-le și le poate dizolva oricînd”.

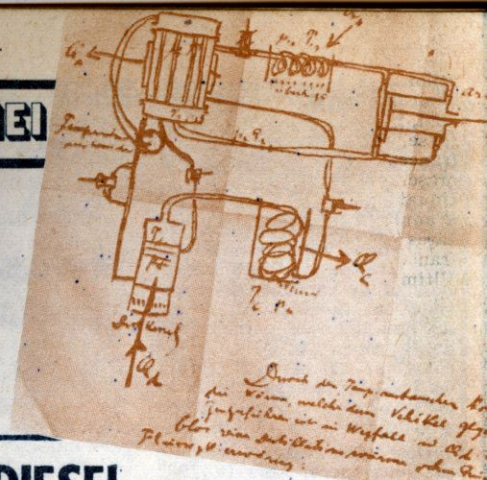
Un alt articol, publicat de aceeași revistă, sub titlul *Situația internațională* (5 martie 1926), a evidențiat contradicția flagrantă dintre mandatul străin și aspirațiile de independență ale popoarelor subjgate, implicit ale celui sirian. „Se vede că Liga Națiunilor, dînd mandatul asupra Siriei imperialiștilor francezi, nu s-a informat tocmai bine dacă poporul sirian acceptă această tutelă. Dealtfel, în coloniile aflate sub protectoratele imperialiste, pretutindeni e aceeași situație: popoarele refuză violent să se supună jugului străin”.

Gazete ca *Facla*, *Socialismul*, *Demobirea*, *Deșteptarea*, *Adevărul*, *Dimineața* și altele au informat pe larg cititorii despre evenimentele din Siria. „Franța — scria publicistul democrat Constantin Bacalbașa — este atacată... din două părți deodată. Este atacată în Maroc și Siria, este silită să țină pe picior de război 200 000 oameni, • cheltuieste miliarde, iar finanțele ei sleite anunță o eră de mari dureri pentru poporul francez”. La rîndul său, Eugen Filotti scria că „în Siria, răscoala druzilor împotriva francezilor a luat o formă serioasă”, culminînd cu atacarea Damascului. Sub titlul *O înfrîngere a francezilor la Damasc*, ziarul *Adevărul* din august 1925 a informat despre intrarea insur-

genților sirieni în periferiile Capitalei. *Facla*, în articolul *Succesul druzilor în Damasc* anunța la 13 decembrie 1925: „Druzii au întreprins cu succes un atac asupra Damascului. Francezii au trebuit să se retragă, iar druzii au ocupat nu numai toate periferiile orașului, ci și cea mai mare parte a orașului”. Revista *Facla* din 28 august 1925 a reproduș un interviu acordat de Sultan al Atras, comandantul suprem al forțelor patriotice siriene, unei publicații germane, în care se arăta că liderul patrioților sirieni „a declarat că nu se va mulțumi numai cu acordarea autonomiei druze, ci va cere independența completă a întregii Sirii, care să aibă parlamentul ei cu un președinte în frunte. El are deplină încredere în reușita luptelor și răsculării întregii populații”.

Presa muncitorească și democratică din România a prezentat, de asemenea, și reacțiile maselor populare din Franța față de politica colonialistă a guvernului. „Franța — scria, de pildă, *Facla*, la 18 aprilie 1926 — are multă bătaie de cap în colonii. Războiul [din Maroc și Siria — G.U.]... i-a secat bugetul, a provocat nemulțumirea soldaților, muncitorilor, țăranilor și chiar a unei însemnate fracțiuni burgeze, care n-are interese extraordinare de apărut în colonii”.

În articolul *Maroc-Siria. Mossul*, semnat de publicistul Nicolae Batzaria și publicat în *Adevărul* din 26 septembrie 1926, după ce erau trecute în revistă războaiele de eliberare purtate de populațiile arabe din ținuturile respective, se trăgea concluzia că aceste ample ridicări la luptă „au avut ca efect, pe de o parte, o trezire a conștiinței naționale și a dragostei pentru o viață mai liberă, iar, pe de altă parte, o trezire a sentimentului valorii și puterii lor proprii”. La rîndul său, ziarul *Socialismul*, din 8 noiembrie 1925, referindu-se la amploarea și experiența luptelor din Siria și din alte țări coloniale și dependente, sublinia că „lumea întreagă se mișcă în durerile facerii unei noi ordini”, a unei lumi bazate pe independență și egalitatea tuturor popoarelor.

RUDOLF DIESEL—

sinucidere sau asasinat?

ROGER DELORME

Deși a trecut mai bine de o jumătate de secol de la consumarea cazului, nimeni nu știe exact cum a murit unul dintre cei mai mari inventatori ai lumii, inginerul german Rudolf Diesel. Cel cărui milioane de autovehicule, mil de nave și locomotive îi datorează astăzi forța lor motrice.

Numele lui Diesel a cunoscut consacrarea,

transformându-se în substantiv comun. El este pronunțat zilnic, de zeci de mii de ori, în toate țările lumii, de către oameni care nu mai știu că, la origine, el semnifică patronimicul inginerului german. Cu atât mai puțin știe cel care cunoște misteriosul sfârșit al lui Rudolf Diesel, dispărut în noaptea de 29 septembrie 1913, în vîrstă de 55 ani¹.

Krupp. iese din joc

Rudolf Diesel s-a născut la 18 martie 1858, la Paris. Ar fi putut deci adopta cetățenia franceză, după legile în vigoare, dar, la vîrstă cînd a putut opta, a preferat să devină supus al împăratului Germaniei. Copilăria și-a petrecut-o la Paris, apoi, în 1870, în timpul războiului franco-prusian, s-a mutat cu

familia sa la Londra. Întors la Paris, după încheierea ostilităților, și-a continuat studiile tehnice și, în martie 1878, la numai 20 ani, a redactat o primă teză asupra motoarelor cu ardere internă. La scurt timp, a hotărît să-și continue experiențele în Germania, adevărată sa patrie, unde s-a stabilit, definitiv, lucrînd la Berlin, München, apoi la Augsburg. Marele savant german Carl von Linde², sub conducerea căruia a executat primele lucrări științifice, a în-

țeles repede că tinărul inginer manifestă trăsături de geniu al tehnicii mecanice. În februarie 1892, inventatorul, devenit între timp Herr Doktor Rudolf Diesel, și-a luat primul său brevet, care descria funcționarea unui motor cu ardere internă. Abia în anul următor, un al doilea brevet consacra nașterea primului motor cu ardere internă și avea să atragă imediat atenția întregii lumi. Lucrarea sa se numea *Teoria și construcția unui motor cu ardere internă rațional, menit să înlocuiască mașina cu abur și alte motoare existente în momentul de față*. Ea punea bazele teoretice ale funcționării acestui tip de motoare, care

¹ Despre cazul Diesel s-au publicat numeroase articole în presa străină și română. Această versiune, apărută în revista franceză *Historia* (martie 1979) și reproducută cu titlul și subtitlurile redacției noastre, reprezintă cele mai recente concluzii ale cercetătorilor.

² Profesorul Linde (1842-1934) este autorul unui procedeu de lichefiere a aerului (1895) și al unui aparat de separare a aerului în gaze componente (1902-1907).

furnizează, la un volum redus, o putere mare.

Primele schițe de construcție ale motorului cu aprindere prin compresie au fost finanțate de celebra companie industrială Krupp din Essen, care a utilizat drept combustibil carbune pulverizat. Krupp avea interese mari în industria minelor de carbune, de aceea vedea în invenția lui Diesel un nou dețuș pentru produsele sale. Curind însă s-a constatat că motorul refuză să încăpătinare să „înghită” această hrană și atunci Krupp a renunțat la acțiunile sale.

Deși motorul Diesel începuse să funcționeze, abia în 1902 s-a trecut la fabricarea lui în serie și, treptat, i s-au aflat multiple utilizări în tehnică. În 1908, inginerul german a încercat adaptarea motorului său la tracțiunea feroviară, echipind o locomotivă cu un motor de 100 CP: în 1910, motorul Diesel a fost asamblat, pentru prima oară, pe o navă; în 1922, la nouă ani distanță de la moartea inventatorului, motorul Diesel a devenit atât de ușor, încât a putut fi montat pe un autoturism; în 1934 au apărut primele locomotive Diesel.

În ajunul imediat al primului război mondial, Rudolf Diesel a devenit o persoană foarte cunoscută pe plan internațional și un om foarte bogat. Motoarele sale industriale se vindeau cu miile în întreaga lume, iar cele navale echipau tot mai multe vase. În Marea Britanie, pe atunci încă prima putere maritimă a lumii, progresele înregistrate de motoarele Diesel erau urmărite cu cel mai viu interes. Compania „Consolidated Diesel Engine Manufacturing Company” îl avea ca inginerșef chiar pe Herr Doktor Rudolf Diesel.

Pe neașteptate, revoluționara invenție avea să angreneze în joc nu numai interese industriale și comerciale. Pen-

tru prima oară în istorie, geniul lui Diesel avea să facă din submarin o armă utilizată pentru a semăna moarte.

Între primul lord al Amiralității britanice și ministrul Marinei Kaiserului

La Londra și Berlin, două personaje au înțeles, în același timp, ce semnifică exact invenția lui Diesel pentru propulsia submarin și pentru evoluția războiului naval. Este vorba despre baronul John Fisher, prim-lord al Amiralității (1904-1910), principalul artizan al modernizării flotei britanice, și despre amirul Alfred von Tirpitz, ministrul Marinei germane (1897-1916), adeptul războiului submarin total.

Cei doi strategii aveau nevoie de cât mai multe motoare Diesel pentru a-și echipa flotele de submarine pe care urmăreau să le constituie cât mai repede, în vederea unei eventuale confruntări armate. Dar fiecare dintre ei vroia să fie posesorul exclusiv al motorului. Doctorul Diesel declarase însă categoric, încă de la începutul succeselor sale, că nu avea deloc intenția să încredințeze monopolul motoarelor sale unei singure națiuni. Dimpotrivă, el anunțase că va permite tuturor țărilor lumii să beneficieze de invenția sa. Brevetele sale puteau fi utilizate de oricine era dispus să plătească redevențe, pe care, dealtfel, le fixase la un preț foarte rezonabil.

Curind, Diesel a fost chemat la Berlin, unde juriștii i-au amintit că era supus al împăratului Germaniei și că, în această calitate, conform legilor prusiene în vigoare, era obligat să ofere orice invenție utilizabilă în domeniul militar sau naval în primul rând guvernului german și abia apoi, în eventualitatea că a-

cesta o refuză, o putea vinde cui dorea. Dat fiind că el nu a procedat așa, era suspectibil de crima de înaltă trădare. În continuare, juriștii Kaiserului l-au informat pe Diesel că vina sa ar putea fi dată uitării și „acuzatul” iertat dacă ar fi dispus să anuleze imediat toate licențele acordate constructorilor străini și să rețină toate planurile și documentele sale — mai vechi, actuale și viitoare — marine germane. Mai mult, trebuia ca, începând din acel moment, să se angajeze că nu va lucra decât în Germania. În aceste condiții, ar putea fi decorat cu insigna de onoare chiar de către Kaiserul Wilhelm, personal.

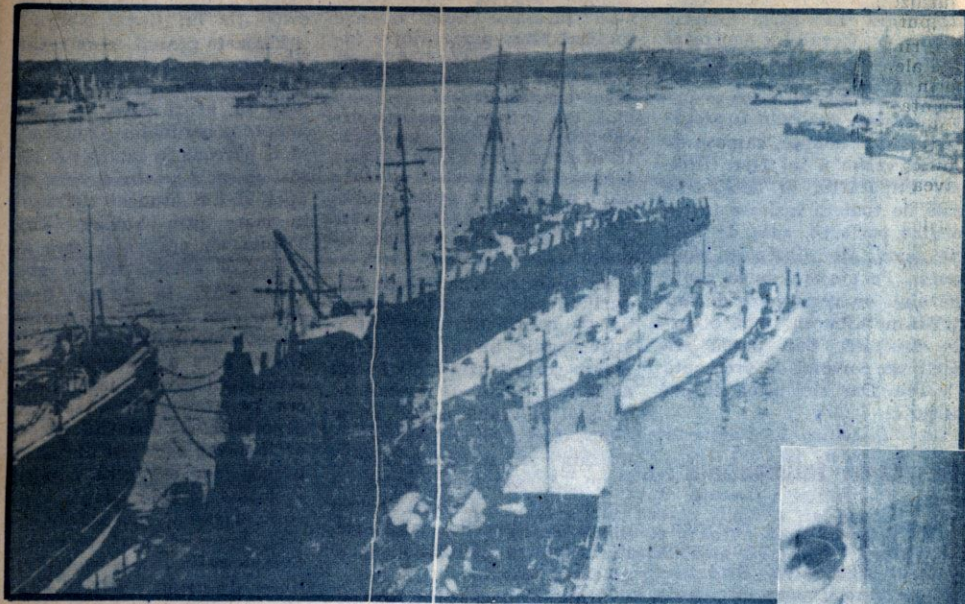
Sfidind aceste presiuni, Diesel a refuzat să-și schimbe atitudinea. El a continuat să pună brevetele sale de invenție la dispoziția oricărui cumpărător. În 1912, în urma unor experiențe îndelungate, a pus la punct un motor ideal pentru submarine. În pofida diferendului său cu autoritățile germane, a întrebat și Amiralitatea din Berlin dacă era interesată. Da, era interesată, chiar foarte interesată, dar, și de această dată, cu condiția de a avea exclusivitatea. Von Tirpitz în persoană i-a amintit lui Herr Doktor că nu are voie să divulge unei puteri străine — oricare ar fi ea —, sub nici o formă, detalii ale noilor perfecționări aduse motorului. Dacă inginerul va persista în atitudinea sa, a adăugat ministrul, de data aceasta avea să fie urmărit pentru înaltă trădare și pedepsit conform celei mai severe legi.

Mai indignat și mai încăpătinat decât oricând, Diesel l-a înfruntat pe marele amiral, replicându-i că motorul este proprietatea sa, că nu va păstra secretul și că intenționează să caute și alți cumpărători.

Imprudență periculoasă

Și, într-adevăr, inginerul nu avea motive să se teamă că nu va găsi cumpărători pentru motorul său de submarin. Exact de cealaltă parte a Mă-

1 Interesant că, încă din anul 1904, la bumbăcăria mecanică Colentina din București au fost instalate primele motoare Diesel-Carls (cite 240 CP), folosite în țara noastră.

Submarine germane în rada portului Kiel, în anii primului război mondial și Herr Doktor Diesel, încăpăținatul și demnul interlocutor al lui von Tirpitz

În p. 51: o schifă a motorului, executată de marele inventator

rii Nordului, tinărul ministru Winston Churchill își concentrase întreaga energie în vederea pregătirii flotei britanice, Royal Navy, pentru confruntarea iminentă cu Germania lui Wilhelm II. În umbra lui Churchill, fără a deține o funcție oficială, acționa „eminența sa cenușie”, fostul prim-lord al Amiralității „Jacky” Fisher, persoană cu o influență considerabilă în Marele consiliu al Amiralității. Bătrînul amiral, încrezător în viitorul pe care îl prezentau submarinele, fusese pus la curent cu noile ameliorări aduse motorului Diesel. Prin intermediul prietenilor săi, el l-a înștiințat pe Herr Doktor că guvernul Majestății Sale britanice este deopotrivă interesat de propunere... și generos. Totodată, prin aceeași filieră, Fisher i-a sugerat inginerului german că ar fi deosebit de bucurios să-l vadă cît mai curînd la Londra, pentru a examina, cu Amiralitatea britanică, noi aplicații ale invenției sale.

În primele zile ale lunii octombrie 1913, Rudolf Diesel a fost convocat să asiste la o ședință a companiei sale engleze, ceea ce i-a oferit un excelent pretext pentru a părăsi Germania, îmbarcîndu-se pentru Marea Britanie. Se pare că, înainte de a pleca, a încredințat unor oameni de afaceri din Berlin și Frankfurt pe Maip adevăratul scop al călătoriei sale la Londra, yorbindu-le, cu nemulțumire, și despre tratamentul pe care i-l aplicase guvernul german.

În seara de 29 septembrie 1913, trei bărbați, sobri și elegant îmbrăcați, s-au urcat la bordul navei „Dresden”, în portul Anvers, îmbarcîndu-se pentru traversarea regulată de noapte pînă la Harwich, în nordul estuarului Tamisei. Pașaportul celui mai important dintre ei, un ins scund cu părul alb și cu o alură energică, pe care ceilalți doi îl tratau cu o deosebită deferență, purta numele doctorului Rudolf Diesel.

Cine erau cei doi însoțitori ai săi, cu care, inginerul ger-

man avea să cîneze, la scurt timp după îmbarcare? Dl. Carels, directorul unei companii belgiene, asociate celei a lui Diesel, și Herr Luckmann, inginer și colaborator al inventatorului.

Fapt curios, numele lui Diesel nu a figurat în lista de pasageri ai navei, în timp ce ale tovarășilor săi de călătorie da. Ar putea fi o simplă omisiune, dar evenimentele care au urmat i-au dat o anumite greutate. Conform tuturor mărturiilor culese ulterior, în timpul cînei, în sala de mese puternic lumipată a navei, Diesel a fost în mare vervă. A povestit cu mare însuflețire despre viitoarea călătorie a fiicei sale cu barchinul von Schmidt din Frankfurt pe Main, eveniment care trebuia să-l aducă repede acasă, și despre sumele ruinate consumate pe trusoul elegantei sale fiice. Către ora 10, cei trei convivi s-au despărțit, stabilind să se întîlnească a doua zi la „break-fast” (micul dejun), înainte de a debarca.

A doua zi, 30 septembrie, dimineața în zori, băiatul care servea ceaiul a constatat că la cabina nr. 18, închiriată de Diesel, nu răspundea nimeni. Intrînd, el a văzut patul neatins, așa cum îl pregătise pentru noapte, cămașa de modă veche a lui Herr Doktor împăturită și accesorii de sală de toaletă înșirate într-o ordine perfectă, gata de baie de seară, de dinaintea somnului. Pe etajera de la capul patului, un ceas mare de aur ticăia netulburat, lîngă o carte deschisă. Sub pernă era virit un portofel cu vreo sută de lire. Dar nici urmă de pasager...

În pragul falimentului?

Odată ancorat la Harwich, „Dresden” a fost supus unui control riguros de către poliția britanică, care a interogată, fără rezultat, tot echipajul. Ofițerii de cart nu au zămisă nici un zgomot suspect. Incadramentul hubloului de la cabina nr. 18 avea cîteva zgîrieturi superficiale, dar mai toate hublourile de pe navă erau așa. Cîteva ore mai tirziu și-au făcut apariția membrii unei comisii de anchetă, deschisă de Ministerul britanic al comerțului, care, după îndelungi și laborioase investigații, a conchis că nimic nu poate fi luat în considerare ca probă edificatoare.

Două săptămîni mai tirziu, pescari belgieni, navigînd în largul estuarului Escout, au prins în plasele lor rămășițele pămîntestii ale unui om, greu de identificat. Transportate la Anvers și supuse unui examen al medicului-legist, ele au arătat că persoana respectivă surferise o singură rană, profundă, în zona creierului, rană produsă înaintea morții. După cele cîteva obiecte personale găsite în buzunarele hainei, fiul lui Rudolf Diesel, Eugen¹, și-a recunoscut tatăl.

¹ În 1937, Eugen Diesel a publicat cartea *Diesel*.

Din lipsă de fapte certe, s-au formulat apoi diverse ipoteze. Mare parte dintre experții care au studiat acest caz afirmă că Diesel nu s-a sinucis aruncîndu-se în apă. La cină era într-o dispoziție excelentă, au relatat martorii. Greu de crezut că nu prețuia viața. Cît privește varianta unui accident, e puțin probabilă. Inginerul avea o sănătate de fier, era un ins robust, viguros.

În zilele care au urmat dispariției sale, în cîteva ziare de pe continent a apărut o știre stranie: un ins cu semnalmente corespunzînd lui Diesel ar fi fost văzut delbarcînd pe furis și în grabă de pe „Dresden”, cîteva clipe înainte ca aceasta să se desprindă de țarm. Această informație ar explica de ce Diesel lipsește din lista călătorilor, alcătuită, în forma sa definitivă, după plecarea navei.

Și totuși, dacă, dintr-un motiv sau altul, Diesel ar fi vrut să dispară, de ce ar mai fi recurs la „decorul” cu ceasul, cartea deschisă, cămașa de noapte nedeșfăcută etc.? Luckmann, cel de la care poliția a așteptat cele mai multe date, în calitate sa de colaborator al inventatorului, nu a adus absolut nimic revelator.

Desigur că ipoteza cea mai circulată a fost a asasinatului. În atmosfera încărcată și inflamată a celui sfîrșit de an 1913, strania noapte a „tatălui” motorului Diesel, invenție în curs de a deveni o armă strategică hotărîtoare, avea tot ce îi trebuia pentru a constitui o crimă de roman polițist în stilul epocii. De altfel trebuie să recunoaștem că teoria uciderii sale este justificată de tot contextul cazului. Conștient că războiul cu Marea Britanie era inevitabil, cunoscînd rolul vital pe care urmau să-l joace submarinele în viitoarea confruntare, guvernul german putea oricînd decide că Diesel nu trebuia să sosească la Londra și să pună secretele perfecțio-

nărilor aduse motorului la dispoziția lui Royal Navy..

E foarte posibil ca un agent sau doi ai serviciilor secrete din Ministerul de război german să se fi aflat în acea noapte la bordul lui „Dresden”, să fi pătruns în cabina nr. 18, să-l fi ucis pe inventator și apoi să-i fi aruncat cadavrul în mare prin hublou. Von Tirpitz nu era omul care să profereze amenințări în gol.

În 1957, în cartea *Vom Motor zum Auto* (De la motor la automobil), fiica lui Rudolf Diesel pare a acredita ideea sinuciderii. Avera tatălui său era pe atunci într-o scădere constantă și vizibilă. Diesel ar fi putut ușor ieși din acest impas, dar era prea mîndru și închis în sine pentru a se confesa cuiva, nici măcar soției. În fața unei prăbușiri financiare iminente și temîndu-se de momentul cînd sărăcia sa avea să devină publică, Diesel luase hotărîrea să-și pună capăt zilelor. S-au mai adăugat la aceasta, a menționat fiica inventatorului, „lucruri care nu pot fi relevante aici” (în această carte). Despre ce să fie vorba?

Ultimul om care l-a văzut în viață pe Rudolf Diesel a fost o rudă apropiată a lui Jawaharlal Nehru, doctorul Nehru, pe atunci student, și el călător pe „Dresden”. Simțindu-se rău, el părăsise cabina și se așezase pe o bancă de pe punte. Văzuse un om urcînd scara și apropiindu-se de bastingaj, dar, la un moment dat, acesta se întorsese din drum, apărînd pentru că îl zărise pe Nehru. Apoi individul se retrăsese într-un colț al navei, unde nu putea fi observat de către ceilalți pasageri.

La distanță de aproape 70 ani de la misterioasa dispariție a marelui inventator german, timpul nu pare să aducă noi elemente edificatoare în elucidarea acestei enigme.

Traducere de
Flórentina DOLGHIN

150 ANI DIN ISTORIA BOSTONULUI

Prof. GEORGE G. URSUL,
Emerson College, S.U.A.

DENUMIT ASTĂZI „ATENA AMERICII”, pentru cele aproape 50 colegii și universități ale sale, în care învață 200 000 studenți, orașul Boston este un important centru cultural al Statelor Unite ale Americii, o metropolă a muzicii, baletului și teatrului. El ocupă un loc la fel de privilegiat și în tehnologia și electronica americană.

În 1630, când un grup de coloniști — bărbați, femei și copii —, conduși de viitorul guvernator John Winthrop, au părăsit Anglia, pentru a întemeia dincolo de Atlantic, în coloniile engleze, o așezare nouă „situată în virful unui deal”, ei nu și-au putut imagina dezvoltarea pe care avea să o înregistreze orașul în următorii ani. Coloniștii s-au stabilit în peninsula Shawmut (în limbajul indienilor, „ape strălucitoare”), care avea o lungime de nici două mile (1 milă = 1 609,344 m) și o lățime de o milă, era formată din dealuri și mlaștini, înconjurate de ape adânci, și legată de continent printr-o fisie îngustă de pământ. Deseori, pe timp de furtună, apele acopereau această limbă de pământ, întrerupând astfel orice comunicare cu restul țării. În 1630, anul fondării Bostonului, orașul se întindea pe o suprafață de numai 783 acri

(1 acru = 0,404 686 ha), în timp ce astăzi, ca urmare a acțiunilor de așanare și de îndiguire, el are 1 904 acri. Pe bună dreptate, *Encyclopaedia Britannica* menționează că „nici un alt oraș, modern sau antic, nu a înregistrat schimbări atât de mari în topografia sa ca Bostonul”.

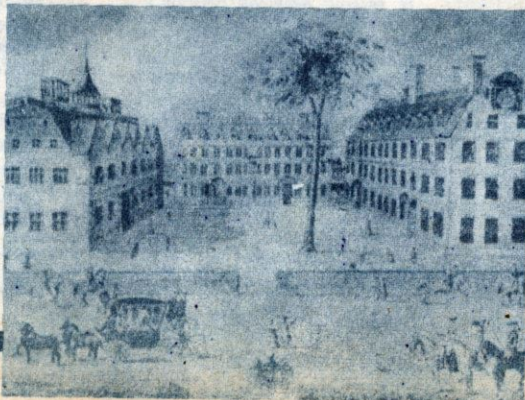
Majoritatea coloniștilor englezi proveneau din Bos-

ton (orașul englez situat în sud-estul țării, la nord-est de Nottingham), a cărei denumire vine de la Sf. Botolph, protectorul navigatorilor; de aceea s-a hotărât ca noua așezare să poarte numele de Boston. La scurtă vreme de la întemeiere, orașul a înregistrat o considerabilă creștere a populației, care s-a înmulțit, grație valurilor de emigranți, ostili domniei absolutiste arbitrară a regelui englez Carol I. Un secol și ceva mai târziu, Bostonul avea 16 000 locuitori, fiind cel mai mare din coloniile nord-americane și al treilea oraș anglofon din lume. Astăzi, numărul locuitorilor este de patru milioane.

Beneficiind de un golf foarte larg, protejat de numeroase insule, și aflându-se la intersecția unor importante căi maritime, Bostonul avea să devină centrul traficului maritim din zonă sau, cum prevedea, în 1634, călătorul englez William Wood, „principal loc de negoț și de expediție”. În 1633, John Coggan deschidea primul magazin din oraș, ocupându-se de distribuirea de mărfuri engleze în colonii și de expedierea, în Anglia, a unor produse naturale din regiune. De atunci începe să se dezvolte un intens comerț transatlantic. Bostonienii întreprinzători folosesc

cursele regulate ale navelor britanice; pentru a realiza un volum important de vânzări și cumpărări. Prosperitatea orașului crește vertiginos, înconștient de urmările comercializării produselor agricole (porumb, mazăre, grâu) și a lemnului din pădurile dese ale statului Massachusetts, exportate nu numai în Anglia, ci și în

Colegiul Harvard, așa cum arăta el în 1726

Franta, Spania, Portugalia, insulele Canare și Azore. Mai tirziu, orașul începe să exporte carne sărată, vite, cai și pește, mai ales cod, foarte cerut în Indiile de Vest și în Europa. Comerțul atrage după sine dezvoltarea meșteșugurilor tangente cu el. Apar tot mai mulți și mai prosperi măcelari și șelari, cizmari, constructori de cheiuri, reparatori de vapoare, fabricanți de pinze pentru vele, de cuie și alte obiecte de metal, docheri.

L A SCURT TIMP DE LA FONDAREA ORAȘULUI, locuitorii lui trec la construcția de nave. În 1650 sînt deja în funcție cîteva șantiere. Ele construiesc 21 nave în 1710 și 38 în 1736. Magazinele, piețele și tirgurile Bostonului atrag tot mai multă lume, hanurile și circiurile nu mai prididesc de clienți, meșteșugarii și negustorii găsesc oferte din belșug. În locul livezilor sau terenurilor virane apar acum case; prosperă deci, zidarii, timplarii, fabricanții de cărămizi etc.

La numai o sută de ani de la întemeiere, Bostonul, cîndva un sățuc ridicat în mijlocul unei regiuni sălbatice, pe un petec de pămînt defrîșat și împrejmuit cu palisade de lemn, devine un veritabil „City in Vestul sălbatic”. „Un londonez aflat la Boston se poate crede la el acasă, după vestimentația locuitorilor și discuțiile dintre ei, aglomerarea de oameni, case și mobile” — notează, în 1721, Daniel Neal în *Istoria Noii Anglii*. Unii călători sînt impresionați de grandoea clădirilor publice și a construcțiilor, cum ar fi: Faneuil Hall, clădire care, în 1742, era consacrată întrunirilor, dar găzduia și numeroase magazine, Old State House, reședința guvernatorului, remarcabilele biserici, cheiul care, în ajunul Războiului pentru independența coloniilor engleze (1775-1783), atîngea 2 000 picioare (1 picior = 0,3048 m). La începutul sec. XVIII, orașul avea un aspect îngrijit și înfloritor, deși nu lipseau din el nevoiașii, care trăiau în mare sărăcie. Harta căpitanului John Bonner, ghid indispensabil în reconștituirea Bostonului, acelei vremi, indică 42 străzi pietruite, 36 nepietruite și mai înguste, 22 ulicioare și 3 000 case, dintre care o treime din cărămidă.

De la începuturile orașului, administrația lui s-a preocupat de educația și instruirea unei pături cît mai largi a populației. În 1635, la Boston se fonda prima școală din America, avîndu-l director pe „fratele nostru Philemon Pormont”, ales de cetățenii

urbei. Era Școala Latină, care există și azi. Membrii Curții Generale, organul legislativ al coloniei, erau obligați prin lege să știe carte, de aceea, în 1647, s-a introdus învățămîntul gratuit și obligatoriu. În anul următor, se înființă Colegiul Harvard, purtînd numele lui John Harvard, un pastor protestant, care, la moartea sa, a lăsat moștenire instituției bibliotecă proprie și 200 lire. Noul colegiu pregătea viitorii clerici și absolvenți de învățămînt superior.

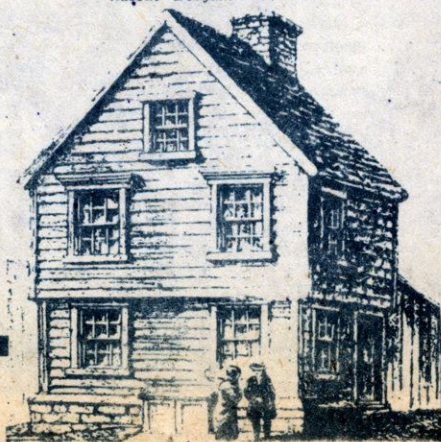
Concomitent, datorită creșterii numărului celor știutori de carte, au apărut și primele tipărituri: la început legile și alte documente oficiale ale coloniei, iar mai apoi ziarele, almanahurile, jurnalele intime și de călătorie, poeziile, culegerile de predici și studiile teologice. În 1638, Samuel Green publica *Starea de fapt a chestiunilor din Noua Anglie*, un buletin considerat apoi drept primul ziar american.

L A MIJLOCUL SEC. XVIII, în ajunul Războiului pentru independență, Bostonul era o comunitate prosperă, cu rădăcini adînc implantate în solul Lumii Noi. În 1773, cînd un guvern arbitrar și un rege tiran, George III (1760-1820), aflat la peste 3 000 mile distanță, au încercat să impună noi taxe orașului, fără a-i consulta în prealabil pe locuitori, și să îngrădească libertatea individuală a cetățenilor americani, bostonienii și-au riscat prosperitatea, pentru a-și apăra drepturile și libertatea. În decembrie 1773, locuitorii orașului, travestiți în indieni, au pătruns pe vasele care aduseseră ceai din Anglia, au spart lăzile și au aruncat marfa peste bord. Acțiunea, rămasă în istorie sub numele de „Partida de ceai de la Boston”, a constituit un prim semnal al insurecției. I-au urmat măsuri represive ale guvernului englez împotriva coloniilor din America de Nord, închiderea portului și, în 1775, războiul.

Bostonul a contribuit în mod esențial la formarea spirituală a poporului american, la obținerea libertății sale și, în multe privințe, la crearea culturii sale. Numai Colegiul Harvard avea să dea cinci președinți ai Statelor Unite: John Adams, John Quincy Adams, Theodore Roosevelt, Franklin Delano Roosevelt și John F. Kennedy.

În românește de
Mădălina NICOLAESCU-
SERBĂNESCU

O locuință tipică pentru sec. XVII: casa în care s-a născut Benjamin Franklin

YEMEN,

drumul mirodeniilor

ALAIN ROUAUD

Încă din antichitate, bogățiile peninsulei Arabia au devenit legendare¹. Din ele a luat naștere o strălucită civilizație pentru care Yemenul² stă și astăzi mărturie.

Profitând de poziția sa geografică excepțională în strîmtorarea Bab-el-Mandeb, la intrarea în Marea Roșie, Yemenul a furnizat lumii me-

diteraneene mărfurile pe care le producea și pe care navigatorii se duceau să le caute în India și în Africa Orientală. Această situație privilegiată l-a expus foarte curînd agresiunilor tuturor puterilor (Egipt, Roma, Turcia, Portugalia și Anglia), care înțelegeau să stăpînească ele calea spre Indii.

Pe unde treceau cămilele

Începînd din mileniul II î.e.n., faraonii și-au trimis flotele spre sudul Mării Roșii, pentru a-și procura podoabele, aurul, fildeșul, aromele, lemnul și parfumurile de care aveau nevoie. Acestea sînt produsele enumerate în inscripțiile templului din Deir al-Bahr (de lângă Theba) ca aduse de cele cinci corăbii expediate în „ținutul Punt”, din ordinul reginei egiptene Hatšepsut (1520-1505 î.e.n.). Șase secole mai tîrziu, marinarii regelui Solomon aveau să aducă aur din „ținutul Ophir”. Situația cu exactitate a celor două ținuturi misterioase, Punt și Ophir, nu are mare importanță. E de ajuns să reținem că, încă din acea perioadă, țările riverane strîmtorii Bab-el-Mandeb aveau legături comerciale cu țările mediteraneene.

Țărul arab trebuie să fi fost mai prosper decît cel

african. Aproximativ în mileniul I, Yemenul care, datorită reliefului său muntos, avea suficientă umiditate, și-a dezvoltat o civilizație bazată pe exploatarea rășinelor aromatice. Prin domesticirea cămilei și inventarea samarului, el le-a putut exporta la mari distanțe. Îmbogățite prin acest negoț, triburile din zonă s-au constituit în state organizate: Main, Saba, Kataban, Hadramaut și Ausan, ale căror centre erau orașele Karnau, Marib, Timna, Shabua și Markha.

Rășinile exploatare, zece la număr, se aflau mai ales în Hadramaut și Dhofar, „țară a aromelor” prin excelență. Dintre aceste produse, lămnea antică căuta mai ales smirna și tămia. Secretată de diverse specii ale arbustului numit *boswellia*, tămia ardea în mari cantități pe rugurile funerare, atît pentru a fi pe placul zeilor, cît și pentru a atenua mirosul pestilențial. Smirna provenea din *balsamodendron myrrha* și intra mai ales în compoziția cosmeticelor și parfumurilor. Ea servea, de asemenea, la îmbalsămarea morților. Smirna și tămia ca și ladinul (o specie de rășină, plăcut mirositoare) se foloseau ca medicamente, în combaterea paraliziei membrilor și hidropiziei (acumulare pato-

logică de apă în țesuturi și în cavitățile naturale ale organismului). La comerțul cu produsele solului său, Yemenul adăuga pe cel cu mărfurile importate din Persia, Africa și India — prin porturile Muza (Maushig), Eudaemon (Aden), Qana' (Bir'Ali), Muhawan (Mocca) —, pentru a le re-expedia spre nord: perle din golful Persic, fildeș, țesături din bumbac, mătase, orez, pipër, scorțișoară, maimuțe, pene de struț, aur, lemn prețios și sclavi.

Mărfurile exportate către bazinul Mediteranei puteau folosi, și calea maritimă, care atingea Egiptul la Quseyr, dar mergeau mai ales pe o cale terestră, numită „drumul tămii”. Această pistă caravanieră urma liziera interioară a înaltului platou yemenit, la limitele deșertului, acolo unde relieful nu mai împiedica trecerea cămilor și unde valea înaltă (*wadi*) permitte adăparea animalelor. Pornind din Dhofar, drumul traversa Hadramautul, apoi, făcînd o curbă, urca spre nord-vest, paralel cu Marea Roșie. Ajuns la nivelul peninsulei Sinai, se ramifica înspre Palestina (Gaza), Siria, Mesopotamia și Egipt. Era nevoie de 65 etape (deci 65 zile) pentru a lega Timna de Gaza. Main a controlat deosebitul sep-

¹ Acest articol, ca și ilustrațiile care îl însoțesc, este reprodus după revista franceză *L'histoire*. Subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

² Prin Yemen, trebuie înțeles Yemenul istoric, adică cele două state yemenite actuale: Republica Arabă Yemen și Republica Democrată Populară Yemen.

Yemen, intersecție a caravanelor și rutelor maritime de mirădenii și plante aromatice. Marouile pe hartă (reproduse după revista franceză L'histoire) semnifică zona de proveniență a tămiei, iar moșul — a smirnei.

tentrional până când naba-teenii¹ i-au răpit această funcție.

Activitatea negustorilor din Main se întindea până în Egipt și chiar până la Marea Egee, după cum o dovedește o inscripție de la sfârșitul sec. II î.e.n. dedicată unui zeu minean².

¹ Popor arab care a emigrat către sec. VI î.e.n. din peninsula Arabia în regiunea ce corespunde Iordaniei actuale. Principalul lui centru a fost Petra.

² Mineenii au fost cel mai vechi popor cunoscut al Arabiei. Ei s-au stabilit către mijlocul mileniului II în regiunile Hadramautului și Yemenului, dar au lăsat urme și în Arabia Centrală și septentrională.

și descoperită în insula egeeană Delos. Tot din Dhofar, pornea un drum care, traversând Hadramautul și desertul, ajungea în golful Persic, la Gerrha.

Bogăția a îngăduit statelor sud-arabe să elaboreze o civilizație strălucită, al cărei element cel mai spectaculos este arhitectura. Diguri, baraje — ca cel de la Marib —, temple monumentale și ziduri de împrejurare atestă marea măiestrie a artei construcțiilor, vizibilă și în arhitectura yemenită actuală. Acti-

vitătea sud-arabilor s-a întins asupra platoului yemenit și asupra Africii Orientale, unde ei au pus bazele, începând cu sec. V î.e.n., coloniilor care aveau să dea naștere Imperiului etiopian Aksum (sec. III-IX).

O pradă rivnită

Văzut din perspectiva lumii mediteraneene antice, Yemenul îndepărtat, distribuitor de bunuri costisitoare, a avut o aureolă de mister, pe care autorii și călătorii

au întreținut-o țesind legende. Nu pretinde oare Herodot că, pentru a aduna ladin, e suficient să piepteni barba caprelor care, se impregna cu această rășină când animalele pășteau, iar Diodor din Sicilia că peste întreaga țară plutea un parfum natural, perceptibil încă din largul coastelor? Opulența sabeenilor¹ era atât de vestită, încât luase proporțiile unui mit. Mitul s-a suprapus realității, făcând din Yemen o pradă rivnită. În anul 25 î.e.n., împăratul roman August a trimis o expediție destinată să cucerească țara, pentru a-și asigura astfel controlul asupra comerțului cu India. Armata condusă de prefectul Egiptului, Caius Aelius Gallus, număra 10 000 legionari, la care s-au adăugat ghizi nabateeni. După ce a asediat Mariaba (Marib?), capitala Sabei, romanii, decimați de boli și privațiuni, au fost siliți să se retragă, deși se aflau doar la câteva zile de „țara aromelor”. Învinși de Arabia, mai degrabă decât de sabeeni, Aelius Gallus s-a întors în Egipt cu o mină de supraviețuitor, dar August s-a prefăcut a crede în succesul campaniei sale, lăudându-se chiar cu izbândă.

Cu un secol înaintea erei noastre, a început declinul regatelor sud-arabe. Marina-rii au aflat cum să folosească vântul ca să meargă în India, fără a mai opri de-a lungul coastelor arabe. Începând de atunci, negustorii mediteraneeni s-au aprovizionat direct din India, fără a mai face tranzitul terestru prin Arabia. În același timp, răspîndirea creștinismului și renunțarea la arderea morților au dus la scăderea consumului de tămâie, periclitînd deci comerțul aromelor. Cu toate acestea, interesul economic pentru stăpînirea Yemenului a rămas destul de mare. Profitînd de certurile religioase dintre creștinii și evrei, etiopienii au ocupat țara între 525 și 570, dată la care le-au succedat la stăpînire perșii.

Cînd Mahomed, întemeietorul islamului, a hotărît să-și întindă imperiul, pe cale

de a se naște, de la Irak la Aden, acest conducător de caravane se gîndea atît la controlul drumurilor comerciale existente, cît și la cîștigarea de adepți la noua credință. Yemenul a fost cucerit către 628. El a furnizat de îndată, armatelor arabe numeroși soldați, care, stabiliți în țările învinse și avînd urmași, au adus cu ei elemente din propria civilizație. S-ar putea ca tocmai datorită unor astfel de influențe, unele arhitecturi arabe — cum e cea din Maroc — să fi abandonat cea joasă, din material ușor, tipică pentru locuința arabo-musulmană, pentru a se orienta spre modele care amintesc Yemenul.

Deși comerțul yemenit cu arome n'a mai era înfloritor, cel cu mirodenii a continuat să prospere. În evul mediu, el părea a se îndrepta mai ales spre lumea arabă. Europa medievală, mare consumatoare de scorțișoară, ghimber, șofran, cardamă și mai ales piper, a fost nevoită să se aprovizioneze prin Imperiul bizantin și Asia Centrală, din cauza raporturilor adesea rele cu islamul. Pisarii, genovezii și venețienii au însoțit acest trafic. Datorită cruciadelor, Veneția a reușit, la capătul unor intrigi și conflicte complicate, să elimine pe rivalele ei Pisa și Genova și să stabilească cu Egiptul mameluc relații care i-au dat acces la Alexandria, imens emporiu, [agenție comercială], unde a-jungeau mirodeniile, după un tranzit prin Aden.

Negustorii arabi nu se duceau să încarce corăbiile la locurile de producție, ci în India și Ceylon. De acolo, mirodeniile mergeau la Aden, pivot al acestui trafic, de unde erau îndreptate spre Egipt, urmînd un drum descris de Marco Polo (1254-1324): „În această țară a Adenului este un port unde vin multe corăbii mari din India, cu mărfurile lor. Negustorii le transportă cu corăbii mai mici la distanțe de șapte zile (la Quşeyr) și, la capătul acestor șapte zile, le încarcă pe cămile, care merg pe uscat timp de treizeci de zile, pînă la fluviul Alexandriei (Nilul); și pe acest fluviu, mărfurile sînt du-

se la Alexandria”. Venețianul precizează că sultanul Adenului avea un mare profit de pe urma acestui negoș și că autoritatea lui se întindea asupra Dhofarului, care primea din India „un mare număr de corăbii”, și asupra portului Ash-Shihr. El menționează că, în acest din urmă loc, pescuitul era activ și vitele (ca și astăzi) erau hrănite cu peste mic, „căci în toată această țară nu este nici iarbă, nici verdețată: este cel mai uscat loc din lume”. În sfîrșit, Marco Polo subliniază rolul insulei Socotra — apropiată de Africa, dar plasată, prin poziția sa, pe drumul Adenului, în orbita economică și culturală a Yemenului — de plăcă tur-nanță a comerțului dintre Arabia, Africa și India.

În profitul Portugaliei

Pentru desfășurarea activității lor, navigatorii yemeniți dispuneau de corăbii, pe care călătorul Ibn Djubayr (mort în 1217) ni le descrie astfel: „Corăbiile care navighează pe această mare perfidă și odioasă sînt construite din scinduri cusute unele de altele... Cusăturile sînt făcute din frînghii subțiri, fabricate din fibre din coaja nucii de cocos. Cîlții de curmal sînt, folosiți pentru călăfătuirea vaselor, care, odată terminate, sînt unse cu ulei de ricin sau, de preferință, cu grăsimi de rechin”. Astfel de vase erau, există încă în zilele noastre pe coasta Hadramautului, dar, începînd cu sec. XVI, sub influența portugheză, dulgherii au folosit cuișe și au introdus tabloul din spate, inovații ce au asigurat micilor corăbii silueta lor de azi. Stăpîni ai unei științe nautice moștenite de la perși, yemeniții s-au avîntat în Oceanul Indian, numărîndu-se printre *mu'allim al-Bahr* (stăpîni mării).

Sulayman bin Ahmed al-Mahri a lăsat cinci tratate de instrucțiuni nautice, care, traduse în limba turcă, în 1554, sub titlul *al-Muhit*, aveau să îndrume secole de-a rîndul pe marinarii orientali.

Dinastiile aflate la putere în Egipt, doritoare să controleze tot acest comerț, din care le revenea o parte din veni-

¹ Popor stabilit în epoca preislamică în sud-vestul Arabiei (regiunea Yemenului).

turi, au încercat încă de timpuriu să se instaleze în Yemen. De la începutul sec. XI, Fati-mizii (969-1171) au subjugat pe Sulayhizi, ismailiți ca și ei, care creaseră în Yemenul Central un stat, ce va dăinui de la 1037 până la 1138. Când Ayyubizii i-au înălțat pe Fati-mizii, în 1171, ei au simțit aceeași nevoie de a-și asigura comerțul cu Yemenul dar, în 1227, Rasulizii, care se vroiau independenți, i-au respins. În toată această perioadă, de intensul comerț cu India a profitat mai ales Adenul. Se pare că orașul număra atunci 60 000 suflete. Mare centru comercial, la adăpostul creștelor vulcanului său, el era și o cetate fortificată inexpugnabilă.

Avidă de a-și procura mirodenii direct și cât mai ieftin, Europa a căutat drumuri către „arhipelagurile mirodeniilor”. În 1498, s-a produs un eveniment de o mare importanță: Vasco da Gama a ajuns în India pe drumul Capului. Drumul spre Indii prin Marea Roșie a început astfel să fie concurat. Pentru a constrânge mirodeniile să ia calea cea nouă, a Capului, portughezii și-au înmulțit raidurile împotriva porturilor yemenite din golful Aden și Marea Roșie: Kamaran, Aden, Shihir și Socotra. Mamelucii din Egipt, ale căror venituri comerciale erau compromise prin această activitate, au ripostat atacind Adenul, în 1516, și ocupind coasta nord-yemenită. Cîteva luni mai târziu, otomanii au reluat pe contul lor tentativele de a elibera comerțul mirodeniilor de sub stăpînire portughezilor.

Conflictul a bîntuit cu furie timp de 20 ani, dar în 1538 otomanii au pus, mîna pe Aden, prin trădare. Acest succes a încheiat disputa în profitul... Portugaliei, care nu se va mai hazarda în Marea Roșie, dar va domni de atunci singură peste comerțul cu mirodenii. Drumul tradițional s-a închis pentru trei secole, iar Marea Roșie, părăsită, a fost insufletită doar de un comerț local. Pentru Adenul medieval a început decadența.

**În românește de
Margareta LIVADARU-
ȚIPOIA**

CLIO ANUNȚĂ

Protecția monumentelor istorice în 1871

În ședința Camerei Deputaților din 30 ianuarie/11 februarie 1871, un grup de deputați liberali a înaintat spre dezbateri *Proiectul de lege pentru conservarea monumentelor culturii române*. Printre semnatarii proiectului se aflau V.A. Urechia¹, apropiat al cercurilor liberale radicale, Victor Adrian, fost ministru de război, G.P. Mantu, Cezar Bolliac, D.A. Sturdza, viitor prim ministru și alții.

În expunerea de motive, prezentată de V.A. Urechia, protecția unor astfel de monumente era concepută în primul rînd ca un act de cultură: „Aceste sfinte altare, deci, reclamă de la noi nu numai respectul creștinului, dar și iubirea și îngrijirea ce se cuvine unor testimonii ale gloriilor naționale”. Căci au fost „ridicate de dîmpii noștri, mai adesea întru amintirea unei glorioase apărări a patriei de invazii străine”. Asemenea monumente, arăta el, sînt documente materiale ale istoriei patriei, în general, și ale istoriei culturii, în special.

Proiectul conținea opt articole. Primul prevedea instituirea în București a Comisiei monumentelor naționale. Acest organism urma să aibă ca președinte pe ministrul cultelor și instrucțiunii, iar ca vicepreședinte pe președintele Comitetului arheologic. Comisia trebuia să aibă următoarea structură: doi membri delegați ai Societății academice — secțiunea istorică —, doi membri aleși de corpul profesoral al școlilor de pictură, mai mulți artiști, arhitecți, sculptori, pictori. În fond, acest mozaic de specialiști înseamnă recunoașterea, la 1871, a complexității actului de conservare și restaurare, a necesității unei colaborări interdisciplinare.

Articolul al doilea stabilea atribuțiile, drepturile și îndatoririle comisiei, ea urmînd să vegheze „la nealterarea și conservarea în bună stare a monumentelor naționale, biserici și mănăstiri”, să propună planurile după care se făceau restaurările, să conducă „partea artistică a restaurărilor”. Comisia era, de asemenea, datoră: „a-și da opiniunea în mod consultativ asupra stilului și caracterului vreunei clădiri, edificii care se proiectează de către stat”. O importanță deosebită se acorda acțiunii de evidență a monumentelor, specificîndu-se, în articolul trei următoarele: „Comisiunea monumentelor îndată după instalarea sa va determina care anume biserici și mănăstiri sînt și se consideră monumente naționale, indiferent de proprietate”.

Proiectul prevedea colaborarea organelor de stat la acțiunea de conservare, lista monumentelor istorice, urmînd a fi publicată în *Monitor*, „căci știind monumentele ce le avem putem lupta pentru dînsle (și lua) măsuri mai sigure de conservare.”

Tot V.A. Urechia, ministru al instrucțiunii în 1881, a reluat proiectul din 1871, subliniind legătura dintre conservarea monumentelor și procesul de instruire și educare: „Dar oare tot ce interesează cultura națională nu are legătură cu acea instrucțiune și educațiune a românilor?”

Proiectul din 1871 este primul document legislativ din țara noastră ce are ca obiect special protecția monumentelor istorice.

Liviu ROTMAN

1921-1981: GLORIOASA ANIVERSARE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Se împlinește în acest an, la 8 mai, 60 ani de la așezarea partidului revoluționar al clasei muncitoare pe temeliile statului unitar-național, eveniment de o deosebită importanță în istoria patriei și a poporului român.

Dând curs sugestiilor a numeroși cititori ai revistei, care și-au exprimat dorința de a participa la un concurs pe teme privind istoria mișcării muncitorești revoluționare, socialiste și comuniste din patria noastră, a luptei maselor populare, în frunte cu partidul comunistilor, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei, împotriva fascismului și pentru făurirea unei noi ordini pe meleagurile strămoșești, dedicăm prima ediție din acest an a concursului Magazin istoric glorioasei aniversări a celor șase decenii de la 8 mai 1921.

Concursul este format din trei serii a câte zece întrebări, care vor fi publicate în numerele 2, 3 și 4/1981 ale revistei și care vor fi alcătuite pe baza articolelor apărute în Magazin istoric în anii 1980 și 1981.

Răspunzând propunerilor formulate de mulți cititori în legătură cu diversificarea modalităților de organizare a concursurilor noastre, însoțim de astă dată fiecare întrebare cu câte trei variante de răspuns. Din aceste trei variante, numerotate a, b, c, doar una singură este cea corectă: ea urmează a fi indicată ca atare pe buletinul de participare.

Trimis după publicarea celei de-a III-a serii de întrebări, acest buletin de participare, scris pe o singură față a unei singure file, va cuprinde trei coloane verticale, numerotate cu I, II, III și marcind cele trei serii de întrebări. Pe fiecare coloană se va înscrie, de sus în jos, numărul întrebării și litera care indică răspunsul corect. De exemplu:

I	II	III
1-a	1-b	1-c
2-c	2-c	2-a
3-b	3-a	3-b
etc.	etc.	etc.

Bineînțeles, exemplul de mai sus este pur orientativ și nu reprezintă cîtui de puțin răspunsurile exacte la primele trei întrebări din fiecare serie.

Deci, fiecare buletin de concurs va cuprinde trei coloane (corespunzând celor trei grupe de întrebări) a câte zece răspunsuri (corespunzând celor zece întrebări din fiecare grupă).

Nu se vor lua în considerație variantele de răspunsuri.

Împreună cu cele trei taloane, răspunsurile la toate trei seriile vor fi trimise, într-un singur plic, pe adresa: Redacția Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, codul 70 100, pînă cel mai târziu la 15 mai 1981 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Rectificările ulterioare ale răspunsurilor nu se vor lua în considerație, singurele valabile fiind cele de pe buletinele de concurs, expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Numele celor care atașează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenților (nume, adresă și profesie) vor fi scrise cîteț, cu litere mari de tipar.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

Premiul I	1 televizor OLT
Premiul II	3 casetofoane STAR
Premiul III	2 radioreceptoare GLORIA 2
Premiul IV	2 radioreceptoare MADRIGAL
Premiul V	5 aparate foto ORIZONT AMATOR D
Premiul VI	6 aparate foto ORIZONT AMATOR
Premiul VII	5 stilouri PELIKAN
Premiul VIII	5 aparate foto SMENA SYMBOL
Premiul IX	15 aparate foto SMENA 8 M
Premiul X	3 albume istorice
Premiul XI	10 truse stilou SIRIUS
Premiul XII	15 abonamente pe un an la Magazin istoric
Premiul XIII	30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

Încheind aici prezentarea concursului Magazin istoric, ediția 1981, urăm participanților mult succes!

Prima serie de întrebări

1) Cum se intitula programul Partidului socialist din România, elaborat în 1886 de Constantin Dobrogeanu-Gherea?

a) Ce este socialismul
b) Socialismul științific și socialismul utopic

c) Ce vor socialistii români

2) Panait Mușoiu a publicat prima traducere în limba română a Manifestului Partidului Comunist.

Precizată data.

a) octombrie 1895

b) noiembrie 1892

c) mai 1900

3) Cîte cluburi socialiste au luat ființă în anii 1898-1899?

Concursul . MAGAZIN ISTORIC, ediția 1981

- a) peste 300
- b) peste 150
- c) cca 200

4) „L-am văzut pe Engels. Pe actul acela... prin care ziua de 1 Mai a fost proclamată ziua internațională a muncitorilor — după sugestia lui Engels — ...figurează și semnătura mea, tinărul student român de atunci.”

Cine era acesta?

- a) D. Voinov
- b) Emil Racoviță
- c) A. Seulescu

5) Principalul nucleu industrial al țării, Bucureștii au constituit în ultimul deceniu al secolului trecut și centrul vital al mișcării muncitorești și socialiste din România.

Indicați numărul muncitorilor industriali înregistrați în acea perioadă în Capitală.

- a) cca 8 500
- b) 10 200
- c) peste 15 000

6) La ce dată au avut loc lucrările Congresului de constituire a partidului politic al clasei muncitoare din România, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.)?

- a) mai 1899
- b) martie-aprilie 1893
- c) aprilie 1901

7) Cunoașteți numărul publicațiilor editate de P.C.R. în timpul celui de-al doilea război mondial, în cea mai grea perioadă de ilegalitate?

- a) 15
- b) 23
- c) peste 30

8) La 1 Mai 1939, a avut loc cea mai elocventă, ca amploare și cuprindere, ridicare la luptă a poporului român pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării, împotriva primejdiei fasciste, în organizarea și desfășurarea căreia un rol deosebit l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, alături de alte cadre de bază ale partidului.

În ce oraș a avut loc marea demonstrație antifascistă?

- a) București
- b) Constanța
- c) Iași
- 9) „Interesele vitale ale poporului român

— se preciza într-un document elaborat de P.C.R. la data publicității la sfârșitul lunii septembrie 1944 — cer ca el să participe în modul cel mai activ la lupta de nimicire a hitlerismului, luptă pe care o duce întreaga omenire înaintată...”

Despre ce document este vorba?

- a) Cuvânt către ostași
- b) Proiectul de platformă a Frontului Național Democrat
- c) Platforma-program

10) La Conferința națională, din octombrie 1945, a fost adoptat Statutul partidului, care în articolul... fixa titulatura partidului: Partidul Comunist Român.

În ce articol?

- a) articolul 1
- b) articolul 5
- c) articolul 10

CARTI SOSITE LA REDACTIE

1330 POSADA

MESAJUL PATRIOTIC AL UNOR ORDINE DE ZI

ACTES DU IIe CONGRES
INTERNATIONAL

• CONSTITUIREA STATELOR FEUDALE ROMÂNESTI.

Editura Academiei, București, 1980, 328 pp., 27 lei: culegere de studii pe baza celor mai noi concluzii dedicate celor 650 ani de la consacrarea independenței statului feudal Țara Românească.

• Dr. Nicolae Stoicescu, dr. Florian Tuță — 1330. POSADA.

Editura militară, București, 1980, 228 pp., 5,25 lei: strălucita victorie a lui Basarab I întemeietorul Imperiului otoman regelui maghiar Carol Robert.

• ACTES DU IIe CONGRES INTERNATIONAL DE THRACOLOGIE. JII. (volum editat de Radu Vulpe, Gheorghe Mihăilă, Romulus Vulcănescu, Dan Slușanski).

Editura Academiei, București, 1980, 462 pp., 30 lei: comunicările prezentate la cel de-al doilea Congres internațional de tracologie (București, 4-10 septembrie 1976) în cadrul secțiilor de Lingvistică, Etnologie și Antropologie.

• MESAJUL PATRIOTIC AL UNOR ORDINE DE ZI (volum întocmit de colonel dr. Leonida Loghin, colonel Petre Ilie, căpitan Alexandru Duțu).

Editura militară, București, 1980, 514 pp., 17 lei: 371 documente elogind vitejia și eroismul armatei române în războiul antihitlerist.

• Nikolai Iribagiakov — CLIO ÎN FAȚA JUDECĂȚII FILOZOFIEI BURGHEZE (traducere din limba bulgară de Mihail Magiari).

Editura politică, București, 1980, 408 pp., 15 lei: contribuții la critica filozofiei idealiste contemporane a istoriei.

Revista română de studii

internaționale: numărul 50

Înființată în 1967, ca organ al Asociației de drept internațional și relații internaționale, editată de 6 ori pe an sub egida Academiei de științe sociale și politice, într-o ediție românească și o ediție în limbi străine, Revista română de studii internaționale a ajuns la cea de-a 50-a apariție.

De-a lungul anilor, revista a înfățișat în numerele sale direcțiile fundamentale ale politicii externe a țării noastre, magistral tratate și aplicate în practică de gindirea noastră a președintelui Nicolae Ceaușescu, în perfect acord cu tradiția progresistă națională și cu necesitățile imperioase ale timpurilor noastre.

Linia democratică, progresistă, patriotică a diplomației românești, înscrisă pe direcția de evoluție a dreptului internațional, a fost relevată prin prezentarea gîndirii teoretice și activității unor mari personalități ale istoriei naționale cum sînt Dimitrie Cantemir, Tudor Vladimirescu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Nicolae Titulescu.

Se remarcă în mod deosebit numărul omagial pe care Revista română de studii internaționale l-a închinat contribuției personale de cea mai mare valoare teoretică și practică pe care președintele Nicolae Ceaușescu a adus-o și o aduce la identificarea cailor și metodelor de rezolvare a marilor probleme ale lumii contemporane, la afirmarea pe plan internațional a României socialiste, libere și independente.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

SIBIU, 1 SEPTEMBRIE 1940

CONSTANTIN TEODORESCU, din Rîmnicu Vilcea, sculptor amator, ne relatează despre demonstrația maselor populare și a premilitarilor din Sibiu din ziua de 1 septembrie 1940 împotriva odiosului Diktat de la Viena (nr. 9/10/1940), amintită și în revista noastră (nr. 8/1939): În acea perioadă eram premilitari și aveam funcția de ajutor al comandantului subcentrului de premilitari nr. 5 Sibiu. La 1 septembrie 1940, orele 10 dimineața, am fost chemat la comanda Centrului de premilitari din Sibiu, cu sediul în Regimentul 90 infanterie, de unde am aflat hotărîrea de a manifesta contra Diktatului care ne stîrbea țara.

M-am întors - la unitate, le-am vorbit premilitarilor și înconștienților, am pornit cu cîntecul *Pe-al nostru steag e scris* mîrșă spre centrul-orășului. La coloana noastră s-au alăturat și alți premilitari, de la celelalte subcentre, iar cînd am ajuns în fața Comandamentului Corpului 7 teritorial, ni s-au alăturat o mulțime de civili, cu drapelul tricolor.

DIN PRIMĂVARA LUI 1945

ILIE POPESCU, profesor pensionar din com. Mehadia, jud. Caras-Severin, participant la războiul antihitlerist, ne relatează cîteva episoade de luptă din primăvara anului 1945: Făceam parte din Batalionul 7 vînători de munte și eram comandant de pluton la Compania 1. Am luat parte la eliberarea localității Plesovița, la 8 martie 1945. La 10 martie, în pădurile de la nord de Dobra Niva am căzut eroic, la datorie, locotenentul Teodor Băbeanu și sublocotenentul în rezervă Grigore Lăzărescu, de la Compania 4 a aceluiași Batalion 7 vînători de munte. Toți alici, în dimineața zilei de 10 martie am fost răniți și eu.

GLORIOASE FAPTE DE VITEJIE

Pe marginea însemnărilor generalului H.M. Berthelot privind bătăliile de la Mărdășii, Mărdășești și Oituz din vara lui 1917 (nr. 7/8/1939), IOAN ȘTEFĂNESCU, din București, ne trimite două scrisori ale cunoscutului comandant francez adresate unui ofițer român, căpitanul N. Cerbulescu, profesor la Școala militară de infanterie din Sibiu. Scrisorile (ale căror originale se păstrează în Biblioteca Academiei) conțin aprecieri elogioase la adresa ostașilor români, combatanți pe fronturile primului război mondial. Iată-le, în traducere:

24 octombrie 1924, Strasbourg
Generalul Berthelot mulțumeste călduros d-lui căpitan N. Cerbulescu pentru trimiterea cîntecelor de război, care reamintesc combatanților Marelui război faptele de vitejie, eroice și glorioase, ale ostirii române.

28 iunie 1927, Paris
Toate mulțumirile mele, dragă d-lui căpitan, pentru gândurile dv. atente. Eu am primit cartea dv. și îmi reamintesc de fiecare dată cînd o deschid, de admirabilul efort al tuturor combatanților români al Marelui război.
Berthelot.

IN TERMENI FOARTE MĂGULITORI

Completînd informația referitoare la decorarea sultanului Abdul Hamid, în februarie 1880, cu Ordinul Steaua României (nr. 5/1938), IOAN APOSTOLESCU, din București, ne trimite următoarea consemnare, apărută în ziarul *Timpu*: Constantinopole, 12 februarie 1880. Ora 9 dimineața. Sultanol a primit cu mare bunăvoință pe dl. Brătianu, ministru plenipotențiar al României în audiență, pe care l-a acordat-o ieri.

M.S.S. sultanol, în această audiență, a primit cu solemnitate Steaua României, împodobită cu diamante.

În același timp, dl. Brătianu a înmănat sultanului o scrisoare autografă din partea A.S.R. principelui Carol.

Sultanol s-a rostit în termeni foarte măgulitori în privința suveranului României și a reprezentanților săi din Constantinopole.

MODESTUL OSTAȘ

MIHAIL N. CHITUC, înălțător, din Băile Găvora, jud. Vlcea: Sînt abonat al revistei încă de la primul număr. Ea mi-a fost folosită pentru formarea intelectuală, la clarificarea și aprofundarea cunoștințelor istorice și în predarea istoriei, la formarea și informarea elevilor. Numărata am fost materialul ce m-a ajutat să prezint prin conferințe multe evenimente istorice oamenilor nuncii din localitate, sau celor veniți la tratament.

Reținem, de asemenea, din scrisoarea corespondentului nostru o relatare, transcrisă din ziarul *Resboiul*, din 26 februarie 1878, referitoare la un erou vlcean:

Cu ocazia inspectării spitalelor din Iași, d. general de divizie Cernat a distribuit și un număr de medali *Virtutea militară*.

În spitalul Sfînta Maria, d. general apropiindu-se de patul rănitului Petrichi Gheorghiu și vînd a-l da medalia acesteia răspunde că mulțumesc d-lui general, dar el avea acea medalie ce i-a dat chiar pe cîmpul de luptă. Întrebat de d. general de ce n-o arăta încă, modestul ostaș răspunde: Pentru a nu înfrusta pe ceilalți camarazi ai mei, care n-o aveau!

GHERGIȚA 1431

NICOLAE M. ALDEA, energicist, din Ploiești, ne trimite o succintă înscușare în istoricul comunei Ghergița, jud. Prahova, localitate în preajma cărora, la 28 august 1944, sub presiunea armatei române, a capitalului o importantă grupare hitleristă (nr. 7-8/1948).

Localitatea este atestată într-un document din 30 ianuarie 1431, prin care voievodul Țării Românești, Dan II, dădea un privilegiu brașovenilor pentru comerțul cu Tora Românească. Două documente din 1596 de la Mihai Viteazul, din 14 aprilie și, respectiv 15 iunie, sînt emise în cetatea de scaun Ghergița.

UN MEDIC

EUGEN DRĂGOI, din Galați, ne comunică o succintă notă biografică a unui medic gălățean: Aristide Șerafiotti, Născut în Grecia (1828), Șerafiotti s-a stabilit în Moldova, funcționînd ca medic în armată. Pentru meritele sale a fost avansat pînă la gradul de colonel.

Din 1864 și pînă la moarte (1905) a activat în Galați, deținînd diferite funcții medicale. A lăsat prin testament moșia sa de la Fîlești spitalului pe care îl înființase la Galați, iar biblioteca Societății medicale gălățene a donat-o Bibliotecii V.A. Urechii.

COLABORATORUL PRECIZEAZĂ

Consultînd nr. 10/1980 al revistei — excepțional de interesant, ne scrie prof. dr. GR. AVAXIAN, din București, am constatat că fotografia de la p. 55 are o indicație greșită în privința a două persoane, și anume: la nr. 10 este Emanoil Buceuța iar la nr. 11 Gheorghe Muguș. Fac această precizare, deoarece am cunoscut bine pe Emanoil Buceuța, fiind chiar colaborator la revista sa *Boabe de grâu*.

Drept pentru care facem și noi cuvenita rectificare.

AUTORUL TABLOULUI

NICOLAE L. BOLTUS, din Pitești; FLORIAN BĂNULESCU, din București: Autorul tabloului reproduc pe coperta nr. 5/1980 este pictorul bucurestean, Nicolae Bran, fost profesor de desen la Liceul „Gh. Lazăr” din Capitală, ai cărui elevi au fost cei doi corespondenți între anii 1918 și 1921 și, respectiv, 1917 și 1923.

Nicolae MINEL

CONTENTS (Romanian History) I. MAMINA, V. NICULAE Working Movement 1893-1909 • R. CODREANU C. Dobrogeanu-Gherea in Intimacy • D.C. GIURESCU The Asan Brothers' State • The French Consul on the Union of the Principalities • History in School at the XV-th I.C.H.S. • O. MATICHESCU Nazi Intrigues in Rumania • H. ZINCA The Trial of Guardist Murderers • V. ANANIA Father of Modern Chronology • V. MIHAI The Bulwark of "Meterze" • S. FERENCZI, G. FERENCZI Dacian Citadels; Sangidava • IOAN URSU Memoirs (1913-1918) • N. PETRESCU-COMNEN In the Aisles of the Third Reich • G. UNC The Sirian Liberation War in the Romanian Press

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. MAMINA, V. NICULAE Le Mouvement ouvrier 1893-1909 • R. CODREANU C. Dobrogeanu-Gherea intime • D.C. GIURESCU L'Etat des frères Assan • Le Consul de France sur l'Union des Principautés • L'Histoire à l'école (XV-e C.I.S.H.) • O. MATICHESCU Intrigues nazies en Roumanie • H. ZINCA Le Procès des assassins gardistes • V. ANANIA Le Père de la chronologie moderne • V. MIHAI La Fortification de "Meterze" • S. FERENCZI, G. FERENCZI Cités daciques; Sangidava • IOAN URSU Mémoires (1913-1918) • N. PETRESCU-COMNEN Dans les coulisses du Troisième Reich • G. UNC La Guerre de libération de la Syrie dans la presse roumaine

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. МАМИНА, В. НИКУЛАЕ Рабочее движение 1893-1909 • Р. КОДРЯНУ К. Доброджану-Геря в интимной жизни • Д.И. ДЖУРЕСКУ Государство братьев Асан • Консул Франции о воссоединении княжеств • История в школе на XV-ом МКШ • О. МАТИЧЕСКУ Маневры гитлеризма в Румынии • Х. ЗИНКА Процесс жезельно-гвардейских убийц • В. АНАНИИ Создатель новой хронологии • В. МИХАИ Укрепление в "Метерзе" • Ш. ФЕРЕНЦИ, Г. ФЕРЕНЦИ Дакские крепости; Сандиджава • ИОАН УРСУ Воспоминания (1913-1918) • Н. ПЕТРЕСКУ-КОМНЕН За кулисами третьего Рейха • Г. УНК Сирийская война за освобождение в румынской печати

INHALT (Rumänische Geschichte) I. MAMINA, V. NICULAE Die Arbeiterbewegung 1893-1909 • R. CODREANU Gherea in Intimität • D.C. GIURESCU Der Staat der Asănești • Der Konsul von Frankreich über die Vereinigung der Fürstentümer • Die Geschichte in der Schule am XV. I.H.K. • O. MATICHESCU Nazi Kabale in Rumänien • H. ZINCA Der Prozess einiger legionarischer Mörder • V. ANANIA El creador de la cronologia moderna • V. MIHAI La fortificación de "Meterze" • S. FERENCZI, G. FERENCZI Dakische Burgen; Sangidava • IOAN URSU Memoiren (1913-1918) • N. PETRESCU-COMNEN Hinter den Kulissen des Dritten Reiches • G. UNC Der Befreiungskrieg Syriens in der rumänischen Presse

SUMARIO (Historia rumana) I. MAMINA, V. NICULAE El movimiento obrero 1893-1909 • R. CODREANU Gherea en la intimidad • D.C. GIURESCU El Estado de los Asănești • El consul de Francia sobre la Unión de los Principados • La historia en escuela en el XVº C.I.H. • O. MATICHESCU Maniobras del hitlerismo en Rumania • H. ZINCA El proceso de algunos asesinos legionarios • V. ANANIA El creador de la cronologia moderna • V. MIHAI La fortificación de "Meterze" • S. FERENCZI, G. FERENCZI Fortalezas dacicas; Sangidava • IOAN URSU Memorias (1913-1918) • N. PETRESCU-COMNEN Entre los bastidores del tercer Reich • G. UNC La guerra de liberación de Siria en la prensa rumana

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

